

PODRĘCZNIK

Zastosowanie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej w stanowieniu prawa i kształtowaniu polityki na szczeblu krajowym

Wskazówki

Wiele informacji na temat Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej jest dostępnych w internecie. Można do nich dotrzeć poprzez stronę internetową FRA fra.europa.eu.

Niniejszy dokument w żaden sposób nie stanowi wiążącej wykładni przytoczonych przepisów, lecz ma być dokumentem referencyjnym, opracowanym z myślą o łatwości korzystania z niego. Poglądy w nim przedstawione nie muszą odzwierciedlać w całości ani w części stanowiska Komisji Europejskiej.

***Europe Direct to serwis, który pomoże Państwu
znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące Unii Europejskiej***

**Numer bezpłatnej infolinii (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(* Informacje są udzielane nieodpłatnie, większość połączeń również jest bezpłatna (niektórzy operatorzy, hotele lub telefony publiczne mogą naliczać opłaty).

Zdjęcie (okładka): © FRA

Więcej informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w internecie (<http://europa.eu>).

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2020

Print	ISBN 978-92-9474-660-3	doi:10.2811/972333	TK-04-18-616-PL-C
PDF	ISBN 978-92-9474-648-1	doi:10.2811/44941	TK-04-18-616-PL-N

© Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 2020

Powielanie dozwolone pod warunkiem podania źródła.

W celu wykorzystywania lub powielania zdjęć lub innych materiałów nieobjętych prawami autorskimi Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej należy uzyskać zgodę bezpośrednio od właścicieli praw autorskich.

Zastosowanie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej w stanowieniu prawa i kształtowaniu polityki na szczeblu krajowym

Wskazówki

Przedmowa

Od 2000 r. Unia Europejska ma własną kartę praw – Kartę praw podstawowych. W 2009 r. Karta stała się prawnie wiążąca i ma taką samą moc prawną jak traktaty UE.

Jako bardzo nowoczesny katalog praw człowieka, zawierający wiele praw, których nie ma w ustanowionych już kartach praw, Karta rzeczywiście wygląda imponująco na papierze. Ci, którym znane są główne zasady prawa UE, zwykle bez problemu są w stanie wyrecytować, że Karta jest zawsze wiążąca dla UE, a dla państw członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim „stosują one prawo Unii”. Ale co tak naprawdę oznacza ten często cytowany fragment z art. 51 Karty?

W rzeczywistości praktycy często nie mają pewności, czy Karta znajduje zastosowanie w danej sytuacji i w jaki sposób wnosi wartość dodaną. Bywa, że nawet w kręgach ekspertów brakuje pełnego zrozumienia zakresu zastosowania Karty. Nie dziwi więc, że dekadę po wejściu Karty w życie z przeglądu jej funkcjonowania w praktyce wyłania się mieszany obraz. Prawnicy praktycy – czy to sędziowie, urzędnicy służby cywilnej, czy też ustawodawcy i osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki – rzadko odwołują się do Karty. A kiedy to robią – odniesienia są zazwyczaj powierzchowne. Pojawia się poczucie niepewności.

Rada Unii Europejskiej zachęca zatem państwa członkowskie do wymiany doświadczeń i przeglądu najlepszych praktyk oraz opracowania wspólnych narzędzi służących podnoszeniu świadomości w zakresie Karty. Rada zauważyła również, że Agencja Praw Podstawowych mogłaby pomóc w szkoleniu krajowych urzędników służby cywilnej, w szczególności zwróciła się do agencji o opracowanie podręcznika dotyczącego praktycznego zastosowania Karty dla prawników praktyków oraz osób niebędących specjalistami.

Podręcznik ten ma wspierać pogłębienie zrozumienia Karty, w tym w przypadkach gdy ma ona zastosowanie w stanowieniu prawa i kształtowaniu polityki. Przeprowadzenie szczegółowej kontroli stosowania Karty zawsze będzie procentować. Nawet jeśli wniosek jest taki, że Karta nie ma zastosowania, przeprowadzenie „kontroli Karty” podkreśla znaczenie praw człowieka w kontekście stanowienia prawa i kształtowania polityki. Jest to osiągnięcie samo w sobie, ponieważ pomaga wzmocnić świadomość.

Wstępny projekt tekstu został przygotowany przez dr Mirjam de Mol z Centrum Prawa Europejskiego w Maastricht, pod przewodnictwem agencji i w następstwie konsultacji z grupą ekspertów pracujących w parlamentach krajowych. Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej dokonała przeglądu tej wersji, jak również skonsultowała się z 28 krajowymi urzędnikami łącznikowymi FRA – siecią ekspertów pracujących w strukturach administracji krajowych. Prace nad podręcznikiem ukończono po rozpatrzeniu uwag naszego Komitetu Naukowego. Chciałbym podziękować wszystkim, którzy wnieśli swój cenny wkład.

Michael O’Flaherty

Dyrektor

Spis treści

PRZEDMOWA	3
AKRONIMY I SKRÓTY	7
WPROWADZENIE	9
CZĘŚĆ I: OGÓLNY KIERUNEK	15
1 System praw podstawowych Unii Europejskiej	15
Dwa źródła praw podstawowych	15
Zasady ogólne prawa Unii Europejskiej	16
Karta praw podstawowych Unii Europejskiej	17
Zakres zastosowania	18
Jaki jest cel art. 51 Karty?	19
Beneficjenci	20
Zasady i prawa określone w Karcie	20
2 W jaki sposób Karta odnosi się do krajowych i międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących praw podstawowych?	22
Europejska konwencja praw człowieka	22
Inne międzynarodowe instrumenty w dziedzinie praw człowieka	24
Prawa podstawowe na szczeblu krajowym	25
3 Powody, dla których należy sprawdzić, czy Karta ma zastosowanie	26
Obowiązek szanowania praw wynikających z Karty, przestrzegania zasad i promowania ich stosowania	26
Więcej praw lub silniejsze prawa przewidziane w Karcie	27
Sądy krajowe mogą stosować Kartę	32
Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej może dokonywać wykładni Karty	37
Naruszenie praw zawartych w Karcie może doprowadzić do wszczęcia postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego	39

4	W jaki sposób należy sprawdzić, czy Karta ma zastosowanie	40
	Od czego zacząć ocenę?	40
	Jakie są wymogi konieczne do stosowania Karty?	41
	Istnienie powiązania z prawem Unii Europejskiej jako wymóg minimalny	42
5	W jakich sytuacjach Karta ma zastosowanie?	43
	W sytuacji gdy państwa członkowskie działają w charakterze wykonawców kompetencji Unii Europejskiej	43
	Sytuacja, gdy państwa członkowskie muszą powoływać się na zezwolenie na mocy prawa Unii Europejskiej	45
6	Jak stosować Kartę	47
	Z jakich odpowiednich narzędzi korzystać przy dokonywaniu wykładni?	47
	W jakich okolicznościach można ograniczyć korzystanie z praw?	48
7	Lista kontrolna dotycząca zastosowania Karty	51
	Wybierz ścieżkę, która odzwierciedla punkt wyjścia	51
	CZĘŚĆ II: PRAKTYCZNE NARZĘDZIA	51
	Ścieżka A: Przyczyną podjęcia działań legislacyjnych na szczeblu krajowym jest akt prawny UE	52
	Ścieżka B: Wnioski ustawodawcze poza procesem transpozycji aktów prawnych UE	63
8	Kontrola zgodności z Kartą	73
	Etap I: Wskazanie ograniczeń w korzystaniu z praw podstawowych	74
	Etap II: Ocena, czy ograniczenia są w ogóle dopuszczalne	75
	Etap III: Ocena, czy ograniczenia można uzasadnić	79
	ZAŁĄCZNIK: PRZEGLĄD PRAW UZNANYCH W KARCIE	86
	A. Analogiczne postanowienia EKPC	86
	B. Analogiczne postanowienia innych instrumentów w dziedzinie praw człowieka	86
	C. Odnośne źródła prawa UE i prawa krajowego	86
	INDEKS	101

Akronimy i skróty

CAT	Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania
CEDAW	Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet
CERD	Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej
CRC	Konwencja o prawach dziecka
CRPD	Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych
ECPT	Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu
EKPC	Europejska konwencja praw człowieka
EKS	Europejska karta społeczna
EKS 96	Europejska karta społeczna (zrewidowana w 1996 r.)
ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
FRA	Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej
ICERD	Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej
ICESCR	Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych
Karta	Karta praw podstawowych Unii Europejskiej
MOP	Międzynarodowa Organizacja Pracy
MPPOiP	Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPCAT	Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania

OPCRC – SC	Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii
OPICCPR – DP	Drugi protokół fakultatywny do Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych ONZ mający na celu zniesienie kary śmierci
P	Protokół (do EKPC)
PDPC	Powszechna deklaracja praw człowieka
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości UE
TUE	Traktat o Unii Europejskiej
UE	Unia Europejska
UNCAT	Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania
ZO ONZ	Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych

Wprowadzenie

Niniejszy podręcznik zawiera wskazówki dotyczące stosowania Karty praw podstawowych UE (Karty) na szczeblu krajowym. Zgodnie z art. 51 Karty oraz w przeciwieństwie do międzynarodowych i krajowych aktów prawnych dotyczących praw człowieka „zakres zastosowania” Karty ogranicza się do obszarów wchodzących w zakres prawa UE. Karta nie ma na celu rozszerzenia zakresu zastosowania prawa Unii. Jak jednak pokazuje orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), Karta jest bardzo istotnym instrumentem dla prawników praktyków, w tym wszystkich osób zawodowo zajmujących się dziedziną prawa i kształtowania polityki.

Niniejszy podręcznik zawiera praktyczne wskazówki dotyczące zakresu zastosowania Karty. Nie ma na celu przedstawienia wszystkich szczegółowych aspektów ani nie aspiruje do miana kompletnego kompendium. Mimo że podręcznik opiera się na orzecznictwie TSUE, nie może zastąpić indywidualnej oceny każdego przypadku i w razie konieczności zasięgnięcia opinii służby prawnej.

„Obronny” charakter Karty

Chociaż postanowienia Karty sformułowano w sposób „neutralny pod względem kompetencji”, nie ma ona zastosowania do obszarów, w które UE nie ingeruje. Ponadto w różnych przepisach prawa pierwotnego UE podkreśla się, że celem Karty nie jest przesunięcie kompetencji kosztem państw członkowskich:

„Aby wyłączyć rozszerzenie kompetencji Unii w stosunku do państw członkowskich, art. 51 ust. 1 Karty praw podstawowych przewiduje w szczególności, że:

- stosowanie Karty nie ogranicza zasady pomocniczości (art. 51 ust. 1 zdanie pierwsze),*

- państwa członkowskie są związane Kartą wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii (art. 51 ust. 1 zdanie pierwsze),
- przestrzeganie i stosowanie Karty następuje w poszanowaniu granic kompetencji powierzonych Unii w traktatach (art. 51 ust. 1 zdanie drugie)¹.

Karta praw podstawowych, art. 51 – zakres zastosowania

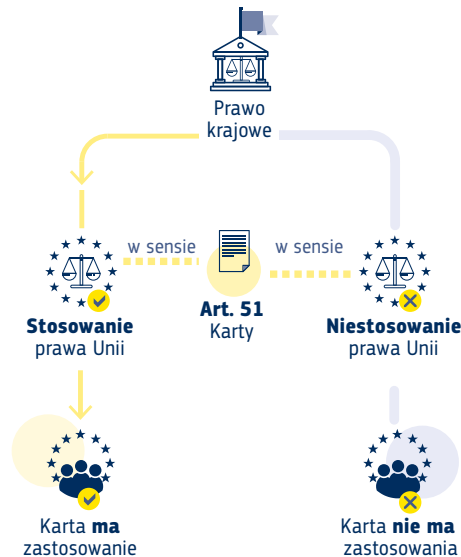
1. Postanowienia niniejszej Karty mają zastosowanie do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii przy poszanowaniu zasady pomocniczości oraz do państw członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii. Szanują one zatem prawa, przestrzegają zasad i popierają ich stosowanie zgodnie ze swymi odpowiednimi uprawnieniami i w poszanowaniu granic kompetencji Unii powierzonych jej w traktatach.
2. Niniejsza Karta nie rozszerza zakresu zastosowania prawa Unii poza kompetencje Unii, nie ustanawia nowych kompetencji ani zadań Unii, ani też nie zmienia kompetencji i zadań określonych w traktatach.

Dla kogo przeznaczony jest niniejszy podręcznik?

Podręcznik jest przeznaczony przede wszystkim dla osób zaangażowanych w procesy legislacyjne i procesy tworzenia polityki na szczeblu krajowym. Procesy te są niezbędne do zapewnienia poszanowania i promowania praw podstawowych w Unii Europejskiej. Główną grupą docelową są zatem wszystkie osoby zaangażowane w działania krajowych organów ustawodawczych i administracyjnych, takich jak rządy, parlamenty, władze regionalne i lokalne. Podręcznik ten jest jednak również istotny dla osób pracujących w sądach i instytucjach zajmujących się prawami człowieka w państwach członkowskich UE.

¹ Opinia rzecznik generalnej V. Trstenjak z dnia 22 września 2011 r., pkt 72, TSUE, *N.S. (C-411/10) przeciwko Secretary of State for the Home Department oraz M.E. i in. (C-493/10) przeciwko Refugee Applications Commissioner i Minister for Justice, Equality and Law Reform* [W1], sprawy połączone C-411/10 i 493/10, 21 grudnia 2011 r.

Rys. 1: Zakres stosowania Karty (ograniczony w porównaniu z Europejską konwencją praw człowieka)

Źródło: FRA, 2018

Jaka jest Państwa rola w urzeczywistnieniu gwarancji przewidzianych w Karcie?

Prawa człowieka stosuje się przede wszystkim na szczeblu krajowym i lokalnym. To właśnie w tym obszarze w realny sposób zmieniają one sytuację. Prawo UE jest zwykle wykonywane na szczeblu krajowym. Zobowiązania wynikające z Karty praw podstawowych UE mają zatem szczególne znaczenie dla krajowych podmiotów kształtujących politykę. Zwykle przepisy UE pozostawiają ustawodawcy krajowemu margines uznania przy dokonywaniu transpozycji i wykonywaniu prawa UE, a ów margines uznania należy wykorzystywać w sposób zgodny z Kartą. Obowiązek ten nakłada znaczną odpowiedzialność na krajowe podmioty kształtujące politykę i na ustawodawców.

Prawnicy praktycy pracujący dla parlamentów narodowych lub organów administracji krajowej odgrywają kluczową rolę w świetle Karty praw podstawowych UE

przy opracowywaniu ustawodawstwa lub polityki, ponieważ muszą wykonać trzy zasadnicze zadania. Muszą oni ustalić:

- czy Karta ma zastosowanie w danym wniosku (ustawodawczym);
- co Karta oznacza dla ustawodawcy krajowego/administracji krajowej w kontekście negatywnych i pozytywnych zobowiązań do unikania naruszeń Karty;
- czy w konkretnym przypadku stanowienia prawa lub kształtowania polityki istnieje potencjał nie tylko do poszanowania Karty, lecz także proaktywnego promowania jej zgodnie z wymogami art. 51 Karty.

Podmioty krajowe jako „rzecznicy stosowania Karty”

Unia Europejska uznaje ogromne znaczenie podmiotów krajowych dla wdrażania Karty. Na przykład Parlament Europejski podkreślił, że „władze krajowe (władze sądowe, organy ścigania i administracja) są kluczowymi podmiotami nadającymi konkretny wymiar prawom i swobodom zapisanym w Karcie”^{*}.

Rada Unii Europejskiej podkreśla znaczenie stosowania Karty w ramach szerszego pakietu źródeł praw podstawowych mających zastosowanie w kontekście krajowym. Rada podkreśla „potrzebę ustanowienia stosowania Karty w konkretnych okolicznościach; podkreśla również, że organy krajowe powinny zwracać szczególną uwagę na te postanowienia Karty, których znaczenie i zakres nie są określone przez odpowiednie postanowienia EKPC, z myślą o skutecznym stosowaniu Karty”^{**}.

Rada z zadowoleniem przyjmuje również „inicjatywy mające na celu zwiększenie świadomości i poprawę praktycznego stosowania Karty wśród podmiotów kształtujących politykę i prawników praktyków”^{***}. Niniejszy podręcznik stanowi właśnie tego rodzaju inicjatywę. Mijmy nadzieję, że przyczyni się on do stawienia czoła jednemu z „kluczowych wyzwań” stojących na drodze do „ureczywistnienia Karty”, jakim jest wyjaśnienie jej zakresu^{****}.

Źródła: * *Parlament Europejski (2015)*, Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie sytuacji w zakresie praw podstawowych w Unii Europejskiej (2013–2014) 2014/2254(INI), *Strasburg*, 8 września 2015 r., pkt 20.

** *Rada Unii Europejskiej (2016)*, Konkluzje Rady w sprawie stosowania Karty praw podstawowych w 2015 r., załącznik do dokumentu Rady 10005/16 z dnia 9 czerwca 2016 r., pkt 6.

*** *Rada Unii Europejskiej (2017)*, Konkluzje Rady w sprawie stosowania Karty praw podstawowych w 2016 r., załącznik do dokumentu Rady 11546/17 z dnia 28 lipca 2017 r., pkt 5.

**** *FRA (2012)*, Bringing the Charter to life – opportunities and challenges of putting the EU Charter of Fundamental Rights into practice; zob. również *FRA (2018)*, Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights, opinia Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Wiedeń, 04/2018.

Jak korzystać z podręcznika?

- Podręcznik zawiera dwa rodzaje tekstów. Tekst główny normalną czarną czcionką ma na celu zapewnienie szybkiego przeglądu, aby ułatwić czytelnikowi zrozumienie. Przykłady i dalsze szczegóły podano szarą czcionką.
- Podręcznik składa się z dwóch części i załącznika.
- Część I przedstawia „Ogólny kierunek” i zawiera wprowadzenie do Karty dla wszystkich grup docelowych, skupiając się na następujących aspektach:
 - system ochrony praw podstawowych w UE (rozdział 1);
 - związek Karty z innymi aktami prawnymi dotyczącymi praw podstawowych (rozdział 2);
 - powody stosowania Karty (rozdział 3);
 - zakres stosowania Karty (rozdział 4);
 - sytuacje, w których Karta ma zastosowanie (rozdział 5);
 - wykładnia i ograniczenia praw zawartych w Karcie (rozdział 6).
- Czytelnikom, którzy nie są jeszcze dobrze zorientowani w prawie UE, zaleca się przeczytanie rozdziałów 1–4, podczas gdy inni mogą przejść do rozdziałów 5 i 6 oraz praktycznych narzędzi.
- Część II zawiera „Praktyczne narzędzia” i zamieszczono w niej dwie listy kontrolne przeznaczone dla osób zaangażowanych w procesy legislacyjne i procesy tworzenia polityki na szczeblu krajowym:
 - Lista kontrolna przeznaczona do oceny stosowania Karty w odniesieniu do prawa krajowego i kształtowania polityki (rozdział 7): ta lista kontrolna skupia się głównie na krajowych procesach legislacyjnych i procesach tworzenia polityki. Przedstawia problem zastosowania Karty w konkretnych sytuacjach i zapewnia bardziej praktyczne wskazówki.
 - Lista kontrolna służąca wstępnemu zrozumieniu, czy akt prawa krajowego (lub jego projekt) jest zgodny z Kartą (rozdział 8).
- Załącznik zawiera krótkie streszczenie praw zawartych w Karcie oraz ich związek z innymi katalogami praw człowieka, ukazując w ten sposób wartość dodaną, jaką zapewnia Karta.

Terminologia użyta w niniejszym podręczniku

- Podręcznik zawiera liczne odniesienia do krajowych „wniosków ustawodawczych” lub „ustawodawstwa”, ale ma jednakowe zastosowanie do wszystkich rodzajów środków krajowych.
- Podręcznik ten w głównej mierze odnosi się wyłącznie do Karty, ale w równym stopniu dotyczy praw podstawowych UE jako ogólnych zasad prawa UE (zob. [rozdział 1](#)).
- Odwołując się do postanowień Karty, podręcznik niekoniecznie dokonuje różniczenia na prawa i zasady określone w Karcie. Należy zauważyć, że choć oba rodzaje postanowień Karty są wiążące, to ich skutki prawne różnią się (więcej informacji na ten temat znajduje się w art. 51 ust. 5 Karty oraz w [rozdziale 1](#) podręcznika, w sekcji poświęconej [zasadom i prawom określonym w Karcie](#)).

Należy zauważyć, że w niniejszym podręczniku użyto sformułowania „zasady ogólne prawa Unii” jako odniesienia do niepisanych, sformułowanych przez sądy ogólnych zasad państwa prawa, na które można powoływać się przed sądem jako uzasadnienie kontroli prawnej. To źródło prawa obejmuje zasady inne niż prawa podstawowe, takie jak zasada pewności prawa, zasada uzasadnionych oczekiwań i zasada proporcjonalności. Sformułowanie „zasady ogólne prawa Unii” użyte w niniejszym podręczniku nie odnosi się do zasad instytucjonalnych, takich jak zasada pomocniczości lub zasada równowagi instytucjonalnej.

Część I: Ogólny kierunek

1 System praw podstawowych Unii Europejskiej

Dwa źródła praw podstawowych

- W prawie Unii wyróżniamy dwa źródła praw podstawowych: (i) (niepisane) zasady ogólne prawa oraz (ii) Kartę². Zarówno zasady ogólne, jak i postanowienia Karty stanowią prawo pierwotne UE i pokrywają się. Zarówno zasady ogólne, jak i postanowienia Karty znajdują zastosowanie wyłącznie w zakresie prawa Unii, wobec czego mają ten sam zakres zastosowania³.
- Prawa podstawowe UE można także znaleźć w postanowieniach traktatowych⁴ oraz w prawie wtórnym UE⁵. Niniejszy podręcznik skupia się wyłącznie na prawach podstawowych jako zasadach ogólnych prawa UE oraz zawartych w Kartcie.

² Wspólnoty Europejskie (2012), wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 6.

³ W wyjaśnieniach dotyczących art. 51 ust. 1 Karty („Zakres zastosowania”) wskazano, że to postanowienie stanowi kodyfikację orzecznictwa TSUE dotyczącego zastosowania zasad ogólnych. Obecnie TSUE stosuje art. 51 ust. 1 Karty analogicznie do zasad ogólnych prawa. TSUE, C-406/15, *Petya Milkova przeciwko Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9 marca 2017 r., pkt 50 i 54.

⁴ Wspólnoty Europejskie (2012), wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 157.

⁵ Zob. na przykład dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.U. L 303, 2 grudnia 2000 r., s. 16-22.

Rys. 2: Dwa źródła praw podstawowych

Źródło: FRA, 2018

Zasady ogólne prawa Unii Europejskiej

- Są to niepisane zasady określone przez TSUE.
- Funkcjonują od końca lat 60. ubiegłego wieku⁶ i, podobnie jak w przypadku pozostałych źródeł prawa pierwotnego UE, na ich podstawie „ocenia się ważność aktu prawa wtórnego lub stosowanie przepisu prawa krajowego”⁷.
- Odpowiednie postanowienie traktatu to art. 6 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE).

⁶ TSUE, Sprawa 29-69, *Erich Stauder przeciwko Stadt Ulm – Sozialamt*, 12 listopada 1969 r.; TSUE, Sprawa 11-70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH przeciwko Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 17 grudnia 1970 r.; TSUE, Sprawa 4-73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich*, 14 maja 1974 r.

⁷ Opinia rzecznika generalnego D. Ruiza-Jaraba Colomera z dnia 24 stycznia 2008 r., pkt 19 w sprawie TSUE, sprawy połączone C-55/07 i C-56/07, *Othmar Michaeler (C-55/07 i C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 i C-56/07) oraz Ruth Volgger (C-56/07) przeciwko Amt für sozialen Arbeitsschutz i Autonome Provinz Bozen*, 24 kwietnia 2008 r.

Traktat o Unii Europejskiej, art. 6 ust. 3

Prawa podstawowe, zagwarantowane w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim, stanowią część prawa Unii jako zasady ogólne prawa.

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej

- Jest nowoczesną kartą zawierającą 50 podstawowych praw i zasad. Dodatkowo cztery artykuły Karty dotyczą wykładni i zastosowania tych 50 postanowień. Przegląd wszystkich praw zapisanych w Karcie znajduje się w załączniku.
- Składa się z siedmiu rozdziałów: Godność (5 artykułów), Wolności (14 artykułów), Równość (7 artykułów), Solidarność (12 artykułów), Prawa obywatelskie (8 artykułów), Wymiar sprawiedliwości (4 artykuły) i Postanowienia ogólne (4 artykuły).
- Została sporządzona przez przedstawicieli Konwentu Europejskiego, złożonego z członków parlamentów (zarówno z parlamentów narodowych, jak i Parlamentu Europejskiego) i rządów, także przy wsparciu społeczeństwa obywatelskiego⁸.
- Została proklamowana w 2000 r. i jest prawnie wiążąca od wejścia w życie traktatu z Lizbony w dniu 1 grudnia 2009 r.⁹.
- Odpowiednie postanowienie traktatu to art. 6 ust. 1 TUE.

Traktat o Unii Europejskiej, art. 6 ust. 1

Unia uznaje prawa, wolności i zasady określone w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej [...], która ma taką samą moc prawną jak traktaty.

⁸ W skład Konwentu wchodziło 15 przedstawicieli szefów państw i rządów ówczesnych 15 państw członkowskich UE, 30 przedstawicieli parlamentów narodowych, 16 przedstawicieli Parlamentu Europejskiego oraz jeden przedstawiciel Komisji Europejskiej.

⁹ Zob. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Dz.U. C 83, 30 marca 2010 r., s. 389–403.

Zakres zastosowania

Karta praw podstawowych, art. 51 – zakres zastosowania

1. Postanowienia niniejszej Karty mają zastosowanie do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii [...] oraz do państw członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii.

- Prawa podstawowe UE mają zastosowanie na poziomie krajowym, jedynie gdy państwa członkowskie „wykonują prawo Unii”. Jest to jednak szerokie pojęcie. „Z orzecznictwa Trybunału wynika niewątpliwie”, że wymóg ten jest wiążący dla „państw członkowskich wyłącznie wtedy, gdy działają one w zakresie zastosowania prawa Unii”¹⁰. Szczegółowe informacje w tym zakresie zawarto w rozdziale 5.
- W związku z tym prawa podstawowe UE są potencjalnie istotne w wielu obszarach tematycznych, w tym w dziedzinach należących głównie do prawa krajowego¹¹.

Karta może mieć zastosowanie do szerokiego spektrum dziedzin. Obejmują one na przykład pomoc prawną¹², sankcje za przestępstwa lub wykroczenia celne¹³, kartele¹⁴, zatrudnianie funkcjonariuszy policji lokalnej¹⁵, krwiodawstwo¹⁶, organizację gier losowych¹⁷, wsparcie rozwoju obszarów wiejskich¹⁸, emisję reklam przez nadawców TV¹⁹, ujawnienie dokumentów księgowych²⁰, obowiązek pobierania odcisków palców osób ubiegających się o paszport²¹ oraz wiek emerytalny²².

¹⁰ Wyjaśnienia dotyczące art. 51; zob. Unia Europejska (UE) (2007), wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych, Dz.U. C 303, 14 grudnia 2007 r., s. 17–37.

¹¹ Zob. na przykład TSUE, C-276/12, *Jiří Sabou przeciwko Finanční feditelství pro hlavní město Prahu* [WI], 22 października 2013 r.

¹² TSUE, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, 22 grudnia 2010 r.

¹³ TSUE, C-546/09, *Aurubis Bulgaria AD przeciwko Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*, 31 marca 2011 r.

¹⁴ TSUE, C-17/10, *Toshiba Corporation i in. przeciwko Úřad pro ochranu hospodářské soutěže* [WI], 14 lutego 2012 r.

¹⁵ TSUE, C-416/13, *Mario Vital Pérez przeciwko Ayuntamiento de Oviedo*, 13 listopada 2014 r.

¹⁶ TSUE, C-528/13, *Geoffrey Léger przeciwko Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes i Etablissement français du sang*, 29 kwietnia 2015 r.

¹⁷ TSUE, C-390/12, *Robert Pflieger i in.*, 30 kwietnia 2014 r.

¹⁸ TSUE, C-401/11, *Blanka Soukupová przeciwko Ministerstvo zemědělství*, 11 kwietnia 2013 r.

¹⁹ TSUE, C-234/12, *Sky Italia Srl przeciwko Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni*, 18 lipca 2013 r.

²⁰ TSUE, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26 września 2013 r.

²¹ TSUE, C-291/12, *Michael Schwarz przeciwko Stadt Bochum*, 17 października 2013 r.

²² TSUE, C-401/11, *Blanka Soukupová przeciwko Ministerstvo zemědělství*, 11 kwietnia 2013 r.

- Stosowanie Karty przez TSUE sugeruje, że w określonych dziedzinach polityki szczególnie często podnoszone są kwestie dotyczące postanowień Karty²³.

Przed TSUE Karta jest często stosowana w następujących dziedzinach: polityka społeczna (np. warunki zatrudnienia i pracy, niewypłacalność, przejęcia przedsiębiorstw, urlop rodzicielski); azyl i migracja, ochrona konsumentów, współpraca sądowa w sprawach cywilnych (np. jurysdykcja oraz uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej); opodatkowanie (podatek od wartości dodanej); własność intelektualna; rolnictwo; środowisko; ochrona danych; oraz współpraca sądowa w sprawach karnych (europejski nakaz aresztowania).

O ile na poziomie krajowym brak jest pełnej próby wszystkich dostępnych orzeczeń sądów krajowych, które odwołują się do Karty, w ostatnich latach agencja przeanalizowała do trzech istotnych orzeczeń sądowych stosujących Kartę dla każdego państwa członkowskiego w każdym roku. Większość z tych wskazanych orzeczeń dotyczyła takich dziedzin, jak kontrole graniczne, azyl i migracja oraz współpraca sądowa w sprawach karnych, lecz także zatrudnienia, niedyskryminacji i ochrony danych²⁴.

Jaki jest cel art. 51 Karty?

- Punktem wyjścia unijnego systemu ochrony praw podstawowych jest spoczywający na Unii obowiązek poszanowania praw podstawowych zgodnie z art. 6 TUE.
- Z uwagi na to, że wykonywanie i stosowanie prawa Unii odbywa się w dużym stopniu na szczeblu krajowym, obowiązek Unii rozciąga się również na akty przyjęte przez władze krajowe, jeżeli można uznać, że akty te przyczyniają się do wykonywania prawa Unii. W przeciwnym wypadku Karta nie miałaby zastosowania do wielu sytuacji objętych prawem UE, a zatem istniałaby luka w ochronie praw podstawowych w prawie UE.
- Obowiązek przestrzegania Karty przez państwa członkowskie istnieje zatem jako konieczne następstwo zobowiązań UE w zakresie praw podstawowych. Uzupełnia on zobowiązania w zakresie praw człowieka, które państwa członkowskie przyjmują na siebie na mocy własnych konstytucji i umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka.

²³ W okresie od dnia 1 stycznia 2014 r. do dnia 1 września 2017 r.

²⁴ Zob. rozdziały dotyczące stosowania Karty w sprawozdaniach agencji na temat praw podstawowych z ostatnich pięciu lat.

„Poszanowanie praw podstawowych chronionych na mocy Karty jest [...] konieczne, w sytuacji gdy przepisy krajowe mieszczą się w zakresie zastosowania prawa Unii. Nie mogą więc występować sytuacje podlegające prawu Unii, w których wspomniane prawa podstawowe nie miałyby zastosowania. Stosowanie prawa Unii oznacza więc jednocześnie zastosowanie praw podstawowych chronionych na mocy karty”. TSUE, C-617/10, Åklagaren przeciwko Hansowi Åkerbergowi Franssonowi [WI], 26 lutego 2013 r., pkt 21

„Należy ponadto uwzględnić cel ochrony praw podstawowych w prawie Unii, jakim jest zapewnienie, że prawa te nie będą naruszane w obszarach działalności Unii, czy to z powodu działań Unii, czy też z powodu stosowania prawa Unii przez państwa członkowskie”. TSUE, C-206/13, Cruciano Siragusa przeciwko Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, 6 marca 2014 r., pkt 31

Beneficjenci

- W przypadkach, w których Karta ma zastosowanie, jednostki mogą powoływać się na jej postanowienia. W zależności od prawa i okoliczności danej sprawy dotyczy to prywatnych osób prawnych, takich jak spółki kapitałowe i inne tego rodzaju osoby prawne²⁵.
- Podmioty te mogą powoływać się na Kartę w swoich relacjach z UE lub państwem członkowskim (państwami członkowskimi). Więcej o kwestii zastosowania Karty w stosunkach między osobami fizycznymi („skutek horyzontalny”) zob. poniżej.
- Wydaje się, że podmioty publiczne mogą również w pewnych okolicznościach powoływać się na Kartę²⁶.

Zasady i prawa określone w Karcie

- W art. 52 ust. 5 Karty wprowadza się rozróżnienie między „prawami” a „zasadami”. Są to dwa rodzaje postanowień Karty (nie należy tego mylić z rozróżnieniem między dwoma źródłami praw podstawowych UE, mianowicie Kartą i zasadami ogólnymi prawa UE).

²⁵ Zob. na przykład TSUE, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH przeciwko Republice Federalnej Niemiec*, 22 grudnia 2010 r., pkt 52.

²⁶ TSUE, C-610/10, *Komisja Europejska przeciwko Królestwu Hiszpanii*, 11 grudnia 2012 r., pkt 48–52; TSUE, C-176/13 P, *Rada Unii Europejskiej przeciwko Bank Mellat*, 18 lutego 2016 r., pkt 49 i 52; TSUE, C-200/13 P, *Rada Unii Europejskiej przeciwko Bank Saderat Iran*, 21 kwietnia 2016 r., pkt 47; Opinia rzecznik generalnej E. Sharpston z dnia 26 lutego 2015 r., pkt 43 w sprawie TSUE, C-176/13 P, *Rada Unii Europejskiej przeciwko Bank Mellat*, 18 lutego 2016 r.; Opinia rzecznik generalnej E. Sharpston z dnia 20 lutego 2015 r., pkt 34–47 w sprawie TSUE, C-200/13 P, *Rada Unii Europejskiej przeciwko Bank Saderat Iran*, 21 kwietnia 2016 r.

- Oba te rodzaje postanowień Karty są wiążące. Prawa zawarte w Karcie należy jednak „szanować”, natomiast zasad „przestrzegać”²⁷. O ile osoby fizyczne mogą powoływać się na prawa bezpośrednio przed sądami krajowymi, nie dotyczy to zasad.
- W wyjaśnieniach do Karty (dokumencie interpretacyjnym pierwotnie przygotowanym z upoważnienia Prezydium Konwentu, który opracował Kartę)²⁸ wyraźnie sklasyfikowano niektóre postanowienia jako zasady określone w Karcie. W przypadku innych postanowień Karty nadal nie jest jasne, czy są to prawa, czy zasady na gruncie art. 52 ust. 2 Karty. Dalsze przykłady orzecznictwa TSUE pozwolą uzyskać większą jasność w tym względzie. W każdym razie błędne byłoby na przykład założenie, że wszystkie postanowienia wymienione w rozdziale IV (Solidarność) mają status zasad.

Przykład: zasady określone w Karcie

W wyjaśnieniach dotyczących Karty niektóre postanowienia zostały wyraźnie wskazane jako zasady określone w Karcie: artykuły 25 (prawa osób w podeszłym wieku), 26 (integracja osób niepełnosprawnych) i 37 (ochrona środowiska). W wyjaśnieniach niektóre postanowienia wskazuje się jako zawierające „zarówno elementy prawa, jak i zasady”: artykuły 23 (równość kobiet i mężczyzn), 33 (życie rodzinne i zawodowe) i 34 (zabezpieczenie społeczne i pomoc społeczna).

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, art. 52 ust. 5

Postanowienia niniejszej Karty zawierające zasady mogą być wprowadzane w życie przez akty prawodawcze i wykonawcze przyjęte przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii oraz przez akty państw członkowskich, gdy wykonują one prawo Unii, korzystając ze swoich odpowiednich uprawnień. Można się na nie powoływać w sądzie jedynie w celu wykładni tych aktów i kontroli ich legalności.

- Zasady zawarte w Karcie mogą być wprowadzane w życie przez akty ustawodawcze i wykonawcze Unii oraz przez akty państw członkowskich, gdy wykonują one prawo Unii²⁹. Jedynie w celu wykładni aktów wykonawczych i oceny ich ważności w świetle wymogów Karty możliwe jest powołanie się w sądzie na

²⁷ Unia Europejska (UE) (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U C 326, 26 października 2012 r., art. 51 ust. 1.

²⁸ UE (2007), wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych, Dz.U. C 303, 14 grudnia 2007 r., s. 17-37.

²⁹ UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art 52 ust. 5.

zasady uznane w Karcie, czyli tylko w takich okolicznościach można powoływać się na zasadę określoną w Karcie przed sądem krajowym³⁰. Innymi słowy, zasady określone w Karcie nie stanowią podstawy do żadnych bezpośrednich roszczeń do podniesienia przed sądem o podjęcie działań pozytywnych przez instytucje Unii lub władze państw członkowskich: można się na nie powoływać jedynie w połączeniu z aktem wykonawczym przyjętym przez UE lub władze krajowe³¹.

2 W jaki sposób Karta odnosi się do krajowych i międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących praw podstawowych?

Europejska konwencja praw człowieka

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, art. 52 ust. 3

W zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez tę konwencję. Niniejsze postanowienie nie stanowi przeszkody, aby prawo Unii przyznawało szerszą ochronę.

- Europejska konwencja praw człowieka (EKPC) ustanawia minimalny próg ochrony. Nic nie stoi na przeszkodzie, by prawo Unii przyznało szerszą ochronę.
- Konwencja, do czasu przystąpienia Unii Europejskiej do EKPC, nie stanowi aktu prawnego formalnie obowiązującego w innym porządku prawnym³².

³⁰ Tamże.

³¹ Opinia rzecznika generalnego P. Cruza Villalóna z dnia 18 lipca 2013 r., pkt 49 i 50 w sprawie TSUE, C-176/12, *Association de médiation sociale przeciwko Union locale des syndicats CGT* i in. [WI], 15 stycznia 2014 r.

³² TSUE, sprawy połączone C-203/15 i C-698/15, *Tele2 Sverige AB przeciwko Post- och telestyrelsen oraz Secretary of State for the Home Department przeciwko Tomowi Watsonowi* i in. [WI], 21 grudnia 2016 r., pkt 127; TSUE, C-601/15 PPU, *J.N. przeciwko Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [WI], 15 lutego 2016 r., pkt 45; TSUE, C-501/11 P, *Schindler Holding Ltd i in. przeciwko Komisji Europejskiej*, 18 lipca 2013 r., pkt 32; TSUE, C-571/10, *Servet Kamberaj przeciwko Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES)* i in. [WI], 24 kwietnia 2012 r., pkt 59–62.

- Zgodnie z art. 6 ust. 2 TUE Unia przystępuje do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. W swojej opinii 2/13 TSUE stwierdził jednak, że proponowana umowa w sprawie przystąpienia nie byłaby zgodna z prawem pierwotnym UE. Europejska konwencja praw człowieka jako taka nie jest zatem źródłem prawa UE, a prawo UE podlega autonomicznej wykładni TSUE.
- Prawa podstawowe uznane w EKPC stanowią jednak zasady ogólne prawa UE, a zatem odgrywają kluczową rolę w systemie prawnym UE³³.
- Karta i zasady ogólne prawa Unii stanowią główne instrumenty dotyczące praw podstawowych przy ocenie prawa UE i środków krajowych w zakresie stosowania prawa UE³⁴.
- Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w EKPC (zob. rys. 2 i załącznik zawierający przegląd odpowiednich praw). Znaczenie i zakres tych odpowiednich praw przewidzianych w Karcie (jak również stopień, w jakim mogą one być ograniczane) mają być takie same jak praw przyznanych przez EKPC³⁵.
- Odniesienie do EKPC obejmuje zarówno Konwencję, jak i protokoły do niej. Znaczenie i zakres gwarantowanych praw są określone nie tylko w tekście tych instrumentów, lecz także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i TSUE³⁶.
- Wartość dodana Karty w porównaniu z EKPC, w szczególności odniesieniu do praw społeczno-gospodarczych, została zilustrowana na rys. 3. Należy jednak zauważyć, że rzeczywisty zakres EKPC wykracza poza brzmienie tekstu EKPC, biorąc pod uwagę, że konwencja jest „żywym instrumentem”, a jej postanowienia zostały zinterpretowane w orzecznictwie przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.

³³ Porównaj Wspólnoty Europejskie (2012), wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 6 ust. 3.

³⁴ TSUE, sprawy połączone C-203/15 i C-698/15, *Telez Sverige AB przeciwko Post- och telestyrelsen oraz Secretary of State for the Home Department przeciwko Tomowi Watsonowi i in.* [WI], 21 grudnia 2016 r., pkt 128.

³⁵ UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 52 ust. 3.

³⁶ UE (2007), wyjaśnienia dotyczące Karty, Dz.U. C 303, 14 grudnia 2007, s. 17–37, s. 33.

Inne międzynarodowe instrumenty w dziedzinie praw człowieka

Karta praw podstawowych, art. 53 – poziom ochrony

Żadne z postanowień niniejszej Karty nie będzie interpretowane jako ograniczające lub naruszające prawa człowieka i podstawowe wolności uznane, we właściwych im obszarach zastosowania, przez prawo Unii i prawo międzynarodowe oraz konwencje międzynarodowe, których Unia lub wszystkie państwa członkowskie są stronami, w szczególności przez europejską Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz przez konstytucje państw członkowskich.

- Inne międzynarodowe instrumenty w dziedzinie praw człowieka mogą również funkcjonować jako standardy minimalne i w każdym przypadku są źródłem wykładni. Należy utrzymać poziom ochrony przyznawany przez inne instrumenty w dziedzinie praw człowieka, których „Unia lub wszystkie państwa członkowskie są stronami”³⁷. Trybunał Sprawiedliwości bierze takie instrumenty pod uwagę przy stosowaniu praw podstawowych UE.
- Najważniejsze międzynarodowe konwencje obejmują Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych (MPPOiP)³⁸; Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych (ICESCR)³⁹; Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW)⁴⁰; Międzynarodową konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (CERD)⁴¹; Konwencję w sprawie zakazu tortur (UNCAT)⁴²; oraz Konwencję o prawach

³⁷ UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, art. 53, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r.

³⁸ Zgromadzenie Ogólne ONZ (ZO ONZ) (1966), Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, 16 grudnia 1966 r.

³⁹ ZO ONZ (1966), Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, 16 grudnia 1966 r.

⁴⁰ ZO ONZ (1979), Konwencja ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, 18 grudnia 1979 r.

⁴¹ ZO ONZ (1965), Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, 21 grudnia 1965 r.

⁴² ZO ONZ (1984), Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniania, 10 grudnia 1984 r.

dziecka⁴³, wraz z protokołami fakultatywnymi do nich⁴⁴. Szczególne znaczenie należy przypisać Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (CRPD)⁴⁵, ponieważ sama UE jest stroną tej konwencji ONZ.

- Wiele artykułów Karty odzwierciedla postanowienia zawarte w międzynarodowych instrumentach dotyczących praw człowieka, które z tego względu mają znaczenie przy dokonywaniu wykładni niektórych postanowień Karty. W art. 78 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) (dotyczącym wspólnej polityki azylowej, ochrony uzupełniającej i ochrony tymczasowej) znajduje się wyraźne odniesienie do konwencji genewskiej, natomiast w art. 151 TFUE (polityka społeczna) do Europejskiej karty społecznej (ESC). Aby zapoznać się z przeglądem porównywalnych praw, zob. załącznik. Na poziomie instrumentów europejskich UE jest także stroną Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (konwencji stambulskiej)⁴⁶.

Prawa podstawowe na szczeblu krajowym

Karta praw podstawowych, art. 52 ust. 4

W zakresie, w jakim niniejsza Karta uznaje prawa podstawowe wynikające ze wspólnych tradycji konstytucyjnych państw członkowskich, prawa te interpretuje się zgodnie z tymi tradycjami.

- Organy krajowe i sądy mogą stosować krajowe standardy ochrony praw podstawowych. Poziom ochrony określony w Karcie ma zawsze zastosowanie jako minimalny standard dla środków krajowych wykonujących prawo UE⁴⁷. Dlatego też w przypadkach, gdy akt prawa Unii wymaga przyjęcia krajowych aktów

⁴³ ZO ONZ (1989), *Konwencja o prawach dziecka*, 20 listopada 1989 r.; zob. także TSUE, C-540/03, *Parlament Europejski przeciwko Radzie Unii Europejskiej* [WI], 27 czerwca 2006 r., pkt 37.

⁴⁴ Przegląd wszystkich instrumentów ONZ dotyczących praw człowieka i protokołów fakultatywnych znajduje się na stronie internetowej Biura Praw Człowieka ONZ; przegląd statusu ratyfikacyjnego wśród państw członkowskich UE znajduje się na stronie internetowej Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (państwa członkowskie UE i zobowiązania międzynarodowe – ONZ).

⁴⁵ ZO ONZ (2006), *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, 13 grudnia 2006 r.

⁴⁶ Rada Europy (2011), *Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, CETS nr 210, Stambuł, 11 maja 2011 r. Aby zapoznać się z przeglądem statusu ratyfikacyjnego w państwach członkowskich UE, zob. wyszukiwarka FRA (Państwa członkowskie UE i zobowiązania międzynarodowe – Rada Europy).

⁴⁷ UE (2012), *Karta praw podstawowych Unii Europejskiej*, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 53.

stosowania, organy i sądy krajowe są uprawnione do stosowania krajowych standardów ochrony praw podstawowych.

- Zgodnie z orzecznictwem TSUE jest to jednak możliwe, pod warunkiem że „zastosowanie owych standardów nie podważa poziomu ochrony wynikającego z karty stosownie do wykładni Trybunału ani pierwszeństwa, jednolitości i skuteczności prawa Unii”⁴⁸. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wywodzi powyższe z zasady pierwszeństwa, zgodnie z którą okoliczność powoływania się przez państwo członkowskie na przepisy prawa krajowego, nawet rangi konstytucyjnej, nie może mieć wpływu na skuteczność prawa Unii na terytorium tego państwa.
- Prawa podstawowe na szczeblu krajowym mogą także pomóc w wykładni praw zapisanych w Karcie: w zakresie, w jakim niniejsza Karta uznaje prawa podstawowe wynikające ze wspólnych tradycji konstytucyjnych państw członkowskich, prawa te interpretuje się zgodnie z tymi tradycjami⁴⁹.

3 Powody, dla których należy sprawdzić, czy Karta ma zastosowanie

Obowiązek szanowania praw wynikających z Karty, przestrzegania zasad i promowania ich stosowania

- Zgodnie z art. 51 ust. 1 Karty państwa członkowskie mają obowiązek szanowania praw, przestrzegania zasad i promowania stosowania Karty.
- Dlatego też przy wdrażaniu prawa UE państwa członkowskie muszą przestrzegać Karty i promować jej stosowanie. Obowiązek ten spoczywa na wszystkich organach państw członkowskich, w tym na ustawodawcach krajowych, organach administracji, sędziach itd.
- Wykorzystanie Karty w procesie legislacyjnym jest nie tylko sposobem upewnienia się, że ustawodawstwo krajowe jest w pełni zgodne z Kartą; przyczynia się ono również do promowania jej postanowień. Więcej informacji na ten temat znajduje się w rozdziale 4.

⁴⁸ TSUE, C-399/11, *Stefano Melloni przeciwko Ministerio Fiscal* [WI], 26 lutego 2013 r., pkt 60.

⁴⁹ UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 52 ust. 4.

Więcej praw lub silniejsze prawa przewidziane w Karcie

- Karta zapewnia wartość dodaną w porównaniu z innymi instrumentami. Czyni to przez zwiększenie widoczności praw, przez dodanie niektórych praw do istniejących katalogów oraz przez wykorzystanie siły prawa UE.
- Wiele dodatkowych uprawnień określonych w Karcie jest już dostępnych w orzecznictwie ETPC lub sądów krajowych. Karta przyczynia się jednak do zwiększenia widoczności praw i zasad, ponieważ jest to nowy, nowoczesny instrument, łączący w jednym miejscu szeroki zakres praw i zasad politycznych, obywatelskich, gospodarczych i społecznych uznanych już w porządku prawnym UE.
- Ponadto obejmuje ona prawa, które są specyficzne dla UE, takie jak szereg praw przyznanych obywatelom Unii w traktatach UE (zob. przegląd w załączniku).

Przykład: prawa, które są dostępne w Karcie, ale rzadko w tekstach konstytucji krajowych lub instrumentach dotyczących praw człowieka

Prawo pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstwa (art. 27 Karty); ochrona w przypadku niezasadzonego zwolnienia z pracy (art. 30 Karty); zakaz pracy dzieci i ochrona młodocianych w pracy (art. 32 Karty); dostęp do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym (art. 36 Karty); ochrona konsumentów (art. 38 Karty).

Rys. 3: Porównanie tekstów Karty i EKPC

Artykuły Karty i tekst EKPC:
różnice i równoważność w treści

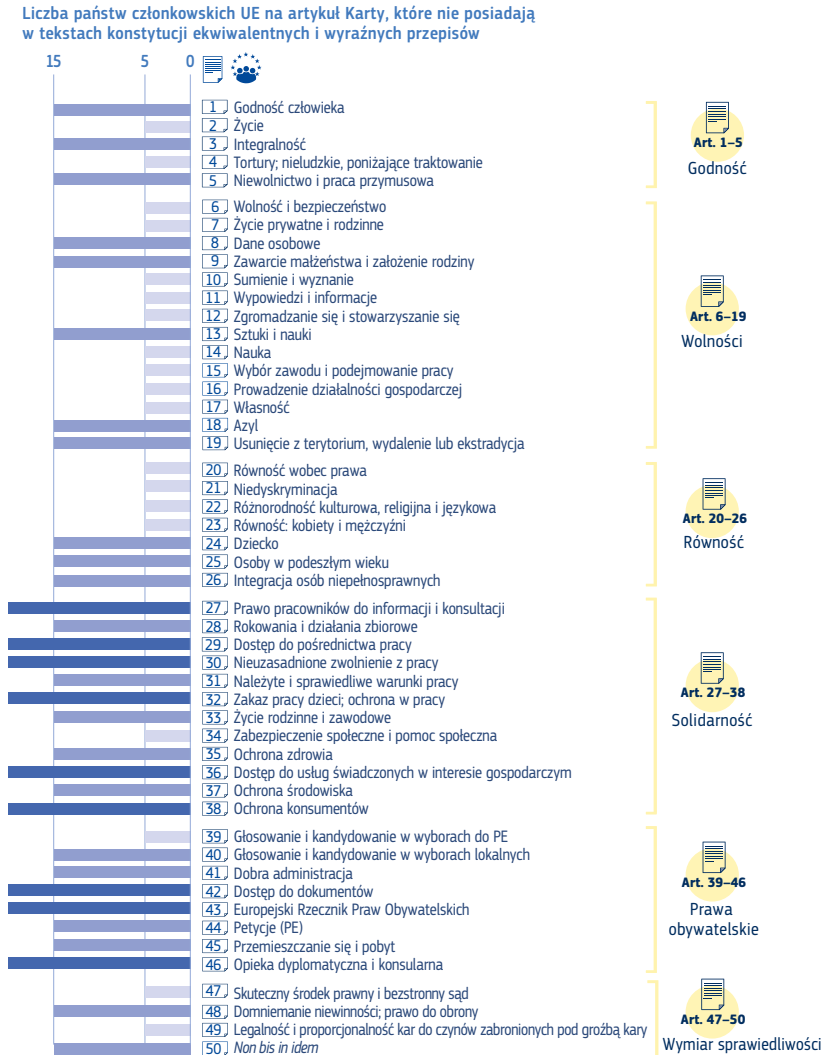
- Brak równoważności z EKPC
- Zakres szerszy niż EKPC
- Ochrona równoważna z EKPC
- Specyficzne dla kontekstu UE

Artykuły Karty i tekst EKPC: różnice i równoważność w treści	 Art. 1-5 Godność	1 Godność człowieka 2 Życie 3 Integralność 4 Tortury; nieludzkie, poniżające traktowanie 5 Niewolnictwo i praca przymusowa
 Art. 6-19 Wolności	6 Wolność i bezpieczeństwo 7 Życie prywatne i rodzinne 8 Dane osobowe 9 Zawarcie małżeństwa i założenie rodziny 10 Sumienie i wyznanie 11 Wypowiedzi i informacje 12 Zgromadzenie się i stowarzyszanie się 13 Sztuka i nauka 14 Nauka 15 Wybór zawodu i podejmowanie pracy 16 Prowadzenie działalności gospodarczej 17 Własność 18 Azyl 19 Usunięcie z terytorium, wydalenie lub ekstradycja	
 Art. 20-26 Równość	20 Równość wobec prawa 21 Niedyskryminacja 22 Różnorodność kulturowa, religijna i językowa 23 Równość: kobiety i mężczyźni 24 Dziecko 25 Osoby w podeszłym wieku 26 Integracja osób niepełnosprawnych	
 Art. 27-38 Solidarność	27 Prawo pracowników do informacji i konsultacji 28 Rokowania i działania zbiorowe 29 Dostęp do pośrednictwa pracy 30 Nieuzasadnione zwolnienie z pracy 31 Należyte i sprawiedliwe warunki pracy 32 Zakaz pracy dzieci; ochrona w pracy 33 Życie rodzinne i zawodowe 34 Zabezpieczenie społeczne i pomoc społeczna 35 Ochrona zdrowia 36 Dostęp do usług świadczonych w interesie gospodarczym 37 Ochrona środowiska 38 Ochrona konsumentów	
 Art. 39-46 Prawa obywatelskie	39 Głosowanie i kandydowanie w wyborach do PE 40 Głosowanie i kandydowanie w wyborach lokalnych 41 Dobra administracja 42 Dostęp do dokumentów 43 Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich 44 Petycje (PE) 45 Przemieszczenie się i pobyt 46 Opieka dyplomatyczna i konsularna	
 Art. 47-50 Wymiar sprawiedliwości	47 Skuteczny środek prawny i bezstronny sąd 48 Domniemanie niewinności; prawo do obrony 49 Legalność i proporcjonalność kar do czynów zabronionych pod groźbą kary 50 <i>Non bis in idem</i>	

Uwaga: Sporządzono w oparciu o wyjaśnienia do Karty i porównanie tekstowe obu dokumentów w celu wykazania, w jaki sposób Karta zwiększa widoczność uprawnień (niektóre z praw, które nie są wyraźnie zawarte w EKPC, są objęte orzecznictwem, które jest jednak mniej widoczne dla osoby niebędącej ekspertem).

Źródło: FRA, 2018

Rys. 4: Prawa zawarte w Karcie często nie są wyraźnie ujęte w konstytucjach krajowych

Uwaga: Zestawienie opiera się na porównaniu tekstowym Karty z pisaniem prawem konstytucyjnym państw członkowskich UE w celu wykazania, na mocy których postanowień Karta najprawdopodobniej zwiększy widoczność uprawnień. Uprawnienia specyficzne dla UE (postanowienia Karty, które są zaznaczone żółtym kolorem na rys. 3) uznano za odzwierciedlone w konstytucjach krajowych, jeżeli możliwe jest wskazanie porównywalnego przepisu (na przykład przepisu konstytucyjnego dotyczącego krajowego rzecznika praw obywatelskich).

Źródło: FRA, 2018

- W przypadkach, w których Karta zawiera prawa inspirowane instrumentami międzynarodowymi lub innymi instrumentami europejskimi, takimi jak EKPC, czasami rozszerza ona zakres tych praw.

Przykłady: prawa zawarte w Karcie o szerszym zakresie niż podobne prawa przewidziane w EKPC

- Artykuł 6 EKPC gwarantuje dostęp do sądu i prawo do obrony jedynie w przypadku roszczeń cywilnych i w kontekście oskarżenia w sprawie karnej. Artykuł 47 Karty idzie dalej: w zakresie prawa UE gwarantuje prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu we wszystkich dziedzinach, w tym w postępowaniach administracyjnych, takich jak sprawy azylowe i migracyjne czy prawo podatkowe.
- Artykuł 20 Karty ustanawia równość wobec prawa. Ponadto art. 21 Karty zawiera szczegółowy, rozszerzony i wyraźnie określony zakaz dyskryminacji z takich względów, jak m.in. wiek, niepełnosprawność czy orientacja seksualna, które nie są wymienione w bardziej tradycyjnych, należących do wcześniejszej generacji międzynarodowych instrumentach prawnych dotyczących praw człowieka. (Instrumenty te obejmują zazwyczaj otwartą listę zakazanych przyczyn dyskryminacji; jednym z przykładów jest art. 14 EKPC). Tę normę w zakresie niedyskryminacji uzupełniają szczegółowe postanowienia, takie jak te określone w art. 23 Karty, zgodnie z którymi należy zapewnić równość kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach, w tym w zakresie zatrudnienia, pracy i wynagrodzenia (należy zauważyć, że art. 23 zawiera „zarówno elementy prawa, jak i zasady”)⁵⁰. W art. 24 Karty ujednolicono istotę praw dziecka zapisanych w Konwencji o prawach dziecka. Artykuł 25 odnosi się do „praw osób w podeszłym wieku”, a art. 26 do „integracji osób niepełnosprawnych”.
- Artykuł 14 Karty (prawo do edukacji), który opiera się na wspólnych tradycjach konstytucyjnych państw członkowskich i na art. 2 Protokołu do EKPC, ma szerszy zakres niż odpowiednie postanowienia EKPC. Obejmuje on również dostęp do kształcenia zawodowego i ustawicznego, zasadę bezpłatnej nauki obowiązkowej oraz swobodę zakładania prywatnych instytucji edukacyjnych.

⁵⁰ UE (2007), Wyjaśnienia dotyczące Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 303, 14 grudnia 2007, s. 17–35, s. 35.

- Wykładnia niektórych praw podstawowych dokonana przez TSUE w szczególnym kontekście porządku prawnego UE może niekiedy prowadzić do odmiennych rezultatów niż w innych systemach, co stanowi dodatkowy powód do sprawdzenia, czy prawo UE ma zastosowanie do jakiegokolwiek kwestii praw człowieka.

Przykład: inny wynik

W sprawie *Soukupová* do Trybunału zwrócono się o dokonanie analizy czeskiej ustawy o ubezpieczeniu emerytalnym, która określa wiek emerytalny w kontekście przyznawania wsparcia w przejściu na wcześniejszą emeryturę w rolnictwie na podstawie rozporządzenia UE⁵¹. W czeskich przepisach emerytalnych wiek emerytalny określono odmiennie w zależności od płci wnioskodawcy oraz, w przypadku kobiet, od liczby wychowanych dzieci. TSUE orzekł, że w kontekście wsparcia UE na rzecz wcześniejszego przechodzenia na emeryturę, za sprzeczne z ogólną unijną zasadą niedyskryminacji uznano fakt, że „normalny wiek emerytalny” określany był w różny sposób w zależności od płci wnioskodawcy, a w przypadku osób płci żeńskiej – w zależności od liczby dzieci wychowywanych przez wnioskodawczynię.

We wcześniejszej sprawie Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał czeską ustawę o emeryturach i rentach za zgodną z art. 14 w związku z prawem do ochrony własności z art. 1 Protokołu nr 1 do EKPC⁵². Wyrok *Soukupová* pokazuje, że prawo krajowe może być zgodne z gwarancją niedyskryminacji w korzystaniu z praw EKPC (art. 14 w związku z art. 1 Protokołu nr 1 do EKPC), a mimo to może zostać uznane za niezgodne z zasadami równości i niedyskryminacji gwarantowanymi w porządku prawnym UE w określonym kontekście.

- Artykuł 52 ust. 3 rozpatrywany w związku z wyjaśnieniami dotyczącymi Karty stanowi, że protokoły EKPC (w tym te jeszcze nieratyfikowane przez dane państwo członkowskie) mogą stanowić pomoc interpretacyjną⁵³.

⁵¹ TSUE, C-401/11, *Blanka Soukupová przeciwko Ministerstvo zemědělství*, 11 kwietnia 2013 r.

⁵² Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC), *Andrle przeciwko Republice Czeskiej*, nr 6268/08, 20 czerwca 2011 r.

⁵³ Zgodnie z art. 52 ust. 3 Karty „[w] zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez [EKPC]”. W wyjaśnieniach dotyczących art. 52 wskazano w tym względzie, że „[o]dniesienie do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności obejmuje zarówno konwencję, jak i jej protokoły”.

Sądy krajowe mogą stosować Kartę

- Skutek, jaki Karta wywołuje w prawie krajowym, nie zależy od prawa konstytucyjnego państw członkowskich (np. od tego, w jaki sposób odnosi się do prawa międzynarodowego lub do spektrum między monizmem a dualizmem), lecz wynika z prawa UE, a zatem opiera się na zasadach skutku bezpośredniego i nadrzędności.
- Sądy krajowe są zobowiązane do dokonywania wykładni środków krajowych zgodnie z Kartą, w każdym przypadku gdy wchodzi one w zakres prawa UE (zgodnie z wykładnią TSUE)⁵⁴.
- Środki krajowe mogą podlegać przeglądowi w świetle Karty, jeżeli mieszczą się w zakresie prawa UE. Jeżeli postanowienia Karty są wystarczająco precyzyjne i bezwarunkowe, mogą wywoływać bezpośredni skutek⁵⁵. Oznacza to, że normy krajowe sprzeczne z Kartą nie mają zastosowania.
- Skutek bezpośredni daje jednostkom możliwość powołania postanowień Karty w postępowaniach przed sądami krajowymi. Ponadto bezpośredni skutek Karty może również prowadzić do powstania praw, które nie są dostępne w prawie krajowym.

Przykład: obowiązek zapewnienia skutku zawieszającego

Sprawa *Abdida* dotyczyła belgijskiego prawa azylowego i stanowi przykład przyznania, w szczególnych okolicznościach, prawa do sądowego środka odwoławczego ze skutkiem zawieszającym na mocy art. 47 Karty (prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu)⁵⁶. TSUE orzekł, że odwołanie od decyzji nakazującej powrót musi obejmować tymczasową ochronę, ponieważ jej wykonanie mogło narazić obywatela państwa trzeciego na ryzyko doznania poważnej krzywdy w postaci kary śmierci, tortur lub innego rodzaju niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karanía.

⁵⁴ TSUE, C-426/11, *Mark Alemo-Herron i in. przeciwko Parkwood Leisure Ltd*, 18 lipca 2013 r., pkt 30 i 36; TSUE, C-169/14, *Juan Carlos Sánchez Morcillo i María del Carmen Abril García przeciwko Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, 17 lipca 2014 r., pkt 50 i 51.

⁵⁵ TSUE, Sprawa 26-62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos przeciwko Netherlands Inland Revenue Administration*, 5 lutego 1963 r.

⁵⁶ TSUE, C-562/13, *Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve przeciwko Moussie Abdidzie*, 18 grudnia 2014 r., pkt 52 i 53; TSUE, C-239/14, *Abdoulaye Amadou Tall przeciwko Centre public d'action sociale de Huy (CPAS de Huy)*, 17 grudnia 2016 r., pkt 58.

- Jeżeli stwierdzono dyskryminację sprzeczną z prawem UE i gdy nie zostały przyjęte środki zmierzające do przywrócenia równego traktowania, sąd krajowy musi uchylić wszelkie dyskryminujące przepisy prawa krajowego. Nie musi żądać ani czekać na wcześniejsze ich usunięcie przez ustawodawcę i musi przyznać osobom należącym do grupy w niekorzystnej sytuacji te same korzyści, jakie przysługują osobom uprzywilejowanym⁵⁷.

Przykład: obowiązek przyznania korzyści grupie w niekorzystnej sytuacji

W wyroku *Milkova* sprawa dotyczyła bułgarskiego kodeksu pracy. Ustawa ta stwarzała ramy prawne przewidujące udzielanie szczególnej uprzedniej ochrony w wypadku zwolnienia pracownikom dotkniętym daną niepełnosprawnością, przy czym gwarancja ta nie dotyczyła urzędników państwowych dotkniętych taką samą niepełnosprawnością. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że gdyby sąd odsyłający stwierdził, że zasada równego traktowania nie była przestrzegana, sąd ten musi przywrócić równe traktowanie poprzez przyznanie niepełnosprawnym urzędnikom państwowym – gorzej traktowanym w ramach obowiązującego systemu – takich samych korzyści jak te, z których mogą korzystać niepełnosprawni pracownicy uprzywilejowani przez ten system. W konsekwencji obowiązek przestrzegania prawa Unii wymagałby, aby zakres stosowania przepisów krajowych chroniących pracowników dotkniętych niepełnosprawnością danego rodzaju został rozszerzony, tak aby z tych przepisów ochronnych mogli skorzystać także urzędnicy państwowi dotknięci niepełnosprawnością tego samego rodzaju.

- W określonych okolicznościach prawa zagwarantowane w Karcie mogą także wywoływać skutek horyzontalny, czyli powodować zobowiązania pomiędzy podmiotami prywatnymi. Przełomowymi wyrokami TSUE, ilustrującymi istnienie bezpośredniego skutku horyzontalnego praw podstawowych Unii, są wyroki *Mangold* i *Kücükdeveci*⁵⁸. W owych sprawach TSUE orzekł, że sądy krajowe powinny uchylić wszelkie przepisy prawa krajowego sprzeczne z ogólną zasadą niedyskryminacji ze względu na wiek. W przypadkach, w których prawa określone w Karcie mają bezpośrednie zastosowanie, Karta może być stosowana w sporach między osobami fizycznymi (bezpośredni skutek horyzontalny).

⁵⁷ TSUE, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 12 grudnia 2002 r., pkt 42 i 43; TSUE, C-399/09, *Marie Landtová przeciwko Česká správa sociálního zabezpečení*, 22 czerwca 2011 r., pkt 51; TSUE, C-482/16, *Georg Stollwitzer przeciwko ÖBB Personenverkehr AG*, 14 marca 2018 r., pkt 30 i 45.

⁵⁸ TSUE, C-144/04, *Werner Mangold przeciwko Rüdiger Helm* [WI], 22 listopada 2005 r.; TSUE, C-555/07, *Seda Küçükdeveci przeciwko Swedex GmbH & Co. KG* [WI], 19 stycznia 2010 r.

Przykład: bezpośredni skutek horyzontalny zakazu dyskryminacji ze względu na wiek

Sprawa *Kücükdeveci*, której okoliczności faktyczne miały miejsce w Niemczech, dotyczyła sporu między pracownikiem a prywatnym pracodawcą w zakresie okresu wypowiedzenia. Okres ten obliczono na podstawie stażu pracy pracownika. Zgodnie z prawem niemieckim nie uwzględniono jednak okresów zatrudnienia przed osiągnięciem przez pracownika 25 lat. Trybunał uznał ten wyjątek za sprzeczny z zasadą niedyskryminacji ze względu na wiek. W rezultacie sąd krajowy musiał uchylić ten wyjątek.

- W sprawie *Egenberger* TSUE uznał, że bezwzględnie wiążący charakter art. 21 Karty co do zasady nie różni się od poszczególnych postanowień traktatów założycielskich zakazujących dyskryminacji z różnych względów, nawet jeżeli owe przypadki dyskryminacji wynikają z umów zawieranych przez jednostki⁵⁹. W sporze pomiędzy osobami fizycznymi sąd krajowy musi zatem w granicach swoich kompetencji zapewnić ochronę prawną przysługującą jednostkom na podstawie art. 21 (niedyskryminacja)⁶⁰ i art. 47 (prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu) Karty i zagwarantować pełną skuteczność tych artykułów, w razie konieczności przez odstąpienie od stosowania wszelkich przepisów prawa krajowego, które stoją z nimi w sprzeczności.

⁵⁹ TSUE, C-414/16, *Vera Egenberger przeciwko Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV.*, 17 kwietnia 2018 r., pkt 76, 77 i 79. Trybunał wskazuje podobieństwa do wyroków *Gabrielle Defrenne przeciwko Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena* (TSUE, Sprawa 43-75, 8 kwietnia 1976 r., pkt 39), *Roman Angonese przeciwko Cassa di Risparmio di Bolzano SpA* (TSUE, C-281/98, 6 czerwca 2000 r., pkt 33-36), *Angelo Ferlini przeciwko Centre hospitalier de Luxembourg* (TSUE, C-411/98, 3 października 2000 r., pkt 50), *International Transport Workers' Federation i Finnish Seamen's Union* (TSUE, C-438/05, 11 grudnia 2007 r., pkt 57-61). Zob. także TSUE, C-68/17, *IR przeciwko JQ* [WI], 11 września 2018 r., pkt 69-71.

⁶⁰ „Zakazana jest wszelka dyskryminacja, w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną”.

- W sprawie AMS TSUE wyjaśnił, że inne prawa podstawowe – poza niedyskryminacją – również mogą wywoływać tego rodzaju bezpośredni skutek horyzontalny oraz że podejście zastosowane w wyrokach *Mangold/Kücükdeveci* zasadniczo miało zastosowanie zarówno do ogólnych zasad prawa Unii, jak i praw podstawowych określonych w Karcie⁶¹.
- Państwa członkowskie mogą być także odpowiedzialne za szkody wyrządzone jednostkom wskutek naruszeń Karty. Państwo członkowskie jest zobowiązane do naprawienia wyrządzonej szkody, w przypadku gdy:
 - o celem naruszonej normy prawnej jest przyznanie prawa jednostkom,
 - o naruszenie jest wystarczająco poważne (zainteresowane państwo członkowskie przekroczyło w sposób oczywisty i poważny granice przysługującego mu zakresu uznania),
 - o oraz istnieje bezpośredni związek przyczynowy między naruszeniem zobowiązania nałożonego na państwo i szkodą poniesioną przez jednostkę⁶².

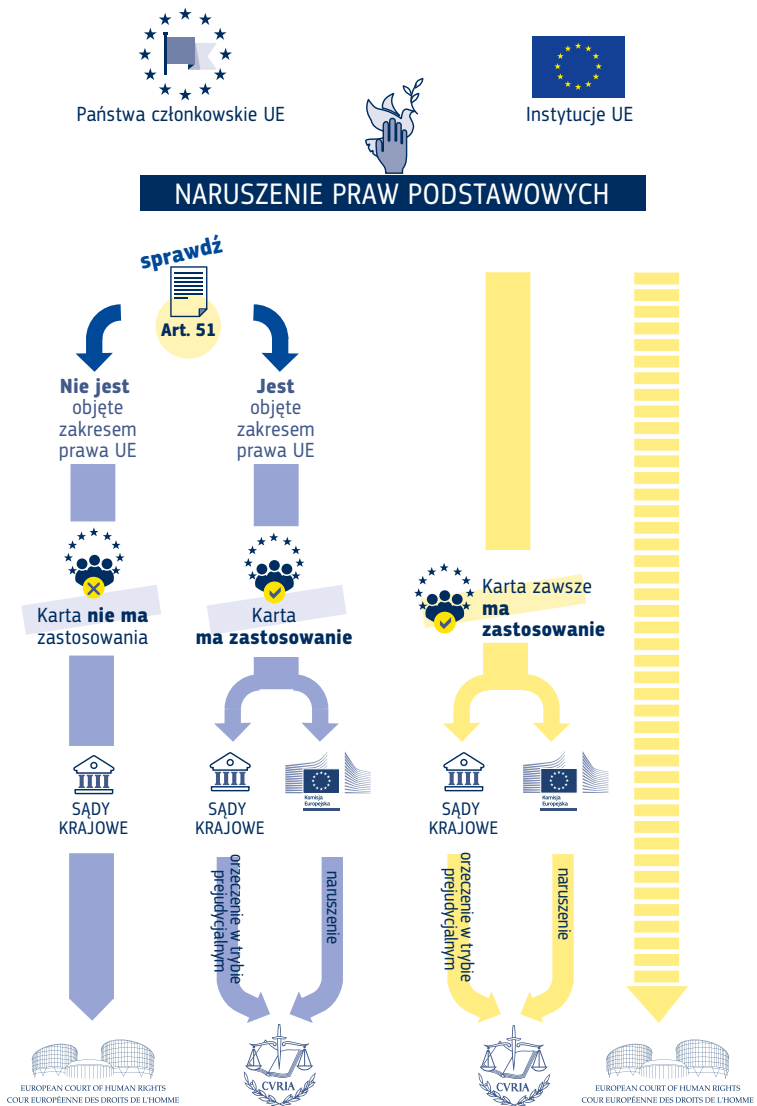
Nie wyklucza się także możliwości dochodzenia odpowiedzialności państwa na mniej restrykcyjnych zasadach na podstawie prawa krajowego⁶³.

⁶¹ TSUE, C-176/12, *Association de médiation sociale przeciwko Union locale des syndicats CGT i in.* [WI], 15 stycznia 2014 r., pkt 47.

⁶² Zob. TSUE, sprawy połączone C-6/90 i C-9/90, *Andrea Francovich i Danila Bonifaci i in. przeciwko Republice Włoskiej*, 19 listopada 1991 r. W szczególnym kontekście naruszenia praw podstawowych zob. TSUE, C-300/04, *M.G. Eman i O.B. Sevinger przeciwko College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [WI], 12 września 2006 r., pkt 69.

⁶³ TSUE, sprawy połączone C-46/93 i C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA przeciwko Bundesrepublik Deutschland oraz The Queen przeciwko Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i in.*, 5 marca 1996 r., pkt 66.

Rys. 5: Karta a dostęp do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Źródło: FRA, 2018

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej może dokonywać wykładni Karty

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, art 267

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej jest właściwy do orzekania w trybie prejudycjalnym:

- a) o wykładni traktatów;
- b) o ważności i wykładni aktów przyjętych przez instytucje, organy lub jednostki organizacyjne Unii.

W przypadku gdy pytanie z tym związane jest podniesione przed sądem jednego z państw członkowskich, sąd ten może, jeśli uzna, że decyzja w tej kwestii jest niezbędna do wydania wyroku, zwrócić się do Trybunału z wnioskiem o rozpatrzenie tego pytania.

W przypadku gdy takie pytanie jest podniesione w sprawie zawisłej przed sądem krajowym, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu według prawa wewnętrznego, sąd ten jest zobowiązany wnieść sprawę do Trybunału.

Jeżeli takie pytanie jest podniesione w sprawie zawisłej przed sądem krajowym dotyczącej osoby pozbawionej wolności, Trybunał stanowi w jak najkrótszym terminie.

- Sądy krajowe mogą zwrócić się do TSUE z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym⁶⁴. Możliwość skierowania sprawy do Trybunału Sprawiedliwości lub obowiązek skierowania jej do Trybunału Sprawiedliwości opiera się na współpracy ustanowionej w celu zapewnienia właściwego stosowania i jednolitej wykładni prawa UE, w tym Karty praw podstawowych.
- Do sądu krajowego należy podjęcie decyzji o skierowaniu sprawy do TSUE. Odesłanie prejudycjalne często zapewni szybszą i lepszą ochronę prawną niż w przypadku skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Stwierdzenie nieważności aktów UE należy do wyłącznej właściwości TSUE. Dlatego też, w przypadku gdy sądy krajowe mają wątpliwości co do ważności takiego aktu prawnego, muszą skierować sprawę do Trybunału, podając powody, dla których uważają, że akt ten jest nieważny. Ponadto sądy krajowe, których orzeczenia

⁶⁴ Zob. TSUE, zalecenia dla sądów krajowych dotyczące składania wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, w Dz.U. C 257, 20 lipca 2018 r. Zob. także nota informacyjna Trybunału pt. Zakres stosowania Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, grudzień 2017 r.

nie podlegają zaskarżeniu na mocy prawa krajowego, są prawnie zobowiązane do skierowania do TSUE kwestii prawa UE, która została przed nimi podniesiona. Nie ma to miejsca w przypadku, gdy sąd stwierdzi, że „podniesione pytanie nie jest istotne dla sprawy” lub że przepis „stanowił już przedmiot wykładni przez Trybunał”, lub że prawidłowe stosowanie tego przepisu jest „tak oczywiste, że nie pozostawia ono miejsca na jakiegokolwiek racjonalne wątpliwości”. Istnienie takiej ewentualności sąd ocenia z uwzględnieniem „cech charakterystycznych” prawa UE, w tym „szczególnych trudności, jakie sprawia jego wykładnia, oraz niebezpieczeństwa rozbieżności w orzecznictwie” wewnątrz UE⁶⁵.

Przykład: odmienna sytuacja sędziego sądu krajowego wobec Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Podczas gdy orzeczenie w trybie prejudycjalnym na mocy prawa UE umożliwia sądowi krajowemu bezpośredni dostęp do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, sytuacja jest (obecnie) inna w przypadku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Przed złożeniem skargi do ETPC należy wyczerpać środki prawne dostępne w sądach krajowych, a pozostałe warunki dopuszczalności muszą być spełnione. Przeszkody te nie występują w postępowaniach w trybie prejudycjalnym przed TSUE. Trybunał Sprawiedliwości zapewnia również znacznie szybszy proces. Średni czas trwania postępowania wynosi 16,3 miesiąca⁶⁶.

Należy jednak zauważyć, że w dniu 1 października 2018 r. wszedł w życie Protokół nr 16 do EKPC. Umożliwia on sądowi krajowemu zwracanie się do ETPC o opinie doradcze „w kwestiach zasadniczych dotyczących interpretacji lub stosowania praw i wolności określonych w Konwencji lub jej protokołach” w toczących się przed nimi sprawach. W tym sensie nowa procedura przypomina do pewnego stopnia postępowanie w trybie prejudycjalnym przed TSUE⁶⁷.

⁶⁵ TSUE, Sprawa 283/81, *Srl CILFIT i Lanificio di Gavardo SpA przeciwko Ministry of Health*, 6 października 1982 r., pkt 21.

⁶⁶ TSUE (2018), *Annual report 2017*, Luksemburg, 2018, s. 14.

⁶⁷ Na dzień 1 sierpnia tylko pięć państw członkowskich UE ratyfikowało ten instrument (Estonia, Finlandia, Francja, Litwa i Słowenia).

Naruszenie praw zawartych w Karcie może doprowadzić do wszczęcia postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, art. 258

Jeśli Komisja uzna, że państwo członkowskie uchybiło jednemu ze zobowiązań, które na nim ciąży na mocy Traktatów, wydaje uzasadnioną opinię w tym przedmiocie, po uprzednim umożliwieniu temu Państwu przedstawienia swych uwag.

Jeśli Państwo to nie zastosuje się do opinii w terminie określonym przez Komisję, może ona wnieść sprawę do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

- Komisja Europejska nadzoruje stosowanie traktatów. W każdym przypadku, w którym „Komisja uzna, że państwo członkowskie uchybiło jednemu z zobowiązań, które na nim ciąży na mocy Traktatów”, może wszcząć postępowanie w sprawie uchybienia zobowiązaniom (wezwanie do usunięcia uchybienia, uzasadniona opinia i wnioski o wydanie opinii Trybunału)⁶⁸.
- Karta jest częścią prawa pierwotnego UE, a Komisja Europejska może wszcząć postępowanie w sprawie uchybienia w związku z naruszeniem Karty przez państwo członkowskie, pod warunkiem że Karta ma zastosowanie (tj. domniemane naruszenie praw człowieka nastąpiło w zakresie stosowania prawa UE; zob. rozdział 4)⁶⁹.

Przykład: Karta i postępowania w sprawie uchybienia zobowiązaniom

Aktualne przykłady takiej interwencji Komisji obejmują postępowanie w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego przeciwko krajowemu prawu azylowemu, które Komisja uznała za niezgodne z przepisami UE (dyrektywą 2013/32/UE w sprawie procedur azylowych, dyrektywą 2008/115/WE w sprawie powrotów, dyrektywą 2013/33/UE w sprawie warunków przyjmowania) oraz szeregiem postanowień Karty⁷⁰. Inny przykład (również sprawa w toku

⁶⁸ Wspólnoty Europejskie (2012), wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 258.

⁶⁹ Jeżeli chodzi o postępowanie w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego i sposoby optymalizacji jego stosowania w kontekście praw podstawowych, zob. O. de Schutter, (2017), *Infringement proceedings as a tool for the enforcement of fundamental rights in the European Union*, Open Society Institute, październik 2017 r.

⁷⁰ Uchybienie nr 20152201.

w momencie sporządzania niniejszego dokumentu) dotyczy ustawy reformującej sądownictwo, w wyniku czego znaczna część Sądu Najwyższego byłaby zmuszona do przejścia w stan spoczynku. Komisja jest zdania, że niektóre aspekty reformy podważają zasadę niezawisłości sądów, w tym nieusuwalności sędziów, a tym samym są sprzeczne ze zobowiązaniami wynikającymi z art. 19 ust. 1 Traktatu o Unii Europejskiej w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej⁷¹.

4 W jaki sposób należy sprawdzić, czy Karta ma zastosowanie

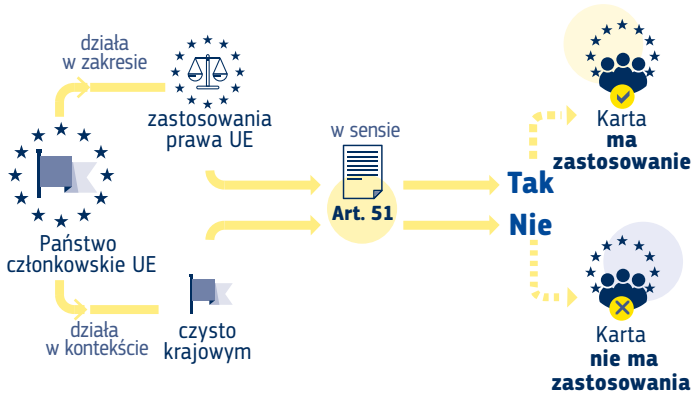
Od czego zacząć ocenę?

- Artykuł 51 jest punktem wyjścia każdej oceny, czy Karta znajduje zastosowanie. Ujednoliciła on orzecznictwo TSUE dotyczące stosowania zasad ogólnych prawa UE⁷². Zob. rozdział 1, sekcje Zakres zastosowania i Jaki jest cel art. 51 Karty.
- Aby uniknąć jakiegokolwiek naruszenia prawa UE, w ramach procesów decyzyjnych na szczeblu krajowym (w tym w szczególności procedur legislacyjnych) należy systematycznie badać, czy Karta praw podstawowych UE ma zastosowanie. Ocenę tę należy przeprowadzić na bardzo wczesnym etapie przygotowań każdej planowanej inicjatywy ustawodawczej lub politycznej. Jeżeli niektóre kategorie prawa lub kształtowania polityki są od samego początku wyłączone z jakiegokolwiek kontroli związanej z Kartą, istnieje ryzyko, że jakakolwiek późniejsza ocena skutków lub kontrola prawna wniosku nie uwzględni postanowień Karty, nawet jeśli – w przeciwieństwie do zbyt ogólnego założenia o niestosowaniu prawa UE – Karta znajduje zastosowanie.
- Systematyczna kontrola, czy warunki określone w art. 51 są spełnione, stanowi ważne narzędzie gwarantujące, że propaguje się stosowanie Karty. Regularny „przegląd art. 51” zapewnia widoczność, świadomość i wiedzę na temat stosowania Karty.

⁷¹ Uchybienie nr 20172121.

⁷² Zob. wyjaśnienia dotyczące art. 51 ust. 1 Karty, Dz.U. C 303, 14 grudnia 2007, s. 17–37. Zob. także opinia rzecznika generalnego P. Cruza Villalóna z dnia 12 czerwca 2012 r., pkt 25 w sprawie TSUE, C-617/10, *Åklagaren przeciwko Hansowi Åkerbergowi Franssonowi* [WI], 26 lutego 2013 r. W odniesieniu do zasad ogólnych prawa i art. 51 Karty zob. nota 8.

Rys. 6: Sprawdzenie możliwości zastosowania Karty

Źródło: FRA, 2018

Jakie są wymogi konieczne do stosowania Karty?

- Karta jest zawsze wiążąca dla organów Unii – nawet „gdy działają one poza ramami prawnymi UE”⁷³ – ale dla państw członkowskich tylko wtedy, gdy „wykonują one prawo Unii”.
- Zgodnie z orzecznictwem TSUE wyrażenie „wykonują one prawo Unii” ma szerokie znaczenie i obejmuje wszystkie przypadki wykonywania (*mise en œuvre*) oraz stosowania prawa Unii przez państwa członkowskie⁷⁴. Oznacza to to samo co „działanie w ramach prawa UE” i obejmuje wszystkie sytuacje podlegające prawu Unii.
- Dlatego też, aby Karta miała zastosowanie do aktu krajowego, musi (potencjalnie) kwalifikować się jako akt wykonawczy prawa Unii w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty, co oznacza, że wchodzi ona w zakres stosowania prawa UE.

⁷³ Zob. TSUE, sprawy połączone od C-8/15 P do C-10/15 P, *Ledra Advertising Ltd i in. przeciwko Komisji Europejskiej i Europejskiemu Bankowi Centralnemu (EBC)* [WI], 20 września 2016 r., pkt 67.

⁷⁴ TSUE, C-419/14, *WebMindLicenses kft przeciwko Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és Vám Főigazgatóság*, 17 grudnia 2015 r., pkt 66; TSUE, C-650/13, *Thierry Delvigne przeciwko Commune de Lesparre Médoc i Préfet de la Gironde* [WI], 6 października 2015 r., pkt 25-27; TSUE, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26 września 2013 r., pkt 73; TSUE, C-265/13, *Emiliano Torralba Marcos przeciwko Korota SA i Fondo de Garantía Salarial*, 27 marca 2014 r., pkt 29 i 30; TSUE, C-617/10, *Åklagaren przeciwko Hansowi Åkerbergowi Franssonowi* [WI], 26 lutego 2013 r., pkt 19.

Istnienie powiązania z prawem Unii Europejskiej jako wymóg minimalny

- W przypadku gdy nie jest możliwe wskazanie żadnego powiązania z prawem UE, państwa członkowskie UE nie podlegają żadnym zobowiązaniom w zakresie praw podstawowych UE – Karta nie ma zastosowania.
- Prawa podstawowe UE mają zastosowanie wyłącznie „idąc w parze” z przepisami prawa UE. Minimalnym wymogiem dotyczącym stosowania praw podstawowych UE jest istnienie wystarczająco silnego związku z prawem Unii innym niż Karta⁷⁵.
- Istnienie jakiegokolwiek związku z prawem UE niekoniecznie oznacza, że zastosowanie mają prawa podstawowe UE; nie każdy związek z prawem Unii wystarczy, by spowodować stosowanie praw podstawowych UE⁷⁶.

Przykłady: „Niewystarczający” związek z prawem UE

- Pomiędzy dziedzinami (uregulowanymi na gruncie aktu prawa krajowego oraz przepisu prawa UE) istnieje „bliskość danych dziedzin lub pośredni wpływ jednej dziedziny na drugą”⁷⁷ (zob. rozdział 7, sytuacja B.1).
- Sama okoliczność, że środek krajowy należy do dziedziny objętej kompetencją Unii⁷⁸ (zob. rozdział 7, sytuacja B.6).

⁷⁵ Zob. na przykład TSUE, C-92/14, *Liliana Tudoran i in. przeciwko SC Suport Colect SRL*, 3 lipca 2014 r., pkt 43–48; TSUE, C-483/12, *Pelckmans Turnhout NV przeciwko Walter Van Gestel Balen NV i in.*, 8 maja 2014 r., pkt 20; TSUE, C-457/09, *Claude Chartry przeciwko État belge*, 1 marca 2011 r., pkt 22–25.

⁷⁶ Zob. na przykład TSUE, C-20/10, *Vino Cosimo Damiano przeciwko Poste Italiane SpA*, 11 listopada 2010 r., pkt 53, 54, 56, 57 i 64; C-161/11, *Vino Cosimo Damiano przeciwko Poste Italiane SpA*, 22 czerwca 2011 r., pkt 38 i 39.

⁷⁷ TSUE, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández i in. przeciwko Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) i in.*, 10 lipca 2014 r., pkt 34–36. Zob. także TSUE, sprawy połączone C-483/09 i C-1/10, *Postępowanie karne przeciwko Magatte Gueye (C-483/09) i Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10)*, 15 września 2011 r.

⁷⁸ TSUE, C-206/13, *Cruciano Siragusa przeciwko Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6 marca 2014 r.; TSUE, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández i in. przeciwko Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) i in.*, 10 lipca 2014 r., pkt 24, 27, 34–36 i 46. Zob. także TSUE, C-309/96, *Daniele Annibaldi przeciwko Sindaco del Comune di Guidonia i Presidente Regione Lazio*, 18 grudnia 1997 r.

- Akt prawa krajowego kwalifikuje się jako „bardziej rygorystyczne środki ochronne” (wykraczające poza wymogi minimalne określone w Unii)⁷⁹ (zob. rozdział 7, sytuacja A.3).
- W prawie krajowym zawarto dobrowolne odniesienia do prawa Unii⁸⁰ (zob. rozdział 7, sytuacja B.5).
- Związek z prawem UE powinien być wystarczająco konkretny, aby można go było uznać za „wykonywanie prawa Unii”. Związek ten jest wystarczająco konkretny, jeśli państwa członkowskie działają w charakterze wykonawców kompetencji UE lub jeśli muszą polegać na pewnego rodzaju upoważnieniu na mocy prawa UE (zob. rozdział 5).

5 W jakich sytuacjach Karta ma zastosowanie?

W sytuacji gdy państwa członkowskie działają w charakterze wykonawców kompetencji Unii Europejskiej

- Państwo członkowskie działa jako „wykonawca kompetencji” lub „przedstawiciel” UE, jeżeli działa w imieniu Unii. Wszystkie organy i wymiar sprawiedliwości państw członkowskich mogą działać w takim charakterze.
- „Sytuacja wykonawcy kompetencji” dotyczy wykonania lub transpozycji aktów prawnych przyjętych przez instytucje, organy, urzędy lub agencje Unii Europejskiej⁸¹. Może to dotyczyć takich aktów prawnych, jak rozporządzenia⁸², dyrektywy⁸³, umowy zewnętrzne (umowy międzynarodowe zawarte przez UE)⁸⁴ lub

⁷⁹ TSUE, C-6/03, *Deponiezwerveverband Eiterköpfe przeciwko Land Rheinland-Pfalz*, 14 kwietnia 2005 r., pkt 58–64; TSUE, C-2/97, *Società italiana petroli SpA (IP) przeciwko Borsana Srl*, 17 grudnia 1998 r.

⁸⁰ TSUE, C-482/10, *Teresa Cicala przeciwko Regione Siciliana*, 21 grudnia 2011 r.

⁸¹ TSUE, C-587/15, *Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras przeciwko Gintaras Dockevičius i Jurgita Dockevičienė*, 15 czerwca 2017 r., pkt 36 i 44; TSUE, C-258/14, *Eugenia Florescu i in. przeciwko Casa Județeană de Pensii Sibiu i in.*, 13 czerwca 2017 r., pkt 35.

⁸² Zob. na przykład TSUE, C-384/05, *Johan Piek przeciwko Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 11 stycznia 2007 r., pkt 32.

⁸³ Zob. na przykład TSUE, sprawy połączone C-20/00 i C-64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) i Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) przeciwko The Scottish Ministers*, 10 lipca 2003 r., pkt 88.

⁸⁴ TSUE, C-7/98, *Dieter Krombach przeciwko André Bamberski*, 28 marca 2000 r., pkt 18–28; TSUE, sprawy połączone C-7/10 i C-9/10, *Staatssecretaris van Justitie przeciwko Tayfunowi Kahveciemi i Osmanowi Inanowi*, 29 marca 2012 r., pkt 23. Zob. także TSUE, C-370/12, *Thomas Pringle przeciwko Government of Ireland, Irlandii i Attorney General*, 27 listopada 2012 r., pkt 178–181.

konkretne postanowienia traktatów⁸⁵. „Wykonywanie prawa Unii” w charakterze wykonawcy kompetencji może pojawić się w różnych sytuacjach, w których w grę wchodzi krajowe akty prawne lub ich projekty. W oparciu o obszerne orzecznictwo TSUE dotyczące zastosowania praw podstawowych UE można wskazać różne sytuacje pośredniczenia przez wykonawców kompetencji⁸⁶.

- o Transpozycja aktów prawnych Unii do prawa krajowego⁸⁷: jest to częsta sytuacja, w której krajowe akty prawne mają na celu dokonanie transpozycji szczególnych obowiązkowych wymogów na mocy aktów prawnych Unii – na przykład poprzez wdrożenie dyrektywy. Więcej informacji na ten temat znajduje się w rozdziale 7, sytuacja A.1 i sytuacja A.2.
- o Krajowe akty prawne przyjęte na podstawie uprawnień przyznanych na podstawie prawa Unii⁸⁸: w tym przypadku państwo członkowskie korzysta z uprawnień dyskrecjonalnych na mocy prawa UE. Przykładem mogą być decyzje podejmowane przez państwa członkowskie na podstawie swobody uznania lub wyjątku dostępnego dla nich na mocy unijnego aktu prawnego. Więcej informacji na ten temat znajduje się w rozdziale 7, sytuacja A.3.
- o Krajowe akty prawne przewidujące środki prawne, sankcje lub środki wykonawcze, które mogą być stosowane w związku z aktem prawnym Unii lub postanowieniem Traktatu⁸⁹: zgodnie z obowiązkiem lojalnej współpracy ustanowionym w art. 4 ust. 3 TUE oraz w przypadku braku odpowiednich

⁸⁵ Zob. na przykład TSUE, C-300/04, *M.G. Eman i O.B. Sevinger przeciwko College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [WI], 12 września 2006 r., pkt 56–61; TSUE, C-650/13, *Thierry Delvigne przeciwko Commune de Lesparre Médoc i Préfet de la Gironde* [WI], 6 października 2015 r., pkt 33.

⁸⁶ Opis tych sytuacji opiera się częściowo na De Mol, M. (2014), *De directe werking van de grondrechten van de Europese Unie*, dysertacja Maastricht University, Oisterwijk Wolf Legal Publishers. Oczywiście tworzenie orzecznictwa Trybunału to wciąż trwający proces, a zatem nie należy uznawać tego wykazu za wyczerpujący czy w inny sposób ustalony w swojej ostatecznej formie.

⁸⁷ Zob. na przykład TSUE, sprawy połączone, C-20/00 i C-64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) i Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) przeciwko The Scottish Ministers*, 10 lipca 2003 r.; TSUE, C-300/04, *M.G. Eman i O.B. Sevinger przeciwko College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [WI], 12 września 2006 r.

⁸⁸ Zob. na przykład TSUE, sprawy połączone C-356/11 i C-357/1, *O i S przeciwko Maahanmuuttovirasto oraz Maahanmuuttovirasto przeciwko L*, 6 grudnia 2012 r.; TSUE, C-276/12, *Jiří Sabou przeciwko Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu* [WI], 22 października 2013 r.

⁸⁹ Zob. na przykład TSUE, C-682/15, *Berlios Investment Fund SA przeciwko Directeur de l'administration des contributions directes* [WI], 16 maja 2017 r., pkt 40–42 i 49–52; TSUE, C-405/10, *Postępowanie karne przeciwko Özlem Garenfeld*, 10 listopada 2011 r.; TSUE, C-617/10, *Åklagaren przeciwko Hansowi Åkerbergowi Franssonowi* [WI], 26 lutego 2013 r.; TSUE, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26 września 2013 r.

przepisów proceduralnych UE państwa członkowskie są zobowiązane do zapewnienia skuteczności praw i obowiązków UE wynikających z prawa Unii. Chociaż państwa członkowskie korzystają z autonomii proceduralnej, muszą wykorzystać swoje procedury w celu zapewnienia właściwej realizacji praw podmiotowych UE (rozdział 7, sytuacja A.4).

- o Krajowe akty prawne zawierające pojęcia prawne wymienione w akcie prawnym Unii⁹⁰: czasem unijne akty prawne odnoszą się do pojęć prawa krajowego. Można uznać, że takie pojęcia krajowe przyczyniają się do „wykonywania prawa UE”, jeżeli są one stosowane w kontekście danych przepisów UE (rozdział 7, sytuacja A.5).
- o Krajowe akty prawne (dokładnie) wpisujące się w zakres przepisów unijnych bez wyraźnych istniejących przepisów wykonawczych⁹¹: sytuacja ta zasadniczo dotyczy zaniechania wykonania (rozdział 7, sytuacja B.1).

Sytuacja, gdy państwa członkowskie muszą powoływać się na zezwolenie na mocy prawa Unii Europejskiej

- Ta forma „wykonywania prawa Unii” dotyczy krajowych aktów prawnych, które są objęte zakazem UE. Aby uzasadnić takie akty krajowe, państwa członkowskie muszą stosować wyjątki przewidziane w prawie UE. W takich sytuacjach prawo UE zezwala na istnienie tego rodzaju krajowych aktów prawnych, które nie mogą jednak naruszać praw podstawowych UE. Z tego względu Karta ma zastosowanie w celu zapewnienia, by prawo UE nie upoważniało państw członkowskich do podejmowania środków naruszających prawa podstawowe⁹².

⁹⁰ Zob. na przykład TSUE, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 12 grudnia 2002 r., pkt 29–32; TSUE, C-520/03, *José Vicente Olaso Valero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 16 grudnia 2004 r., pkt 34; TSUE, C-177/05, *María Cristina Guerrero Pecino przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 13 grudnia 2005 r., pkt 25 i 26.

⁹¹ Zob. na przykład TSUE, C-555/07, *Seda Küçükdeveci przeciwko Swedex GmbH & Co. KG [WI]*, 19 stycznia 2010 r.

⁹² TSUE, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE i Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou przeciwko Dimotiki Etairia Pliroforissis i Sotiriosowi Kouvelasowi i Nicolaosowi Avdellasowi i in.*, 18 czerwca 1991 r., pkt 41–43. Zob. także TSUE, C-390/12, *Robert Pfleger i in.*, 30 kwietnia 2014 r., pkt 30–37; TSUE, C-145/09, *Land Baden-Württemberg przeciwko Panagiotisowi Tsakouridisowi [WI]*, 23 listopada 2010 r., pkt 52.

Przykład: środek krajowy kwalifikujący się jako ograniczenie swobodnego przepływu (a tym samym wymagający uzasadnienia)

Przykładem może być ustawodawstwo krajowe zakazujące użytkowania automatów do gier poza kasynami. Takie przepisy ograniczają swobodę świadczenia usług zagwarantowaną w art. 56 TFUE, a zatem są dopuszczalne na mocy prawa UE tylko wtedy, gdy jest to uzasadnione nadrzędnymi względami interesu publicznego. Przy badaniu, czy taki środek może być uzasadniony, Karta staje się istotna. Sporne przepisy krajowe można uznać za uzasadnione jedynie wówczas, gdy są zgodne z Kartą⁹³.

- W oparciu o obszerne orzecznictwo TSUE dotyczące zastosowania praw podstawowych UE można wskazać dwie główne podkategorie tej sytuacji odnoszącej się do zezwolenia na podstawie prawa UE⁹⁴. Więcej informacji na temat tych kategorii przedstawiono w rozdziale 7, sytuacja B.2.
 - Krajowe akty prawne kwalifikujące się jako ograniczenia swobodnego przepływu osób, usług, towarów i kapitału oraz swobody przedsiębiorczości⁹⁵: ta sytuacja stanowi odzwierciedlenie klasycznego podejścia stosowanego w orzecznictwie TSUE.
 - Krajowe akty prawne kwalifikujące się jako pozbawienie obywatelstwa UE w rozumieniu art. 20 TFUE⁹⁶: sytuacja ta dotyczy niedawnych zmian w orzecznictwie TSUE.

Szczegółowe wytyczne dla krajowych procesów legislacyjnych i procesów tworzenia polityki: sprawdź naszą listę kontrolną!

Rozdział 7 niniejszego podręcznika zawiera „listę kontrolną dotyczącą art. 51”, którą należy stosować w krajowych procesach legislacyjnych i procesach tworzenia polityki w celu oceny, czy krajowy akt prawny lub jego projekt kwalifikuje się jako „wykonywanie prawa Unii” w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty.

⁹³ TSUE, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft i in. przeciwko Magyar Állam*, 11 czerwca 2015 r.

⁹⁴ Nie ulega wątpliwości, że w przyszłości, wraz z rozwojem orzecznictwa, mogą pojawić się nowe kategorie.

⁹⁵ TSUE, C-390/12, *Robert Pfleger i in.*, 30 kwietnia 2014 r., pkt 30–37.

⁹⁶ TSUE, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft i in. przeciwko Magyar Állam*, 11 czerwca 2015 r., pkt 74.

6 Jak stosować Kartę

W przypadku gdy podczas badania projektu prawa krajowego lub polityki krajowej dojdzie do ustalenia, że Karta znajduje zastosowanie, takie prawo krajowe i politykę krajową należy interpretować zgodnie z Kartą i, w razie potrzeby, poddawać przeglądowi w świetle jej postanowień. Wymaga to od podmiotów krajowych znajomości sposobów wykładni Karty oraz zrozumienia, czy i w jakim zakresie można ograniczyć korzystanie z praw określonych w Karcie.

Z jakich odpowiednich narzędzi korzystać przy dokonywaniu wykładni?

Wykładnię praw określonych w Karcie może ułatwić odwołanie się do szeregu narzędzi:

- Wyjaśnienia dotyczące Karty⁹⁷. Wyjaśnienia te stanowią użyteczny punkt wyjścia dostarczający wskazówek dotyczących wykładni Karty i należy je uwzględnić przy dokonywaniu wykładni jej postanowień⁹⁸.
- Orzecznictwo TSUE⁹⁹.
- Europejska konwencja praw człowieka i orzecznictwo ETPC¹⁰⁰.
- Wspólne tradycje konstytucyjne państw członkowskich¹⁰¹.
- Istotne źródła prawa międzynarodowego (inne niż EKPC), w szczególności Europejska karta społeczna, która stanowiła inspirację przy formułowaniu brzmienia szeregu postanowień Karty praw podstawowych UE. Zarówno Karta, jak i wyjaśnienia wymieniają pewne instrumenty prawa międzynarodowego, które są istotne w kontekście wykładni Karty¹⁰².

⁹⁷ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Dz.U. C 303, 14 grudnia 2007 r., s. 17–35.

⁹⁸ Wspólnoty Europejskie (2012), wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 6 ust. 1 oraz UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 52 ust. 7.

⁹⁹ Dostępne na portalu Curia lub EUR-Lex.

¹⁰⁰ UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 52 ust. 3.

¹⁰¹ UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 52 ust. 4.

¹⁰² Zob. załącznik do niniejszego podręcznika.

- Odpowiednie przepisy prawa krajowego. Niektóre postanowienia Karty zawierają odniesienia do prawa krajowego. Na przykład art. 9 (prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny) stanowi, że „[p]rawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny są gwarantowane zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tych praw”.

Działania FRA:

Pomoc FRA: Charterpedia i podręczniki

Na stronie internetowej FRA dostępnych jest kilka podręczników tematycznych współtworzonych przez FRA i Radę Europy/Europejski Trybunał Praw Człowieka. Zawierają one przegląd najistotniejszych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczących stosowania Karty i EKPC w odpowiednich obszarach polityki i we wszystkich językach UE:

- o *Podręcznik europejskiego prawa o ochronie danych – wydanie 2018*, 2018
- o *Podręcznik europejskiego prawa o niedyskryminacji – wydanie 2018*, 2018
- o *Podręcznik europejskiego prawa dotyczącego dostępu do wymiaru sprawiedliwości*, 2016
- o *Podręcznik europejskiego prawa dotyczącego praw dziecka*, 2015
- o *Podręcznik europejskiego prawa dotyczącego azylu, granic i imigracji*, 2014

Charterpedia FRA jest internetowym punktem informacyjnym zapewniającym dostęp do europejskiego i krajowego orzecznictwa dotyczącego Karty, odnoszącego się do poszczególnych jej artykułów. Ponadto Charterpedia zawiera, w odniesieniu do wszystkich postanowień Karty, odpowiednie przepisy krajowego prawa konstytucyjnego, jak również międzynarodowego i europejskiego prawa w zakresie praw człowieka. Charterpedia umożliwia również łatwy dostęp do związanych z Kartą informacji dotyczących poszczególnych krajów (np. karty informacyjne dotyczące państw).

Dostęp do Charterpedii możliwy jest za pośrednictwem strony FRA.

W jakich okolicznościach można ograniczyć korzystanie z praw?

Karta praw podstawowych, art. 52 – Zakres i wykładnia praw i zasad

1. Wszelkie ograniczenia w korzystaniu z praw i wolności uznanych w niniejszej Karcie muszą być przewidziane prawem i szanować istotę tych praw i wolności. Z zastrzeżeniem zasady proporcjonalności, ograniczenia mogą być wprowadzone wyłącznie wtedy, gdy są konieczne i rzeczywiście odpowiadają celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię lub potrzebom ochrony praw i wolności innych osób.

- Artykuł 52 Karty zawiera ogólne postanowienie dotyczące ograniczeń korzystania z praw.
- Ograniczenie korzystania z praw i wolności uznanych w Karcie jest dopuszczalne pod następującymi warunkami:
 - musi być przewidziane prawem,
 - musi szanować istotę tych praw i wolności,
 - musi odpowiadać celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię lub potrzebom ochrony praw i wolności innych osób (prawnie uzasadniony cel),
 - musi, zgodnie z zasadą proporcjonalności, być konieczne i rzeczywiście odpowiadać wyznaczonym celom (zasada proporcjonalności).
- Ponadto ograniczenie prawa określonego w Karcie, które odpowiada prawu EKPC, musi również spełniać wymogi dotyczące ograniczenia określone w EKPC¹⁰³.

Szczegółowe wytyczne: sprawdź naszą listę kontrolną!

Rozdział 8 niniejszego podręcznika zawiera listę kontrolną, którą można wykorzystać do sprawdzenia zgodności wniosków ustawodawczych z Kartą praw podstawowych.

¹⁰³ UE (2012), Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.U. C 326, 26 października 2012 r., art. 52 ust. 3.

Część II: Praktyczne narzędzia

7 Lista kontrolna dotycząca zastosowania Karty

- Niniejsza lista kontrolna jest narzędziem oceny, czy i w jakim zakresie prawa podstawowe UE mają zastosowanie w krajowych procesach legislacyjnych i procesach tworzenia polityki. Opiera się ona na orzecznictwie TSUE sprzed wprowadzenia w życie Karty i późniejszego¹⁰⁴.
- Kluczową kwestią w tego rodzaju kontroli zastosowania art. 51 jest ustalenie, czy dany krajowy akt prawny lub jego projekt kwalifikuje się jako „wykonywanie prawa Unii” w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty (dalej „wykonywanie prawa Unii”). Wyjaśnienia wstępne znajdują się w rozdziale 1, rozdziale 4 i rozdziale 5.

Wybierz ścieżkę, która odzwierciedla punkt wyjścia

- Niniejsza lista kontrolna opiera się na dwóch różnych „ścieżkach” w zależności od tego, czy krajowe procesy legislacyjne lub procesy tworzenia polityki stanowią reakcję na konkretny akt prawny UE (np. rozporządzenie, dyrektywę, umowę zewnętrzną czy konkretne postanowienie Traktatu). Sytuacja będzie różnić się (zob. rozdział 5) w zależności od punktu wyjścia.

¹⁰⁴ Lista kontrolna opiera się w dużej mierze na de Mol, M. (2016), „Article 51 of the EU Charter in the legislative processes of the Member States”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law (MJ)*, 23(4), s. 640–666.

- Ścieżkę A należy zastosować, jeżeli celem krajowego procesu legislacyjnego lub procesu tworzenia polityki jest transpozycja do krajowego porządku prawnego, zastosowanie lub wykonanie aktu prawa UE.
- Ścieżkę B należy zastosować, jeżeli celem krajowego procesu legislacyjnego lub procesu tworzenia polityki nie jest akt prawny UE.

Ścieżka A: Przyczyną podjęcia działań legislacyjnych na szczeblu krajowym jest akt prawny UE

- Najbardziej oczywistym przykładem „wykonywania prawa Unii” jest scenariusz, w którym państwo członkowskie podejmuje działania w celu dokonania transpozycji lub wykonania aktu prawa Unii. W tym scenariuszu państwa członkowskie działają jako „wykonawcy kompetencji” lub „przedstawiciele” UE („sytuacja wykonawcy kompetencji” zob. rozdział 4). W takim scenariuszu jasne jest, że prawa podstawowe UE zasadniczo mają zastosowanie.
- Akty prawne Unii mogą na różny sposób wpływać na krajowe akty ustawodawcze, co prowadzi do różnych form „wykonywania prawa Unii” w rozumieniu art. 51 Karty. Poniższe zestawienie sytuacji zawiera bardziej szczegółowe przykłady tego, co w tym kontekście można uznać za „wykonywanie prawa Unii”.

Wprowadza się nowy środek krajowy w celu transpozycji szczególnych wymogów materialnych lub proceduralnych określonych w akcie prawnym Unii (sytuacja A.1)

Przedmiotowy akt prawny Unii może wymagać wprowadzenia nowych środków krajowych transponujących szczególne wymogi materialne i proceduralne. Te środki krajowe kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii”¹⁰⁵. Prawa podstawowe UE zasadniczo mają zastosowanie.

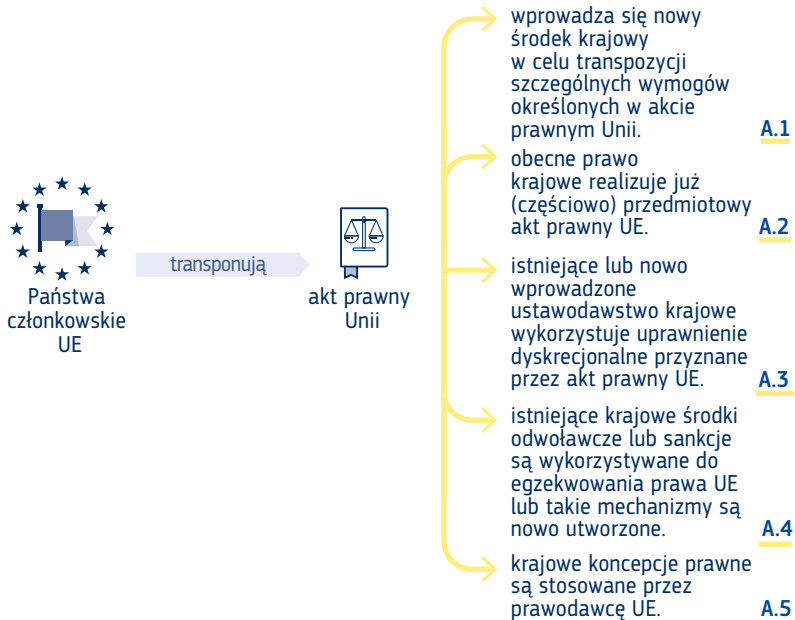
Różne rodzaje wiążących aktów prawa Unii

- Artykuł 51: wykonywanie dotyczy transpozycji lub zastosowania aktów prawnych przyjętych przez instytucje, organy, urzędy lub agencje UE¹⁰⁶.

¹⁰⁵ TSUE, Sprawa 5/88, *Hubert Wachauf przeciwko Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, 13 lipca 1989 r.

¹⁰⁶ TSUE, C-587/15, *Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras przeciwko Gintarasowi Dockevičiusowi i Jurgicie Dockevičienė*, 15 czerwca 2017 r., pkt 36 i 44; TSUE, C-258/14, *Eugenia Florescu i in. przeciwko Casa Județeană de Pensii Sibiu i in.* [WI], 13 czerwca 2017 r., pkt 35.

Rys. 7: Stosowanie postanowień Karty w odpowiedzi na akt prawny Unii

Źródło: FRA, 2018

- Te prawnie wiążące akty prawa Unii obejmują na przykład rozporządzenia¹⁰⁷, dyrektywy¹⁰⁸, umowy zewnętrzne (zawarte przez UE)¹⁰⁹ lub szczegółowe postanowienia Traktatów¹¹⁰.

¹⁰⁷ Zob. na przykład TSUE, C-384/05, *Johan Piek przeciwko Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 11 stycznia 2007 r., pkt 32.

¹⁰⁸ Zob. na przykład TSUE, sprawy połączone C-20/00 i C-64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) i Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) przeciwko The Scottish Ministers*, 10 lipca 2003 r., pkt 88.

¹⁰⁹ TSUE, C-7/98, *Dieter Krombach przeciwko André Bamberskiemu*, 28 marca 2000 r., pkt 18–28; TSUE, sprawy połączone C-7/10 i C-9/10, *Staatssecretaris van Justitie przeciwko Tayfunowi Kahveciemu i Osmanowi Inanowi*, 29 marca 2012 r., pkt 23. Zob. także TSUE, C-370/12, *Thomas Pringle przeciwko Government of Ireland i in.*, 27 listopada 2012 r., pkt 178–181.

¹¹⁰ Zob. na przykład TSUE, C-300/04, *M.G. Eman i O.B. Sevinger przeciwko College van burgemeester en wethouders van Den Haag [WI]*, 12 września 2006 r., pkt 56–61; TSUE, C-650/13, *Thierry Delvigne przeciwko Commune de Lesparre Médoc i Préfet de la Gironde [WI]*, 6 października 2015 r., pkt 33.

Transpozycja za pomocą nowych środków krajowych

- Nowe krajowe środki regulacyjne lub ustawodawcze, które należy przyjąć w celu włączenia obowiązkowych wymogów aktów prawnych UE do krajowego porządku prawnego, kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii”.
- „Wykonywanie prawa Unii” obejmuje wszelkiego rodzaju środki krajowe ustanawiane przez wszystkie organy państw członkowskich: krajowe akty ustawodawcze lub akty dotyczące polityki pochodzące od organów centralnych i zdecentralizowanych, organów ustawodawczych wyższego i niższego szczebla, organów administracyjnych itd. Wszystkie środki krajowe, które można przyporządkować aktom prawnym UE, stanowią „wykonywanie prawa Unii”. W scenariuszach, w których akty prawne UE są transponowane przez ustawodawstwo krajowe i dalej wykonywane (na podstawie tego ustawodawstwa krajowego) przez inne rodzaje środków ustawodawczych lub administracyjnych, środki krajowe wszystkich szczebli kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii”.

Margines swobody

- Bardzo często akty prawne UE pozostawiają państwom członkowskim margines swobody. Najbardziej wyraźne jest to w przypadku dyrektyw, które wymagają od państw członkowskich osiągnięcia określonego rezultatu bez narzucania środków służących osiągnięciu tego rezultatu. Inne akty prawne UE, takie jak rozporządzenia, często pozostawiają jednak państwom członkowskim pewne pole manewru przy ich wykonywaniu.
- Środki krajowe wykorzystujące margines swobody zapewniony przez prawodawcę UE kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii”¹¹¹.

Przykład: coroczny płatny urlop

Dyrektywa UE dotycząca organizacji czasu pracy przewiduje, że państwa członkowskie przyjmują niezbędne środki w celu zapewnienia, by każdy pracownik był uprawniony do corocznego płatnego urlopu w wymiarze co najmniej czterech tygodni, zgodnie z warunkami uprawniającymi i przyznającymi mu taki urlop, przewidzianymi w ustawodawstwie krajowym lub w praktyce krajowej. W tym przykładzie transpozycja prawa do corocznego płatnego urlopu w wymiarze czterech tygodni do prawa krajowego kwalifikuje się jako „wykonywanie prawa Unii”. Ponadto warunki nabycia uprawnienia do takiego urlopu i przyznania takiego

¹¹¹ TSUE, C-384/05, *Johan Piek przeciwko Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 11 stycznia 2007 r., pkt 32.

urlopu uznaje się za „wykonujące prawo Unii”, nawet jeśli dyrektywa UE pozostawia je w gestii państw członkowskich. Korzystając z tego uprawnienia dyskrecyjnego, państwa członkowskie muszą przestrzegać praw podstawowych UE¹¹².

Obecne prawo krajowe wykonuje prawo UE w zakresie, w jakim odzwierciedla ono już (częściowo) przedmiotowy akt prawny UE (sytuacja A.2)

Być może obecne prawo krajowe określa już pewne szczególne wymogi materialne i proceduralne wynikające z danego aktu prawnego Unii. W takim przypadku istniejące przepisy krajowe, które spełniają (już) wymogi materialne i proceduralne wynikające z aktów prawnych Unii, kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii”¹¹³. Prawa podstawowe UE zasadniczo mają zastosowanie.

Transpozycja na mocy istniejącego ustawodawstwa krajowego

- Czasem możliwe jest zapewnienie spójności prawa krajowego z przedmiotowym aktem unijnym w oparciu o istniejące już wcześniej przepisy krajowe. W tym przypadku nie ma potrzeby tworzenia nowych przepisów krajowych mających na celu wykonanie aktu prawnego Unii.
- Tego rodzaju istniejące wcześniej przepisy krajowe, które mogą zapewnić spójność prawa krajowego z przedmiotowym aktem prawnym Unii, kwalifikują się jako „wykonujące prawo Unii”. Wraz z wejściem w życie odpowiedniego prawodawstwa UE zmienia się ich status – ze środków czysto krajowych na środki „wykonujące prawo Unii”.
- W przypadku gdy istniejące wcześniej przepisy krajowe zapewniają spójność prawa krajowego z nowymi aktami prawnymi Unii, powstaje potrzeba sprawdzenia pełnej zgodności tych przepisów z przedmiotowym aktem prawnym Unii oraz dokonania przeglądu ich zgodności z Kartą.

Istniejące lub nowo wprowadzone ustawodawstwo krajowe wykorzystuje uprawnienie dyskrecjonalne przyznane przez akt prawny UE (sytuacja A.3)

Wykonywanie uprawnień dyskrecjonalnych na mocy aktów prawnych UE zasadniczo kwalifikuje się jako „wykonywanie prawa Unii”. Prawa podstawowe UE zasadniczo mają zastosowanie, ale istnieją pewne wyjątki.

¹¹² Dyrektywa 2003/88/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 listopada 2003 r. dotycząca niektórych aspektów organizacji czasu pracy, Dz.U. L 299, 18 listopada 2003 r., art. 7, s. 9–19.

¹¹³ TSUE, Sprawa 5/88, *Hubert Wachauf przeciwko Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, 13 lipca 1989 r.

Uprawnienia dyskrecjonalne

- Bardzo często akty prawne UE pozostawiają państwom członkowskim swobodę uznania, co znajduje najpełniejszy wyraz w przypadku dyrektywy.
- Korzystanie przez państwa członkowskie z takiej swobody uznania kwalifikuje się zasadniczo jako „wykonywanie prawa Unii”, niezależnie od tego, czy chodzi o obowiązkowe czy nieobowiązkowe wykonywanie uprawnień dyskrecjonalnych¹¹⁴. Istnieją jednak wyjątki, gdy korzystania z uprawnień dyskrecjonalnych nie uznaje się za wykonywanie prawa UE.

Wyjątek: korzystniejsze lub surowsze przepisy krajowe (nadmierne rygorystyczne wdrażanie)

- Akty prawne UE mogą umożliwić państwom członkowskim wykraczanie poza minimalne wymogi UE poprzez przyjęcie korzystniejszych lub surowszych przepisów krajowych. Wykonywanie tej kompetencji przez państwa członkowskie nie kwalifikuje się jako „wykonywanie prawa Unii”, jeżeli opcja korzystniejszego ustawodawstwa wiąże się jedynie z uznaniem uprawnień, z których państwa członkowskie (już) korzystają na mocy prawa krajowego. Przepis prawa UE potwierdza jedynie, że państwa członkowskie zachowują przedmiotowe uprawnienia. Nie oznacza to, że działanie państwa na podstawie takiej klauzuli wchodziłoby w zakres prawa UE¹¹⁵.
- Oznaką tego, że sytuacja wymaga jedynie uznania już istniejących uprawnień do przyjmowania korzystniejszych przepisów krajowych, jest fakt, że klauzula „korzystniejszych przepisów krajowych” znajduje się w rozdziale dotyczącym postanowień ogólnych i końcowych. Inną wskazówką jest to, że uprawnienie do przyjmowania korzystniejszych przepisów krajowych opiera się na

¹¹⁴ TSUE, C-276/12, *Jiří Sabou przeciwko Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu* [WI], 22 października 2013 r., pkt 41–43; TSUE, C-406/15, *Petya Milkova przeciwko Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 9 marca 2017 r., pkt 52 i 53; CJEU, sprawy połączone C-411/10 i C-493/10, *N.S. (C-411/10) przeciwko Secretary of State for the Home Department oraz M.E. i in. (C-493/10) przeciwko Refugee Applications Commissioner i Minister for Justice, Equality and Law Reform* [WI], 21 grudnia 2011, pkt 64–69 i 77.

¹¹⁵ TSUE, C-2/97, *Società italiana petroli SpA (IP) przeciwko Borsana Srl*, 17 grudnia 1998 r., pkt 40; TSUE, C-6/03, *Deponiezweckverband Eiterköpfe przeciwko Land Rheinland-Pfalz*, 14 kwietnia 2005 r., pkt 62 i 63; TSUE, C-282/10, *Maribel Dominguez przeciwko Centre informatique du Centre Ouest Atlantique i Préfet de la région Centre* [WI], 24 stycznia 2012 r., pkt 45–50 (domyślnie); TSUE, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández i in. przeciwko Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) i in.*, 10 lipca 2014 r., pkt 44 i 45.

postanowieniach traktatu, takich jak art. 153 ust. 4 (polityka społeczna), art. 169 ust. 4 (ochrona konsumentów) lub art. 193 (środowisko naturalne) TFUE.

Przykład: korzystniejsze przepisy krajowe, które nie kwalifikują się jako „wykonujące prawo Unii”

Zgodnie z dyrektywą dotyczącą organizacji czasu pracy państwa członkowskie przyjmują niezbędne środki w celu zapewnienia, by każdy pracownik był uprawniony do corocznego płatnego urlopu w wymiarze co najmniej czterech tygodni. Ponadto zgodnie z jednym z postanowień różnych dyrektywy „[n]iniejsza dyrektywa nie wpływa na prawo państwa członkowskiego do stosowania lub wprowadzenia bardziej korzystnych przepisów ustawowych, wykonawczych lub administracyjnych, które są bardziej korzystne dla ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracowników”.

Jeżeli państwo członkowskie zdecydowałoby się na przyznanie urlopu w wymiarze pięciu tygodni, prawa podstawowe UE miałyby zastosowanie jedynie w przypadku wprowadzenia w życie na szczeblu krajowym minimalnego okresu czterech tygodni, a nie w odniesieniu do dodatkowego tygodnia przewidzianego przez ustawodawcę krajowego. Mogłoby to na przykład mieć znaczenie, gdyby piąty tydzień płatnego corocznego urlopu był przyznawany wyłącznie pracownikom w wieku co najmniej 50 lat. Unijna zasada niedyskryminacji ze względu na wiek prawdopodobnie nie miałaby zastosowania do tej różnicy w traktowaniu ze względu na wiek, ponieważ piąty tydzień nie zostałby zakwalifikowany jako „wykonywanie prawa Unii”.

Przedmiotowy akt prawny Unii może jednak wyraźnie przewidywać, że nadmiernie rygorystyczne wdrażanie na szczeblu krajowym wchodzi w zakres prawa UE i dlatego musi być zgodne z Kartą. W tym scenariuszu oczywiste jest, że zastosowanie znajduje prawo UE, w tym prawa podstawowe UE.

Przykład: nadmiernie rygorystyczne wdrażanie jako „wykonywanie prawa Unii”

Artykuł 4 ust. 1 dyrektywy o audiowizualnych usługach medialnych przewiduje, że „państwa członkowskie mogą zobowiązać dostawców usług medialnych podlegających ich jurysdykcji do przestrzegania bardziej szczegółowych lub surowszych przepisów w dziedzinach, które podlegają koordynacji na mocy niniejszej dyrektywy, *pod warunkiem że przepisy takie są zgodne z prawem unijnym*”

(wyróżnienie dodano)¹¹⁶. W tym przypadku z samej dyrektywy wynika, że bardziej rygorystyczne środki ochronne w prawie krajowym wchodzą w zakres prawa UE. W związku z tym Karta ma zastosowanie nie tylko do minimalnych wymogów dyrektywy, ale także do nadmiernie rygorystycznego wdrażania na szczeblu krajowym¹¹⁷.

- Możliwe, że bardziej rygorystyczne środki ochronne przewidziane w prawie krajowym mogą być objęte jakimś unijnym zakazem. W takim przypadku Karta ma zastosowanie do nadmiernie rygorystycznego wdrażania na szczeblu krajowym, ponieważ środki te wymagają upoważnienia ze strony UE co do przesłanek uzasadniających zastosowanie. Więcej informacji na ten temat można znaleźć w sytuacji B.2.

Wyjątek: klauzule zawieszające

- Czasem akty prawne UE upoważniają państwa członkowskie do zachowania niektórych przepisów ich wcześniejszego ustawodawstwa krajowego, które bez tego upoważnienia byłyby niezgodne z tym aktem prawnym Unii.
- W zakresie, w jakim państwo członkowskie zachowuje takie przepisy, nie wykonuje prawa Unii w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty. Wyjątek ten, podobnie jak w przypadku nadmiernie rygorystycznego wdrażania, uznaje raczej uprawnienie, z których państwa członkowskie (już) korzystają na mocy prawa krajowego.

Przykład: klauzula zawieszająca w dziedzinie prawa podatkowego

Dyrektywa Rady 77/388/EWG z dnia 17 maja 1977 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich w odniesieniu do podatków obrotowych. Powodem ku temu jest fakt, że tak zwana szósta dyrektywa, na mocy art. 28 ust. 3 lit. b), bez zastrzeżeń upoważnia państwa członkowskie do zachowania niektórych przepisów ich ustawodawstwa krajowego wprowadzonych przed przyjęciem szóstej dyrektywy, a które bez owego upoważnienia byłyby niezgodne z tą dyrektywą. W związku z tym TSUE stwierdził, że „o ile państwo członkowskie zachowuje takie przepisy, nie dokonuje transpozycji szóstej dyrektywy i w związku

¹¹⁶ *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych* (dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych) Dz.U. L 95/1, 15 kwietnia 2010 r., i sprostowanie, Dz.U. L 263/15, 6 października 2010 r.

¹¹⁷ TSUE, C-234/12, *Sky Italia Srl przeciwko Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni*, 18 lipca 2013 r., pkt 14.

z tym nie narusza ani tej dyrektywy, ani ogólnych zasad wspólnotowych, których państwa członkowskie muszą, zgodnie z wyrokiem *Klensch*, przestrzegać przy wdrażaniu prawodawstwa wspólnotowego¹¹⁸.

Wprowadzenie lub stosowanie krajowych przepisów dotyczących środków odwoławczych, sankcji i środków wykonawczych, które będą miały zastosowanie w odniesieniu do danego aktu prawnego UE lub w odniesieniu do ustawodawstwa krajowego transponującego ten akt prawny UE (sytuacja A.4)

Krajowe środki stosowane w celu zagwarantowania stosowania i skuteczności prawa UE (sankcje, środki odwoławcze i wykonawcze) kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii” w rozumieniu art. 51 ust. 1. Prawa podstawowe UE mają zastosowanie do tych środków krajowych, jeżeli są one stosowane w tym kontekście. Zasada ta ma zwykle zastosowanie niezależnie od tego, czy dany akt prawny Unii zawiera szczegółowe przepisy (obowiązki) dotyczące skuteczności (sankcje, środki prawne i wykonawcze) prawa UE.

Traktat o Unii Europejskiej, art. 4 ust. 3

Zgodnie z zasadą lojalnej współpracy Unia i państwa członkowskie wzajemnie się szanują i udzielają sobie wzajemnego wsparcia w wykonywaniu zadań wynikających z Traktatów.

Państwa członkowskie podejmują wszelkie środki ogólne lub szczególne właściwe dla zapewnienia wykonania zobowiązań wynikających z Traktatów lub aktów instytucji Unii.

Państwa członkowskie ułatwiają wypełnianie przez Unię jej zadań i powstrzymują się od podejmowania wszelkich środków, które mogłyby zagrażać urzeczywistnieniu celów Unii.

Obowiązek podjęcia wszelkich środków niezbędnych do zapewnienia skuteczności aktów prawnych Unii

- Zobowiązaniu państw członkowskich do wdrożenia szczegółowych (materialnych i proceduralnych) zobowiązań wynikających z aktów prawnych Unii towarzyszy obowiązek podjęcia wszelkich środków niezbędnych do zapewnienia skuteczności aktów prawnych Unii w ich krajowym porządku prawnym.
- Istnieje obowiązek wykonania prawa UE w taki sposób, aby poszczególne strony mogły powoływać się na prawa przyznane im na mocy prawodawstwa UE. Obowiązek ten jest niezmienny, nawet jeśli akty prawne UE nie zawierają

¹¹⁸ TSUE, C-36/99, *Idéal tourisme SA przeciwko państwu belgijskiemu*, 13 lipca 2000 r., pkt 37 i 38.

szczegółowych przepisów dotyczących sankcji, środków odwoławczych i wykonawczych¹¹⁹. Istnieje ogólny obowiązek zapewnienia skuteczności prawa UE, który wynika z zasady lojalnej współpracy określonej w art. 4 ust. 3 TUE. Z orzecznictwa TSUE wynika, że oznacza to obowiązek zapewnienia skuteczności prawa UE¹²⁰. Zasada ta znajduje bardziej konkretny wyraz w art. 19 ust. 1 i art. 325 TFUE oraz w przepisach prawa wtórnego UE.

- Środki krajowe, które mają na celu zagwarantowanie stosowania i skuteczności prawa UE lub są stosowane w tym celu, kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii” w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty¹²¹. Środki takie obejmują sankcje (karne lub administracyjne) za naruszenie prawa UE, środki odwoławcze zapewniające ochronę sądową praw jednostki na mocy prawa Unii, zasady procesowe regulujące takie działania, środki dotyczące zwrotu opłat pobieranych z naruszeniem prawa UE oraz środki mające na celu karanie za postępowanie naruszające interesy finansowe Unii.
- Tego rodzaju środki kwalifikują się jako „wykonujące prawo Unii”, niezależnie od tego, czy zostały przyjęte w celu transpozycji prawa UE do prawa krajowego¹²². Mogą to być również ogólne środki prawa karnego lub proceduralnego wchodzące w zakres suwerennych kompetencji krajowych państw członkowskich, ale tylko tak długo, jak są one stosowane w kontekście prawa UE.

¹¹⁹ Zob. na przykład dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.U. L 303, 2 grudnia 2000 r., s. 16–22. Przykłady orzecznictwa TSUE w sprawach, w których zastosowanie miała Karta lub ogólne zasady prawa Unii, mimo że w przepisach prawa wtórnego nie istniał szczególny obowiązek zapewnienia skuteczności prawa UE (np. poprzez wprowadzanie sankcji za niezgodność z przepisami): TSUE, C-262/99, *Paraskevas Louloudakis przeciwko Elliniko Dimosio*, 12 lipca 2001 r., pkt 67; TSUE, C-430/05, *Ntinionk Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis i Ioannis Michail Pikoulas przeciwko Epitropi Kefalaiaioras*, 5 lipca 2007 r., pkt 50, 52 i 53; TSUE, C-546/09, *Auribus Bulgaria AD przeciwko Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*, 31 marca 2011 r., pkt 41; TSUE, C-405/10, *Postępowanie karne przeciwko Özlem Garenfeld*, 10 listopada 2011 r., pkt 48; TSUE, C-682/15, *Berlioz Investment Fund SA przeciwko Directeur de l'administration des contributions directes [WI]*, 16 maja 2017 r., pkt 41.

¹²⁰ TSUE, C-177/95, *Ebony Maritime SA i Loten Navigation Co. Ltd przeciwko Prefetto della Provincia di Brindisi i in.*, 27 lutego 1997 r., pkt 35; TSUE, C-186/98, *postępowanie karne przeciwko Marii Amélie Nunes i Evangelinie de Matos*, 8 lipca 1999 r., pkt 14; TSUE, C-432/05, *Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd przeciwko Justitiekanslern [WI]*, 13 marca 2007 r., pkt 38; TSUE, C-268/06, *Impact przeciwko Minister for Agriculture and Food i in. [WI]*, 15 kwietnia 2008 r., pkt 44.

¹²¹ TSUE, C-617/10, *Åklagaren przeciwko Hansowi Åkerbergowi Franssonowi [WI]*, 26 lutego 2013 r., pkt 26 i 27.

¹²² TSUE, C-218/15, *Postępowanie karne przeciwko Gianpaolowi Paolettiemu i in.*, 6 października 2016 r., pkt 18.

Przykład: kara administracyjna za nieprzestrzeganie prawa UE

Dyrektywa 2001/34/WE w sprawie dopuszczenia papierów wartościowych do publicznych notowań giełdowych oraz zakresu informacji dotyczących papierów wartościowych podlegających obowiązkowi publikacji nie przewiduje wyraźnie systemu sankcji, w przypadku gdy informacje zawarte w notowaniach okażą się niedokładne lub wprowadzające w błąd. W związku z tym państwa członkowskie są uprawnione do wyboru kar, które wydają im się właściwe. W wyroku w sprawie *Ntinionik en Pikoulas* TSUE stwierdził, że wykonywanie tego uprawnienia musi być zgodne z ogólnymi zasadami prawa¹²³.

Przykład: sankcje karne za nieprzestrzeganie prawa UE

Innym przykładem jest rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 w sprawie przemieszczania odpadów¹²⁴. Krajowe środki karne nakładające kary za nieprzestrzeganie przepisów tego rozporządzenia kwalifikują się jako wykonywanie art. 51. W wyroku *Garenfeld* stwierdzono, że niemiecki kodeks karny został zakwalifikowany jako wykonywanie prawa Unii w kontekście tego rozporządzenia i że zastosowanie znajduje art. 49 ust. 1 Karty (zasada legalności kar za czyny zabronione pod groźbą kary)¹²⁵.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził: „Z zasady tej [zasady legalności kar za czyny zabronione pod groźbą kary] wynika, że ustawa powinna jasno określać czyny zabronione i kary, którymi są one zagrożone, a państwa członkowskie są zobowiązane do jej poszanowania, w szczególności kiedy ustanawiają karę, która ma sankcjonować naruszenie przepisów Unii. Warunek ten jest spełniony tylko wtedy, gdy zainteresowany na podstawie treści przepisu i w razie potrzeby na podstawie wykładni dokonanej przez sądy jest w stanie określić, jakie działania i zaniechania grożą pociągnięciem go do odpowiedzialności karnej”.

- W orzecznictwie TSUE kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje, czy to samo podejście stosuje się do środków prawa *cywilnego* skierowanych przeciwko podmiotom prywatnym w przypadku naruszenia norm opartych na prawie UE (np. odpowiedzialności cywilnej). Tego rodzaju środki, niezależnie od tego, czy należy je uznać za środki mające charakter prawnego zadośćuczynienia (odszkodowania) czy

¹²³ TSUE, C-430/05, *Ntinionik Anonymi Etairiea Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis i Ioannis Michail Pikoulas przeciwko Epitropi Kefalaiaioras*, 5 lipca 2007 r., pkt 50, 52 i 53.

¹²⁴ *Rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów*, Dz.U. L 190, 12 lipca 2006 r., s. 1–98.

¹²⁵ TSUE, C-405/10, *Postępowanie karne przeciwko Özlem Garenfeld*, 10 listopada 2011 r., pkt 48.

środki o charakterze sankcyjnym, można by zakwalifikować jako „środki wykonawcze”¹²⁶. Jednakże sprawa *Miravittles Ciurana i in.* może wskazywać na bardziej rygorystyczne podejście ze strony Trybunału¹²⁷. Z pewnością tego rodzaju akty krajowe kwalifikują się jako „środki wykonawcze”, jeżeli akty ustawodawcze UE wyraźnie je przewidują.

Przykład: sankcje cywilnoprawne za nieprzestrzeganie prawa UE

Artykuł 12 jedenastej dyrektywy Rady dotyczącej wymogów ujawniania informacji w odniesieniu do oddziałów stanowi, że państwa członkowskie określą właściwe sankcje na wypadek braku ujawnienia kwestii określonych w dyrektywie¹²⁸. W wyroku *Texdata Software* TSUE uznał, że austriackie ustawodawstwo nakładające okresową karę za niedopełnienie obowiązku ujawnienia przewidzianego w jedenastej dyrektywie stanowi przypadek „wykonania prawa Unii” w rozumieniu art. 5 ust. 1 Karty. W rezultacie przepisy austriackiego kodeksu handlowego musiały być zgodne z Kartą¹²⁹.

Akt prawny UE odnosi się do pojęć prawa krajowego

W tej sytuacji prawa podstawowe UE mają zastosowanie do (ewentualnie wcześniej istniejących) pojęć krajowych, jeżeli są one stosowane w powiązaniu z przedmiotowymi aktami prawnymi Unii lub z krajowymi przepisami transponującymi przedmiotowy akt prawny Unii.

Odniesienia do pojęć prawa krajowego przez prawodawcę UE

- Przepisy aktów prawnych Unii mogą odnosić się do pojęć prawa krajowego – na przykład w przypadku braku harmonizacji na poziomie UE. W ten sposób prawodawca UE „pożycza” pojęcia prawa krajowego objęte zakresem kompetencji państw członkowskich.
- W rezultacie przepisy prawa lub polityki, które wykorzystują takie istniejące pojęcia krajowe, mogą prowadzić do sytuacji, w których państwa członkowskie

¹²⁶ Opinia rzecznika generalnego Y. Bota z dnia 27 lipca 2017 r., pkt 53 w sprawie TSUE, C-243/16, *Antonio Miravittles Ciurana i in. przeciwko Contimark SA i Jordi Socias Gispert*, 14 grudnia 2017 r.

¹²⁷ TSUE, C-243/16, *Antonio Miravittles Ciurana i in. przeciwko Contimark SA i Jordi Socias Gispert*, 14 grudnia 2017 r., pkt 33 i 34.

¹²⁸ *Jedenasta dyrektywa Rady z dnia 21 grudnia 1989 r. dotycząca wymogów ujawniania informacji odnośnie do oddziałów utworzonych w państwie członkowskim przez niektóre rodzaje spółek podlegające prawu innego państwa (89/666/EWG)*, Dz.U. L 395/36, 30 grudnia 1989 r., s. 36–39.

¹²⁹ TSUE, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26 września 2013 r., pkt 71–75.

wykonują prawo UE w rozumieniu art. 51, ale tylko wtedy, gdy pojęcia te są powoływane w ramach rozpatrywanych przepisów prawa UE¹³⁰.

- W związku z tym ustawodawca krajowy winien koniecznie sprawdzić, czy te krajowe pojęcia są „zweryfikowane z Kartą”, gdy mają zastosowanie w kontekście prawa UE.

Przykład: niewypłacalność

Dyrektywa w sprawie ochrony pracowników na wypadek niewypłacalności [pracodawcy] stanowi, że nie narusza ona prawa krajowego w odniesieniu do definicji terminów takich, jak „pracownik”, „pracodawca” i „wynagrodzenie”. Dyrektywa odnosi się zatem do prawa krajowego; do prawa krajowego należy określenie i zdefiniowanie tych terminów. Jeżeli rzeczony krajowy pojęcia prawne są stosowane w kontekście tej dyrektywy, prawa podstawowe UE mają zastosowanie, niezależnie od tego, czy zostały wprowadzone do nowego ustawodawstwa krajowego mającego na celu w szczególności transpozycję dyrektywy, czy też są to istniejące pojęcia prawa krajowego (np. w prawie pracy)¹³¹.

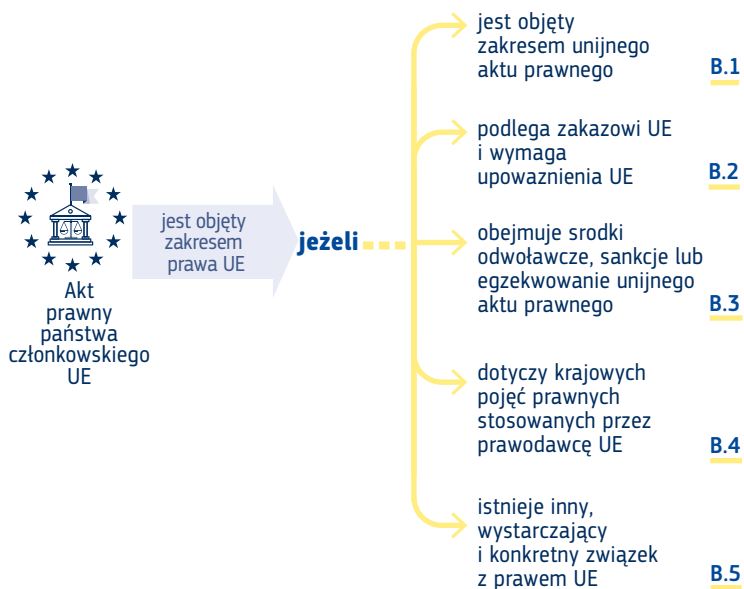
Ścieżka B: Wnioski ustawodawcze poza procesem transpozycji aktów prawnych UE

- Ustawodawstwo krajowe, które nie jest przyjmowane w celu wykonania prawa UE, a zatem ma swoje źródło w czysto krajowym kontekście, może obejmować „wykonywanie prawa Unii” w kilku sytuacjach (zob. rys. 8).
- W przypadku wniosków ustawodawczych, które mają wyłącznie charakter krajowy i w związku z tym nie są składane w wyniku aktów prawnych Unii, świadomość ewentualnej mocy wiążącej Karty może być mniejsza lub zerowa.
- Jednakże nawet w scenariuszach, w których państwa członkowskie stanowią prawo w ramach swoich kompetencji lub stanowią prawo bez zamiaru transponowania prawa UE do prawa krajowego, Karta może mieć zastosowanie.

¹³⁰ Zob. na przykład TSUE, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 12 grudnia 2002 r., pkt 29–32; TSUE, C-177/05, *María Cristina Guerrero Pecino przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 13 grudnia 2005 r., pkt 25 i 26.

¹³¹ TSUE, C-520/03, *José Vicente Olaso Valero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 16 grudnia 2004 r., pkt 4 i 34.

Rys. 8: Stosowanie postanowień Karty poza procesem transpozycji aktów prawnych UE

Źródło: FRA, 2018

Krajowy środek ustawodawczy jest objęty zakresem aktu prawnego UE (sytuacja B.1)

Krajowe środki wchodzące w materialny, przedmiotowy i czasowy zakres unijnych aktów prawnych kwalifikują się jako wykonywanie art. 51, nawet jeżeli nie mają na celu wykonania tych przepisów¹³².

Niewykonanie jako wykonanie w rozumieniu art. 51 ust. 1 Karty

- Zasadniczo tę formę „wykonywania prawa Unii” można postrzegać jako zaniechanie wykonania. Ustawodawca krajowy nie zamierza wykonywać prawa UE, choć powinien to zrobić.

¹³² TSUE, C-555/07, *Seda Küçükdeveci przeciwko Swedex GmbH & Co. KG* [WI], 19 stycznia 2010 r., pkt 25.

Przykład: sprawa dotycząca niemieckiego kodeksu cywilnego

W sprawie *Kücükdeveci* spornym ustawodawstwem krajowym był niemiecki kodeks cywilny (*Bürgerliches Gesetzbuch*), który zawierał przepisy dotyczące okresu wypowiedzenia¹³³. Przepisy te nie zostały przyjęte w celu wykonania prawa UE. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uznał jednak, że w tym konkretnym przypadku niemieckie ustawodawstwo wchodzi w zakres prawa unijnego, ponieważ warunki zwolnienia reguluje dyrektywa 2000/78/WE¹³⁴. W konsekwencji dyrektywa włączała sporne przepisy krajowe w zakres prawa unijnego. W rezultacie zastosowano ogólną zasadę niedyskryminacji ze względu na wiek.

Sama relacja z aktami prawnymi UE nie jest wystarczająca

- Sporne ustawodawstwo powinno rzeczywiście wchodzić w zakres zastosowania danego unijnego aktu prawnego, czy to w odniesieniu do jego zakresu podmiotowego (kogo dotyczy?), jego zakresu materialnego (jakie sytuacje są nim objęte?), czy też czasowego. Sama relacja przedmiotu ustawodawstwa krajowego z aktem prawnym Unii nie wystarcza do objęcia tego ustawodawstwa krajowego zakresem prawa UE¹³⁵.

Przykład: sprawa dotycząca hiszpańskiego kodeksu karnego

Wyrok *Gueye i Sanchez* dotyczył ustalenia, czy art. 7 Karty (poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego) ma zastosowanie w odniesieniu do przepisu hiszpańskiego kodeksu karnego (*Código Penal*) dotyczącego skutków zasądzonej kary zakazu zbliżania się, w szczególności do ofiary¹³⁶. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uznał, że przedmiotowe materialne prawo krajowe nie może być oceniane w świetle postanowień Karty. W szczególności decyzja ramowa w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym¹³⁷ nie skutkowałą objęciem spornych prze-

¹³³ TSUE, C-555/07, *Seda Küçükdeveci przeciwko Swedex GmbH & Co. KG* [WI], 19 stycznia 2010 r.

¹³⁴ Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.U. L 303/16, z grudnia 2000 r., s. 16–22.

¹³⁵ TSUE, C-206/13, *Cruciano Siragusa przeciwko Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6 marca 2014 r., pkt 24; TSUE, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández i in. przeciwko Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) i in.*, 10 lipca 2014 r., pkt 25 i 37.

¹³⁶ TSUE, sprawy połączone C-483/09 i C-1/10, *Postępowanie karne przeciwko Magattemu Gueyemu (C-483/09) i Valentínowi Salmerónowi Sánchezowi (C-1/10)*, 15 września 2011 r., pkt 69. Zob. także TSUE, C-117/14, *Grima Janet Nisttahuz Poclava przeciwko Jose Marii Arizie Toledanowi (Taberna del Marqués)*, 5 lutego 2015 r., pkt 30–38 i 40–42.

¹³⁷ Decyzja ramowa Rady 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym, Dz.U. L 82, 22 marca 2001 r., s. 1–4.

pisów krajowych zakresem stosowania prawa UE. Celem decyzji ramowej było jedynie to, by w ramach postępowania karnego opracować minimalne normy ochrony ofiar przestępstw oraz by ofiarom zapewnić wysoki poziom ochrony, w szczególności w odniesieniu do ich dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Ponadto należy pamiętać, że jeżeli państwo członkowskie, korzystając ze swoich uprawnień do egzekwowania prawa, zapewnia, by jego przepisy prawa karnego chroniły przed aktami przemocy domowej, celem jest ochrona nie tylko interesów ofiary, tak jak je postrzega, ale również innych, bardziej ogólnych interesów społeczeństwa.

Krajowy środek ustawodawczy podlega zakazowi na mocy prawa UE i w związku z tym musi opierać się na upoważnieniu (uzasadnieniu, odstępstwie) na mocy prawa UE (sytuacja B.2).

Środki krajowe objęte zakazem na mocy prawa UE i podlegające uzasadnieniu zgodnie z prawem UE kwalifikują się jako „wykonujące prawo Unii”¹³⁸.

Zakaz i rozwiązanie

- Pojęcie wykonania prawa nie ma zastosowania jedynie w sytuacjach, w których państwo członkowskie działa jako wykonawca kompetencji UE (zob. rozdział 4). Inna forma wykonania ma miejsce w sytuacjach, w których państwo członkowskie stosuje wyjątek przewidziany w prawie UE w celu uzasadnienia aktu krajowego, który w przeciwnym razie byłby zakazany na gruncie prawa UE. Te środki krajowe wymagają zezwolenia na mocy prawa UE i z tego powodu zastosowanie mają prawa podstawowe UE. Podstawą tej formy wykonania jest fakt, że prawo UE nie może upoważniać państw członkowskich do podejmowania środków stanowiących naruszenie Karty¹³⁹.
- Zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem w tej dziedzinie sytuacja ta urzeczywistnia się w przypadku środków krajowych, które:
 - o można zakwalifikować jako dyskryminację ze względu na przynależność państwową na mocy art. 18 TFUE;

¹³⁸ TSUE, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE i Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou przeciwko Dimotiki Etairia Pliroforissis i Sotiriosowi Kouvelasowi i Nicolaosowi Avdellasowi i in.*, 18 czerwca 1991 r., pkt 41-43; TSUE, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) przeciwko Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis* [WI], 21 grudnia 2016 r., pkt 62-64.

¹³⁹ TSUE, C-235/14, *Safe Interenvios, SA przeciwko Liberbank, SA i in.*, 10 marca 2016 r., pkt 109; TSUE, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE i Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou przeciwko Dimotiki Etairia Pliroforissis i Sotiriosowi Kouvelasowi i Nicolaosowi Avdellasowi i in.*, 18 czerwca 1991 r., pkt 41-43; TSUE, C-390/12, *Robert Pfleger i in.*, 30 kwietnia 2014 r., pkt 30-37; TSUE, C-145/09, *Land Baden-Württemberg przeciwko Panagiotisowi Tsakouridisowi* [WI], 23 listopada 2010 r., pkt 52.

- o można zakwalifikować jako ograniczenie swobodnego przepływu obywateli Unii (art. 21 TFUE), osób (art. 45 i 49 TFUE), usług (art. 56 TFUE) lub kapitału (art. 63 TFUE) lub jako ograniczenie ilościowe dotyczące przywozu i wywozu lub środki o skutku równoważnym (art. 34 i 35 TFUE);
 - o wywołują (potencjalny) skutek w postaci pozbawienia obywateli Unii możliwości rzeczywistego korzystania z istoty praw przyznanych im na mocy ich statusu obywateli Unii (art. 20 TFUE).
- Przy ustalaniu, czy wniosek ustawodawczy obejmuje tę formę „wykonywania prawa Unii”, należy najpierw ocenić, czy krajowy wniosek ustawodawczy podlega jakiemś zakazowi na gruncie prawa UE¹⁴⁰.

Przykład: krajowe przepisy dotyczące zamykania sklepów

Wyrok *Pelckmans* dotyczył ustawodawstwa belgijskiego dotyczącego godzin otwarcia w handlu, rzemiośle i usługach¹⁴¹. Według TSUE Karta nie miała zastosowania, ponieważ przepisy krajowe regulujące godziny zamknięcia sklepów zwykle nie kwalifikują się jako ograniczenie swobodnego przepływu towarów (art. 34 i 36 TFUE), gdyż obowiązują wszystkie podmioty gospodarcze wykonujące działalność na terytorium kraju i tym samym wywołują taki sam skutek, pod względem faktycznym i prawnym, dla sprzedaży produktów krajowych i produktów pochodzących z innych państw członkowskich.

Ograniczenia w swobodnym przepływie

- Środki krajowe, które można zakwalifikować jako dyskryminujące ze względu na przynależność państwową na mocy art. 18 TFUE, jako ograniczenie swobodnego przepływu obywateli Unii (art. 21 TFUE), osób (art. 45 TFUE), usług (art. 56 TFUE) lub kapitału (art. 63 TFUE), lub w sprawie swobody przedsiębiorczości (art. 49 TFUE) lub jako ograniczenie ilościowe w przywozie i wywozie lub środki o skutku równoważnym (art. 34 i 35 TFUE) są co do zasady zakazane, chyba że państwo członkowskie może uzasadnić dane ograniczenie.
- Ograniczenie swobodnego przepływu jest uzasadnione, jeżeli jest konieczne do osiągnięcia prawnie uzasadnionego celu leżącego w interesie publicznym. Przy ocenie, czy sporny wniosek ustawodawczy jest uzasadniony na mocy prawa, Karta staje się istotna; przepisy krajowe kwalifikujące się jako ograniczenia

¹⁴⁰ TSUE, C-159/90, *The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd przeciwko Stephenowi Groganowi i in.*, 4 października 1991 r., pkt 27 i 31.

¹⁴¹ TSUE, C-483/12, *Pelckmans Turnhout NV przeciwko Walter Van Gestel Balen NV i in.*, 8 maja 2014 r., pkt 24 i 25.

swobodnego przepływu mogą korzystać z wyjątków/uzasadnień UE tylko wtedy, gdy są one zgodne z prawami podstawowymi Unii¹⁴².

- Krajowe akty prawne kwalifikujące się jako ograniczenia w swobodnym przepływie muszą być zgodne z Kartą, nawet jeśli dotyczą obszarów wchodzących w zakres kompetencji państw członkowskich.

Przykład: zakaz dotyczący krzyżówek

W wyroku *Familiapress* przedmiotem rozważań była austriacka ustawa o nieuczciwej konkurencji (*Gesetz über unlauteren Wettbewerb, UWG*)¹⁴³. UWG przewidywała ogólny zakaz oferowania konsumentom bezpłatnych prezentów powiązanych ze sprzedażą towarów lub świadczeniem usług. Zakaz ten dotyczył również wydawców czasopism, które zapraszały konsumentów do wzięcia udziału w losowaniach nagród. Legalność tego zakazu została zakwestionowana przez wydawcę gazety z siedzibą w Niemczech. Chciał on sprzedawać w Austrii publikacje, które oferowały czytelnikom możliwość wzięcia udziału w grach (krzyżówkach) o nagrody. TSUE uznał, że zakaz ten stanowi ograniczenie swobodnego przepływu towarów (środek o skutku równoważnym). Następnie Austria musiała powołać się na uzasadnienie.

Rząd austriacki argumentował, że celem przedmiotowego ustawodawstwa krajowego było zachowanie różnorodności prasy. Próbując ustalić, czy przedmiotowe ograniczenie jest uzasadnione, TSUE ocenił, czy utrzymanie różnorodności prasy może stanowić nadrzędny wymóg uzasadniający ograniczenie swobodnego przepływu towarów oraz czy przestrzegana jest zasada proporcjonalności. Ponadto art. 10 EKPC (wolność wyrażania opinii) zastosowano jako ogólną zasadę prawa Unii. Trybunał uznał, że przedmiotowy zakaz może naruszać prawo do wolności wyrażania opinii. Wobec tego zakaz musiał spełniać wymogi art. 10 EKPC (tj. że jest on przewidziany prawem i że jest konieczny w społeczeństwie demokratycznym), aby mógł być uzasadniony na mocy prawa UE.

¹⁴² TSUE, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft i in. przeciwko Magyar Állam*, 11 czerwca 2015 r., pkt 74; TSUE, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) przeciwko Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalis is kai Koinonikis Allilengyis [WI]*, 21 grudnia 2016 r., pkt 63.

¹⁴³ TSUE, C-368/95, *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH przeciwko Heinrich Bauer Verlag*, 26 czerwca 1997 r.

Pozbawienie istoty praw obywatelskich UE

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, art. 20

Ustanawia się obywatelstwo Unii. Obywatel Unii jest każda osoba mająca obywatelstwo państwa członkowskiego. Obywatelstwo Unii ma charakter dodatkowy w stosunku do obywatelstwa krajowego, nie zastępując go jednak. [...]

Prawa te są wykonywane na warunkach i w granicach określonych przez traktaty i środki przyjęte w ich zastosowaniu.

- Krajowe środki, które wywołują skutek w postaci pozbawienia obywateli Unii możliwości rzeczywistego korzystania z istoty praw przyznanych im na mocy ich statusu obywateli Unii, są co do zasady zabronione na mocy art. 20 TFUE¹⁴⁴. Podobnie jak w przypadku przepisów dotyczących swobodnego przepływu, art. 20 TFUE dopuszcza jednak możliwość uzasadnienia odstępstwa.
- Państwa członkowskie mogą powoływać się na wyjątek związany w szczególności z utrzymaniem wymogów porządku publicznego i ochroną bezpieczeństwa publicznego.
- Przy ocenie, czy sporny wniosek ustawodawczy jest uzasadniony na mocy prawa UE, Karta staje się istotna; krajowy wniosek może korzystać z wyjątków/uzasadnień UE tylko wtedy, gdy uwzględni on prawa podstawowe Unii¹⁴⁵.

Przykład: prawo pobytu ojca obywatela UE

Alfredo Rendón Marín, obywatel Kolumbii, sprawował wyłączną pieczę nad swoimi dziećmi w Hiszpanii. Jednakże z uwagi na wcześniejszą karalność odmówiono mu pozwolenia na pobyt i groziło mu wydalenie z terytorium Hiszpanii, a zatem z terytorium UE, które w konsekwencji opuściłoby dwoje małych dzieci, będących na jego utrzymaniu. Sąd odsyłający nie miał pewności w świetle art. 20 TFUE, czy w takiej sytuacji prawo krajowe może zakazać, bez możliwości odstępstwa, wydania dokumentu pobytowego. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej przyznał, że art. 20 TFUE nie uniemożliwia państwom członkowskim polegania

¹⁴⁴ TSUE, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano przeciwko Office national de l'emploi (ONEm)* [WI], 8 marca 2011 r.; TSUE, C-87/12, *Kreshnik Ymeraga i in. przeciwko Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, 8 maja 2013 r.

¹⁴⁵ TSUE, C-304/14, *Secretary of State for the Home Department przeciwko CS* [WI], 13 września 2016 r., pkt 36; TSUE, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín przeciwko Administración del Estado* [WI], 13 września 2016 r., pkt 81.

na bezpieczeństwie publicznym, podkreślił jednak, że należy przestrzegać art. 7 Karty (poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego) w związku z obowiązkiem uwzględnienia najlepszego interesu dziecka, uznanego w art. 24 ust. 2 Karty¹⁴⁶.

Krajowe środki prawne przewidujące środki odwoławcze, sankcje lub środki wykonawcze, które mogą być stosowane w związku z aktami prawnymi Unii (sytuacja B.3)

Krajowe środki stosowane w celu zagwarantowania stosowania i skuteczności prawa UE (sankcje, środki odwoławcze i wykonawcze) kwalifikują się jako „wykonywanie prawa Unii” w rozumieniu art. 51 ust. 1. Prawa podstawowe UE mają zastosowanie do tych środków krajowych, jeżeli są one stosowane w tym kontekście.

Więcej szczegółów i konkretnych informacji na temat takich środków można znaleźć w wyjaśnieniu sytuacji A.4.

Krajowy środek prawny obejmuje pojęcie prawne, które zostało użyte w akcie prawnym UE (sytuacja B.4)

Czasem unijny akt prawny odnosi się do pojęć prawa krajowego. Prawa podstawowe UE mają zastosowanie do tych pojęć krajowych, jeżeli są one stosowane w powiązaniu z przedmiotowymi aktami prawnymi Unii lub z krajowymi przepisami transponującymi przedmiotowy akt prawny Unii¹⁴⁷.

Więcej szczegółów i konkretnych informacji na temat takich środków można znaleźć w wyjaśnieniach sytuacji A.5.

Krajowy środek prawny obejmuje dobrowolne odniesienia do (pojęć) prawa UE (sytuacja B.5)

Karta nie ma zastosowania w okolicznościach, w których ustawodawca krajowy – regulując sytuacje czysto wewnętrzne – dobrowolnie odwołuje się do przepisów lub pojęć prawa Unii.

¹⁴⁶ TSUE, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín przeciwko Administración del Estado* [WI], 13 września 2016 r., pkt 66 i 81.

¹⁴⁷ Zob. na przykład TSUE, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 12 grudnia 2002 r., pkt 29–32; TSUE, C-520/03, *José Vicente Ojano Valero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 16 grudnia 2004 r., pkt 34; TSUE, C-177/05, *María Cristina Guerrero Pecino przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 13 grudnia 2005 r., pkt 25 i 26.

Dobrowolne odniesienie do prawa UE nie kwalifikuje się jako „wykonywanie prawa Unii”.

- Samo odniesienie do pojęć prawa Unii nie obejmuje środków krajowych zakresem prawa UE¹⁴⁸.
- W związku z tym na mocy prawa unijnego państwa członkowskie nie mają w tej sytuacji obowiązku respektowania praw podstawowych UE.

Uwaga na temat właściwości TSUE

- Należy zauważyć, że TSUE jest w pewnych okolicznościach właściwy na mocy art. 267 TFUE (procedura prejudycjalna) do dokonywania wykładni przepisów lub pojęć prawa Unii, nawet jeżeli dana sytuacja nie podlega bezpośrednio temu prawu (np. jeżeli odniesienie krajowe do prawa UE ma charakter „bezpośredni i bezwarunkowy”).
- Podstawą tego podejścia jest założenie, że w interesie porządku prawnego Unii leży uniknięcie przyszłych rozbieżności w wykładni, by przepisy lub pojęcia przejęte z prawa Unii były interpretowane w sposób jednolity, bez względu na warunki, w jakich mają być stosowane¹⁴⁹. W procesie wykładni postanowień unijnych Karta może odgrywać rolę narzędzia interpretacyjnego¹⁵⁰.

Istnienie uprawnień UE samo w sobie nie jest wystarczające

- Sam fakt, że krajowy wniosek ustawodawczy należy do dziedziny, w której UE ma kompetencje, nie wystarczy, aby prawa podstawowe UE mogły mieć zastosowanie¹⁵¹.

Krajowy wniosek ustawodawczy należy do dziedziny, w której UE ma kompetencje (sytuacja B.6)

Sam fakt, że krajowy wniosek ustawodawczy należy do dziedziny, w której UE ma kompetencje, nie wystarczy, aby prawa podstawowe UE mogły mieć zastosowanie¹⁵².

¹⁴⁸ TSUE, C-482/10, *Teresa Cicala przeciwko Regione Siciliana*, 21 grudnia 2011 r., pkt 17 i dictum.

¹⁴⁹ TSUE, C-28/95, *A. Leur-Bloem przeciwko Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam 2*, 17 lipca 1997 r., pkt 34; TSUE, C-482/10, *Teresa Cicala przeciwko Regione Siciliana*, 21 grudnia 2011 r., pkt 17–20.

¹⁵⁰ Staje się to jasne także w odniesieniu do prawa krajowego. Zob. FRA (2018), *Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights*, opinia Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Wiedeń, 04/2018.

¹⁵¹ TSUE, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández i in. przeciwko Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) i in.*, 10 lipca 2014 r., pkt 46. Zob. jednak daleko idące sugestie rzecznik generalnej E. Sharpston w jej opinii w sprawie C-34/09 z dnia 30 września 2010 r., pkt 163.

¹⁵² TSUE, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández i in. przeciwko Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) i in.*, 10 lipca 2014 r., pkt 46.

Przykład: hiszpańskie prawo pracy

Sprawa *Poclava* dotyczyła ustawodawstwa hiszpańskiego ustanawiającego i regulującego umowę o pracę na czas nieokreślony w celu wsparcia przedsiębiorców i przewidującego jednoroczny okres próbny¹⁵³. Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że chociaż ochrona pracowników w przypadku rozwiązania umowy o pracę jest jednym ze sposobów osiągnięcia celów określonych w art. 151 TFUE i chociaż prawodawca unijny posiada kompetencje w tej dziedzinie zgodnie z warunkami określonymi w art. 153 ust. 2 TFUE, sytuacje, które nie zostały objęte zakresem środków przyjętych na podstawie tych przepisów, nie wchodzi w zakres stosowania prawa Unii.

- Istnienie kompetencji UE w danej dziedzinie staje się istotne tylko wtedy, gdy spełnione są dwa warunki:
 - UE wykonywała swoje kompetencje, przyjmując środki ustawodawcze;
 - środek krajowy wchodzi w dokładny zakres stosowania tych środków legislacyjnych UE (szczegółowe informacje znajdują się w wyjaśnieniu sytuacji B.1).

Istnieje inny rodzaj związku między krajowym wnioskiem ustawodawczym a przepisami prawa UE (sytuacja B.7)

Prawa podstawowe UE mają zastosowanie tylko wtedy, gdy związek z prawem unijnym oznacza, iż wniosek krajowy wiąże się ze stosowaniem prawa UE.

Ocena innych związków UE w świetle przesłanek określonych w art. 51 ust. 1 Karty

- Jeśli na podstawie opisanych powyżej sytuacji nie będzie można w sposób zdecydowany stwierdzić, że prawa podstawowe UE mają zastosowanie, prawdopodobnie tak nie jest.

¹⁵³ TSUE, C-117/14, *Grima Janet Nisttahuz Poclava przeciwko Jose Marii Arizie Toledanowi (Taberna del Marqués)*, 5 lutego 2015 r., pkt 41.

- Jeżeli jednak udało się wskazać jakiś inny rodzaj związku z UE, nie można wykluczyć, że związek ten może prowadzić do zastosowania praw podstawowych UE.
- W celu dokonania ostatecznej oceny konieczne jest uwzględnienie przesłanek określonych w art. 51 ust. 1 Karty, który ma na celu zapewnienie, aby prawa podstawowe UE nie były naruszane w obszarach działalności UE, czy to poprzez działania na poziomie UE, czy też poprzez wykonywanie prawa UE przez państwa członkowskie (zob. rozdział 4)¹⁵⁴.

8 Kontrola zgodności z Kartą

- Niniejszy rozdział zawiera 11 pytań pomocnych przy ocenie zgodności krajowych wniosków ustawodawczych z prawami podstawowymi.
- Skupia się on na kwestii praw podstawowych jako zasadach ogólnych prawa UE oraz zawartych w Karcie. Prawa podstawowe UE można także znaleźć w postanowieniach traktatowych¹⁵⁵ oraz w prawie wtórnym UE¹⁵⁶. Jeżeli wniosek ustawodawczy wchodzi w zakres takich przepisów prawa UE, należy również uwzględnić szczególne wymogi tych przepisów.
- W teorii i praktyce prawnej występują różnice zarówno co do kolejności i dokładnego zakresu kroków, które należy podjąć, jak i pytań, które należy zadać przy ocenie przestrzegania praw człowieka. Również orzecznictwo nie jest w pełni spójne pod tym względem. Niniejsza lista kontrolna ma na celu nie tyle ustanowienie „modelu”, ile zapewnienie użytkownikowi pomocy w ocenie odpowiednich aspektów praw człowieka w odniesieniu do konkretnego wniosku ustawodawczego.

¹⁵⁴ TSUE, C-206/13, *Cruciano Siragusa przeciwko Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6 marca 2014 r., pkt 31.

¹⁵⁵ Zob. art. 157 wersji skonsolidowanej Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), Dz.U. C 326, 26 października 2012 r.

¹⁵⁶ Zob. na przykład dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.U. L 303 z 2 grudnia 2000 r., s. 16–22.

Etap I: Wskazanie ograniczeń w korzystaniu z praw podstawowych

Karta praw podstawowych, art. 52 ust. 1

Wszelkie ograniczenia w korzystaniu z praw i wolności uznanych w niniejszej Karcie muszą być przewidziane prawem i szanować istotę tych praw i wolności. Z zastrzeżeniem zasady proporcjonalności, ograniczenia mogą być wprowadzone wyłącznie wtedy, gdy są konieczne i rzeczywiście odpowiadają celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię lub potrzebom ochrony praw i wolności innych osób.

1. Czy wniosek ogranicza prawa podstawowe UE?

- Czy proponowany środek krajowy ma wpływ na prawa?
- Sprawdź dokładną treść odpowiednich praw podstawowych za pomocą źródeł wykładni wymienionych w rozdziale 6. Pomoże to zrozumieć, czy wniosek ogranicza korzystanie z praw podstawowych określonych w Karcie.

Przykłady: Ograniczenia nałożone na prawa

Przykładem ograniczenia, o którym mowa w art. 15 ust. 1 Karty (prawo każdego do podejmowania pracy i wykonywania dowolnie wybranego zawodu), jest zakaz kontynuowania latania przez pilota po osiągnięciu przez tę osobę wieku 65 lat. Jednocześnie zakaz taki wprowadza dyskryminacyjne traktowanie ze względu na wiek (art. 21 ust. 1 Karty)¹⁵⁷.

Przykładem ograniczenia w korzystaniu z prawa głosu (art. 39 ust. 2 Karty) jest ustawodawstwo krajowe przewidujące pozbawienie prawa głosu w przypadku wyroku skazującego¹⁵⁸.

Przykładem ograniczenia prawa do poszanowania życia prywatnego (art. 7 Karty) jest przygotowanie i wykorzystanie opinii biegłego psychologa w kontekście wniosku o ochronę międzynarodową dotyczącą orientacji seksualnej wnioskodawcy¹⁵⁹. Dzieje się tak nawet wtedy, gdy przeprowadzenie testów psychologicznych, na których

¹⁵⁷ TSUE, C-190/16, *Werner Fries przeciwko Lufthansa CityLine GmbH*, 5 lipca 2017 r., pkt 34 i 71.

¹⁵⁸ TSUE, C-650/13, *Thierry Delvigne przeciwko Commune de Lesparre Médoc i Préfet de la Gironde* [W], 6 października 2015 r., pkt 45.

¹⁵⁹ TSUE, C-473/16, *F. przeciwko Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, 25 stycznia 2018 r., pkt 52–54.

opiera się opinia, jest formalnie uzależnione od zgody danej osoby. Według TSUE w kontekście procedury azylowej należy uznać, że zgoda niekoniecznie jest udzielana swobodnie, ponieważ jest *de facto* narzucana pod presją okoliczności, w jakich znajdują się osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową.

Przykładem ograniczenia swobody prowadzenia działalności gospodarczej (art. 16 Karty) jest zobowiązanie niektórych podatników do złożenia gwarancji w celu rejestracji dla celów VAT (która może wynosić do 500 000 EUR). Trybunał uznał to, w okolicznościach sprawy *BB Construct*, za ograniczenie zakłócające swobodne wykorzystanie środków finansowych przedsiębiorstwa i tym samym stanowiące ingerencję w swobodę prowadzenia działalności gospodarczej¹⁶⁰.

Etap II: Ocena, czy ograniczenia są w ogóle dopuszczalne

2. Czy naruszane prawa podstawowe mogą podlegać ograniczeniom?

- Należy sprawdzić, czy sprawa dotyczy bezwzględnie prawa określonego w Karcie.
- W Karcie brak jest wyraźnego wskazania, które prawa mają charakter bezwzględny. Zgodnie z wyjaśnieniami dotyczącymi Karty¹⁶¹, EKPC i orzecznictwem

¹⁶⁰ TSUE, C-534/16, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky przeciwko BB construct s.r.o.*, 26 października 2017 r., pkt 38.

¹⁶¹ Zgodnie z wyjaśnieniami do Karty zarówno znaczenie, jak i zakres art. 4, art. 5 ust. 1 i 2, art. 10 ust. 1, art. 48 i art. 49 ust. 1 Karty pokrywają się z odpowiednimi artykułami Europejskiej konwencji praw człowieka (EKPC).

sądów europejskich godność człowieka (art. 1 Karty)¹⁶², zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (art. 4 Karty)¹⁶³, zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej (art. 5 ust. 1 i 2 Karty)¹⁶⁴ *wewnętrzna* wolność myśli, sumienia i religii (art. 10 ust. 1 Karty)¹⁶⁵, domniemanie niewinności i prawo do obrony (art. 48 Karty)¹⁶⁶, zasadę legalności (art. 49 ust. 1 Karty)¹⁶⁷ i zakaz ponownego sądenia lub karania w postępowaniu karnym za ten sam czyn zabroniony pod groźbą kary (art. 50 Karty)¹⁶⁸ można uznawać za prawa bezwzględne.

¹⁶² W myśl wyjaśnień żadne z praw zawartych w Karcie nie może zostać użyte do naruszenia godności innej osoby, a godność człowieka jest częścią istoty praw zawartych w Karcie. Dlatego też prawo to nie może zostać naruszone, nawet jeżeli oznaczałoby to ograniczenie innego prawa.

¹⁶³ Odpowiada art. 3 EKPC. To postanowienie nie zawiera klauzuli ograniczającej. Ponadto w art. 15 ust. 2 EKPC wyraźnie określono, że nie można go uchylić (art. 15 EKPC traktuje o uchyleniach zobowiązań w stanie niebezpieczeństwa publicznego).

¹⁶⁴ Odpowiada art. 4 EKPC. To postanowienie nie zawiera klauzuli ograniczającej. Ponadto w art. 15 ust. 2 EKPC wyraźnie określono, że nie można go uchylić.

¹⁶⁵ Odpowiada art. 9 ust. 1 EKPC. W myśl tego postanowienia ograniczeniom w określonych okolicznościach podlegać może tylko prawo do wolności uzewnętrzniania wyznania lub przekonań. Należy jednak zauważyć, że w art. 15 EKPC nie wymieniono art. 9 ust. 1 jako postanowienia, którego nie można uchylić.

¹⁶⁶ Odpowiada art. 6 ust. 2 i 3 EKPC. Te postanowienia nie zawierają klauzul ograniczających. Należy jednak zauważyć, że w art. 15 EKPC nie wymieniono art. 6 ust. 1 i 3 jako postanowień, których nie można uchylić.

¹⁶⁷ Odpowiada art. 7 ust. 1 EKPC. To postanowienie nie zawiera klauzuli ograniczającej. Ponadto w art. 15 ust. 2 EKPC wyraźnie określono, że nie można go uchylić.

¹⁶⁸ Jak wskazano w wyjaśnieniu dotyczącym art. 50, w myśl art. 4 Protokołu nr 7 do EKPC nie są dopuszczalne żadne odstępstwa od zasady *ne bis in idem*.

3. Czy ograniczenia są przewidziane prawem?

- Należy sprawdzić, czy ograniczenia są przewidziane prawem. Za takie uznaje się ograniczenia mające oparcie w przepisach krajowych¹⁶⁹ lub aktach prawnych UE¹⁷⁰.
- Należy sprawdzić, czy ograniczenia są w odpowiednim stopniu dostępne i przewidywalne. Przewidywalność jest zasadniczym kryterium, jakie należy mieć na uwadze podczas sporządzania aktów prawnych. Dość szczegółowo zostało ono rozwinięte w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Przykład: dostępność i przewidywalność

Akt uznaje się za dostępny, jeżeli został należycie opublikowany (na przykład akty prawne UE publikuje się w Dzienniku Urzędowym). Przewidywalność zakłada, że akt musi być sformułowany w sposób wystarczająco precyzyjny, by obywatel mógł dostosować swoje postępowanie do przewidzianej w nim normy. Obywatele muszą być w stanie przewidzieć, w racjonalnym stopniu, konsekwencje, jakie dany akt prawny obejmuje. Ponadto akt musi wystarczająco jasno określać zakres swobody przyznanej właściwym organom odpowiedzialnym za wdrażanie danych przepisów¹⁷¹.

4. Czy jest zagwarantowana zasadnicza istota rozpatrywanego prawa podstawowego?

- Należy sprawdzić, czy nie została naruszona zasadnicza treść¹⁷² rozpatrywanego prawa. Czy ograniczenie podważa prawo jako takie? Czy ograniczenie nie narusza istoty rozpatrywanego prawa?

¹⁶⁹ Zob. na przykład TSUE, C-650/13, *Thierry Delvigne przeciwko Commune de Lesparre Médoc i Préfet de la Gironde* [WI], 6 października 2015 r., pkt 47.

¹⁷⁰ Na przykład rozporządzenie lub dyrektywa UE: TSUE, C-190/16, *Werner Fries przeciwko Lufthansa CityLine GmbH*, 5 lipca 2017 r., pkt 37; TSUE, C-601/15 PPU, *J.N. przeciwko Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [WI], 15 lutego 2016 r., pkt 51.

¹⁷¹ ETPC, *Sunday Times przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 6538/74, 26 kwietnia 1979 r., pkt 49; ETPC, *Malone przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 8691/79, 2 sierpnia 1984 r., pkt 68.

¹⁷² TSUE posługuje się również takimi sformułowaniami, jak „istota prawa”, „sama istota prawa” i „zasada prawa”; zob. na przykład TSUE, sprawy połączone C-379/08 i C-380/08, *Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA i Syndial SpA przeciwko Ministero dello Sviluppo economico i in. (C-379/08) i ENI SpA przeciwko Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare i in. (C-380/08)* [WI], 9 marca 2010 r., pkt 88.

- Możliwe, że ograniczenie nie podważa prawa jako takiego, jeżeli ogranicza korzystanie z niego w ściśle określonych i ograniczonych okolicznościach¹⁷³.

Przykład: prawo do poszanowania życia prywatnego (art. 7 Karty)

W sprawach *Schrems i Digital Rights* TSUE uznał, że uregulowania pozwalające organom publicznym na uzyskanie powszechnego dostępu do treści wiadomości elektronicznych należy uznać za naruszenie zasadniczej istoty prawa podstawowego do poszanowania życia prywatnego, wynikającego z art. 7 Karty¹⁷⁴.

Przykład: prawo do skutecznego środka prawnego (art. 47 Karty)

W sprawie *Schrems* TSUE zauważył, że uregulowanie nieprzewidujące dla jednostek żadnej drogi prawnej w celu uzyskania dostępu do dotyczących ich danych osobowych lub sprostowania czy usunięcia takich danych nie zapewnia poszanowania zasadniczej istoty prawa podstawowego do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu, wynikającego z art. 47 Karty¹⁷⁵.

Przykład: prawo obywateli Unii do głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego (art. 39 ust. 2 Karty)

Sprawa *Delvigne* dotyczyła ustawodawstwa krajowego przewidującego pozbawienie prawa wyborczego w wypadku skazania w postępowaniu karnym¹⁷⁶. Trybunał uznał, że rzeczone ograniczenie wykonywania prawa zagwarantowanego w art. 39 ust. 2 Karty szanuje istotę tego prawa. Przedmiotowe ograniczenie nie podważa tego prawa jako takiego, gdyż skutkuje ono wykluczeniem niektórych osób z grupy osób, którym przysługuje prawo głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego, na szczególnych warunkach i z powodu ich zachowania, o ile wspomniane warunki są spełnione.

¹⁷³ Zob. na przykład TSUE, C-258/14, *Eugenia Florescu i in. przeciwko Casa Județeană de Pensii Sibiu i in.*, 13 czerwca 2017 r., pkt 55; TSUE, C-190/16, *Werner Fries przeciwko Lufthansa CityLine GmbH*, 5 lipca 2017 r., pkt 38 i 75; TSUE, C-524/15, *postępowanie karne przeciwko Luca Menci* [WI], 20 marca 2018 r., pkt 43.

¹⁷⁴ TSUE, C-362/14, *Maximilian Schrems przeciwko Data Protection Commissioner* [WI], 6 października 2015 r., pkt 94.

¹⁷⁵ Tamże, pkt 95.

¹⁷⁶ TSUE, C-650/13, *Thierry Delvigne przeciwko Commune de Lesparre Médoc i Préfet de la Gironde* [WI], 6 października 2015 r., pkt 48.

Przykład: prawo każdej osoby do podejmowania pracy oraz wykonywania swobodnie wybranego lub zaakceptowanego zawodu (art. 15 ust. 1 Karty)

W sprawie *Fries* Trybunał dokonał oceny ważności rozporządzenia UE, które pociąga za sobą ograniczenie swobody wykonywania zawodu posiadaczy licencji pilotów, którzy osiągnęli wiek 65 lat, ponieważ nie mogą oni już od daty swoich 65. urodzin wykonywać zawodu pilota w dziedzinie zarobkowego transportu lotniczego¹⁷⁷. Analizowany zakaz nie narusza samej istoty swobody wykonywania zawodu, ponieważ jedynie nakłada pewne ograniczenia na działalność zawodową posiadaczy licencji pilota po osiągnięciu wieku 65 lat.

Etap III: Ocena, czy ograniczenia można uzasadnić

5. Czy ograniczenia mają prawnie uzasadniony cel?

- Co jest celem ograniczenia?
- Należy sprawdzić, czy cel jest prawnie uzasadniony. Czy odpowiada celom interesu ogólnego lub potrzebom ochrony praw i wolności innych osób? Trybunał Sprawiedliwości przyjął szerokie podejście w kwestii uznawania celu za prawnie uzasadniony¹⁷⁸.

¹⁷⁷ TSUE, C-190/16, *Werner Fries przeciwko Lufthansa CityLine GmbH*, 5 lipca 2017 r., pkt 38.

¹⁷⁸ Na przykład następujące cele uznano za „prawnie uzasadnione”: ustanowienie wspólnej organizacji rynku (TSUE, C-44/79, *Liselotte Hauer przeciwko Land Rheinland-Pfalz*, 13 grudnia 1979 r.); ochrona zdrowia i bezpieczeństwa publicznego (TSUE, C-293/97, *The Queen przeciwko Secretary of State for the Environment i Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: H.A. Standley i in.*, 29 kwietnia 1999 r.); i wymogi bezpieczeństwa międzynarodowego (TSUE, sprawy połączone C-402/05 P i C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi i Al Barakaat International Foundation przeciwko Radzie Unii Europejskiej i Komisji Wspólnot Europejskich* [WI], 3 września 2008 r.). Tymczasem powody o charakterze wyłącznie gospodarczym, takie jak promocja gospodarki krajowej lub jej prawidłowe funkcjonowanie, nie mogą uzasadniać przeszkód zakazanych na mocy prawa UE (TSUE, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) przeciwko Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengiyis* [WI], 21 grudnia 2016 r., pkt 72).

- Współistnienie większej liczby celów nie stanowi przeszkody dla istnienia prawnie uzasadnionego celu¹⁷⁹.
- Należy sprawdzić, czy sądy są w stanie określić prawnie uzasadniony cel na potrzeby kontroli: cel musi jasno wynikać z samego środka lub z innych elementów wynikających z ogólnego kontekstu danego środka.

Przykład: prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 7 Karty)

W kontekście wniosku o udzielenie azylu ingerencja w życie prywatne wnioskodawcy może być uzasadniona koniecznością zebrania dowodów pozwalających na ustalenie, czy dana osoba rzeczywiście potrzebuje ochrony międzynarodowej. W przedmiotowej sprawie ingerencja dotyczyła oceny oświadczeń osoby ubiegającej się o udzielenie ochrony międzynarodowej odnoszących się do jej orientacji seksualnej¹⁸⁰.

Przykład: wolność prowadzenia działalności gospodarczej (art. 16 Karty)

W kontekście podatku VAT ingerencja w wolność prowadzenia działalności gospodarczej może być uzasadniona zgodnymi z prawem celami, jakimi są zapewnienie prawidłowego poboru VAT i zapobieganie oszustwom podatkowym¹⁸¹. W tym przypadku ingerencja dotyczyła obowiązku ustanowienia gwarancji w celu rejestracji do celów VAT.

6. Czy ograniczenie jest odpowiednim środkiem do rozwiązania danego problemu?

- Należy sprawdzić, czy ograniczenie ma odpowiedni charakter. Czy ograniczenie jest odpowiednim środkiem do osiągnięcia założonego celu?
- Należy sprawdzić wewnętrzną spójność: Ustawodawstwo jest odpowiednie do zapewnienia realizacji wskazanego celu, tylko jeśli realizuje ten cel w sposób spójny i systematyczny¹⁸².

¹⁷⁹ TSUE, sprawy połączone C-159/10 i C-160/10, *Gerhard Fuchs (C-159/10) i Peter Köhler (C-160/10) przeciwko Land Hessen*, 21 lipca 2011 r., pkt 44.

¹⁸⁰ TSUE, C-473/16, *F. przeciwko Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, 25 stycznia 2018 r., pkt 58.

¹⁸¹ TSUE, C-534/16, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky przeciwko BB construct s.r.o.*, 26 października 2017 r., pkt 39.

¹⁸² TSUE, C-190/16, *Werner Fries przeciwko Lufthansa CityLine GmbH*, 5 lipca 2017 r., pkt 48.

- Należy sprawdzić, czy odstępstwa od przepisów mogą w pewnych sytuacjach naruszać ich spójność, w szczególności gdy ze względu na swój zakres prowadzą do rezultatu sprzecznego z celem zamierzonym przez te przepisy¹⁸³.

7. Czy ograniczenie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia zamierzonego celu? Czy są dostępne jakiegokolwiek środki, które pociągałyby za sobą mniejszą ingerencję w prawa podstawowe?

- Należy sprawdzić, czy ograniczenie jest konieczne. Czy są dostępne alternatywne środki?
- W sytuacji gdy istnieje kilka alternatyw regulacyjnych, należy stosować te najmniej restrykcyjne, tj. te, które w najmniejszym stopniu ingerują w rozpatrywane prawa podstawowe¹⁸⁴.

8. Czy ograniczenia są proporcjonalne do zamierzonego celu?

- Ujemne skutki zastosowania środka nie mogą być nieproporcjonalne w stosunku do celu, jakiemu ma służyć¹⁸⁵.
- Ograniczenie nie może nakładać na osoby, których dotyczy, ciężaru nieproporcjonalnego i nadmiernego w stosunku do celu, któremu środek ten ma służyć¹⁸⁶.
- Należy dokonać wyważenia między potrzebą realizacji prawnie uzasadnionego celu a ingerencją w dane prawo podstawowe.

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ TSUE, C-134/15, *Lidl GmbH & Co. KG przeciwko Freistaat Sachsen*, 30 czerwca 2016 r., pkt 33; TSUE, C-189/01; *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren i Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren przeciwko Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 12 lipca 2001 r., pkt 81.

¹⁸⁵ TSUE, sprawy połączone, C-92/09 i C-93/09, *Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) i Hartmut Eifert (C-93/09) przeciwko Land Hessen* [WI], 9 listopada 2010 r., pkt 76 i 77; TSUE, C-189/01, *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren i Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren przeciwko Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 12 lipca 2001 r., pkt 81.

¹⁸⁶ TSUE, C-258/14, *Eugenia Florescu i in. przeciwko Casa Județeană de Pensii Sibiu i in.*, 13 czerwca 2017 r., pkt 58.

- W przypadku zbiegu wielu praw należy pogodzić wymagania związane z ochroną poszczególnych praw i wolności podstawowych i zachować między nimi odpowiednią równowagę¹⁸⁷.

Przykład: prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 7 Karty)

W sprawie *F. TSUE* uznał sporządzenie i wykorzystanie opinii biegłego psychologa odnoszącej się do orientacji seksualnej osoby ubiegającej się o udzielenie ochrony międzynarodowej za nadmierne w stosunku do zamierzonego celu, gdyż zakres ingerencji takiej opinii w prawo do poszanowania życia prywatnego nie może być uznany za proporcjonalny w stosunku do jej użyteczności dla oceny faktów i okoliczności, o której mowa w odnośnym akcie prawnym – dyrektywie 2011/95/UE¹⁸⁸.

Przykład: wolność prowadzenia działalności gospodarczej (art. 16 Karty)

W sprawie *BB Construct* TSUE określa elementy, które należy uwzględnić, oceniając, czy przepisy krajowe nakładające wymóg ustanowienia gwarancji przy rejestracji do celów podatku VAT są niezbędne do osiągnięcia celów, jakimi są zapewnienie prawidłowego poboru VAT i zapobieganie oszustwom podatkowym¹⁸⁹. Istotnym czynnikiem jest fakt, że kwota gwarancji jest obliczana automatycznie przez system informatyczny, bez możliwości dostosowania tej kwoty. W niektórych przypadkach obowiązek ten mógłby prowadzić do skutku wykraczającego poza to, co jest konieczne do zapewnienia prawidłowego poboru VAT i zapobiegania oszustwom podatkowym. Zasada proporcjonalności wymaga ponadto, aby kwota gwarancji pozostawała w związku z ryzykiem braku zapłaty w przyszłości oraz z kwotą wcześniejszych długów podatkowych.

W omawianej sprawie sąd odsyłający wyjaśnił, że gwarancja wynosiła 500 000 EUR i z uwagi na jej wysokość groziła zmuszeniem *BB Construct* do ogłoszenia upadłości. Trybunał uznał, że ponieważ ustanowienie gwarancji z uwagi na jej znaczną kwotę pozbawiało bez uzasadnienia daną spółkę środków od chwili jej utworzenia i uniemożliwiało jej rozwinięcie działalności gospodarczej, stanowiło ono oczywiście nieproporcjonalne naruszenie swobody prowadzenia działalności gospodarczej.

¹⁸⁷ TSUE, C-283/11, *Sky Österreich GmbH przeciwko Österreichischer Rundfunk* [WI], 22 stycznia 2013 r., pkt 60; TSUE, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) przeciwko Telefónica de España SAU* [WI], 29 stycznia 2008 r., pkt 65 i 66.

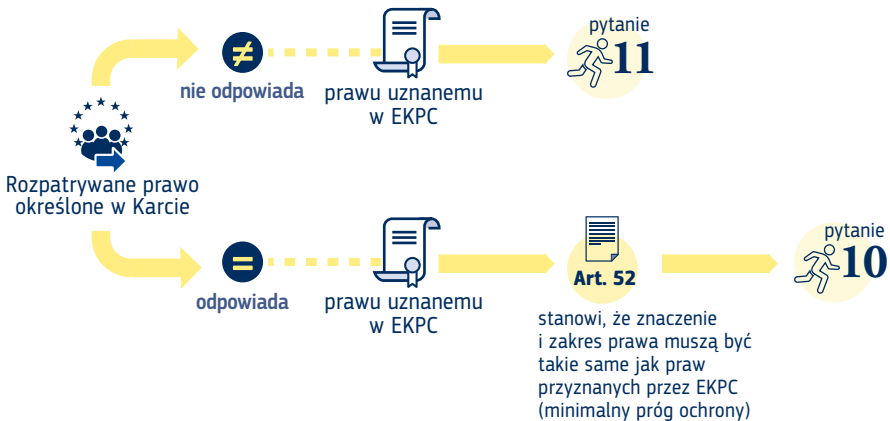
¹⁸⁸ TSUE, C-473/16, *F. przeciwko Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, 25 stycznia 2018 r., pkt 59–69.

¹⁸⁹ TSUE, C-534/16, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky przeciwko BB construct s.r.o.*, 26 października 2017 r., pkt 40–42.

9. Czy dane prawo określone w Karcie odpowiada prawu zagwarantowanemu w EKPC?

- Zob. wyjaśnienia dotyczące Karty odnoszące się do danego prawa oraz wykaz zawarty w wyjaśnieniach dotyczących art. 52 ust. 3 Karty. Zob. załącznik.

10. Czy ograniczenia są zgodne z EKPC?

- Przy określaniu ograniczeń praw odpowiadających prawom zagwarantowanym w EKPC należy przestrzegać takich norm, jakie są określone na mocy ustaleń dotyczących szczegółowych ograniczeń zawartych w EKPC.
- Zob. EKPC i orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, aby ustalić, czy ograniczenie jest dopuszczalne.

Przykład: prawo do wolności wypowiedzi

Art. 10 EKPC (wolność wypowiedzi) zawiera ograniczone szczegółowe podstawy ograniczenia tej wolności. Dlatego też wyłącznie te podstawy mogą być brane pod uwagę jako prawnie uzasadnione cele przemawiające za ograniczeniem odpowiednich praw zapisanych w Karcie (art. 11).

Przykład: prawo do wolności

Przedmiotem sprawy *Al Chodor* była ocena ograniczenia korzystania z prawa do wolności określonego w art. 6 Karty, który odpowiada art. 5 EKPC¹⁹⁰. Trybunał Sprawiedliwości UE powołał się z tego względu na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zgodnie z którym każde pozbawienie wolności musi być zgodne z prawem nie tylko w tym znaczeniu, że musi mieć podstawę prawną w prawie krajowym, lecz ta zgodność z prawem dotyczy także jakości prawa i oznacza, że prawo krajowe zezwalające na pozbawienie wolności musi być wystarczająco dostępne, precyzyjne i przewidywalne w zakresie jego stosowania, tak aby uniknąć wszelkiego ryzyka arbitralności.

Sprawa *Al Chodor* dotyczyła zatrzymania wnioskodawców ubiegających się o azyl. Trybunał uznał zatrzymanie za poważną ingerencję w ich prawo do wolności, podlegające przestrzeganiu ścisłych gwarancji, którymi są: istnienie podstawy prawnej, jasność, przewidywalność, dostępność i ochrona przed arbitralnością. W przedmiotowej sprawie TSUE orzekł, że wymogi te spełnić mógł jedynie wiążący przepis o charakterze ogólnym.

¹⁹⁰ TSUE, C-528/15, *Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie przeciwko Salah Al Chodor i in.*, 15 marca 2017 r., pkt 37-47.

11. Czy w innych instrumentach w dziedzinie praw człowieka, których Unia lub wszystkie państwa członkowskie są stronami, istnieje równoważne postanowienie odpowiadające rozpatrywanym prawom określonym w Karcie?

- Należy sprawdzić, czy istnieją takie równoważne postanowienia. Przegląd takich praw zawarto w załączniku.
- Należy sprawdzić, czy zapewnia się poszanowanie poziomu ochrony zagwarantowanego w takim równoważnym postanowieniu.

¹⁹¹ Przegląd stanu ratyfikacji najistotniejszych konwencji praw człowieka przez państwa członkowskie UE jest dostępny na stronie internetowej FRA (na szczelbu ONZ i Rady Europy).

Załącznik: Przegląd praw uznanych w Karcie

Niniejszy załącznik, opracowany w oparciu o wyjaśnienia dotyczące Karty, zawiera przegląd 50 praw podstawowych zagwarantowanych w Karcie i umieszcza je w kontekście instrumentów w dziedzinie praw człowieka przyjętych przez Radę Europy i Organizację Narodów Zjednoczonych, jak również źródeł prawa UE i prawa krajowego.

A. Analogiczne postanowienia EKPC

- W myśl art. 52 ust. 3 Karty znaczenie i zakres praw zapisanych w Karcie (z uwzględnieniem dopuszczalnych ograniczeń) są takie same jak te, które przewiduje EKPC (z uwzględnieniem protokołów).
- Z tego względu w niniejszym przeglądzie wskazano odpowiednie artykuły EKPC odpowiadające zapisom Karty na podstawie:
 - o wyjaśnień dotyczących Karty odnoszących się do każdego z postanowień; oraz
 - o wyjaśnień dotyczących Karty odnoszących się do art. 52 ust. 2.

B. Analogiczne postanowienia innych instrumentów w dziedzinie praw człowieka

- Zgodnie z art. 53 Karty należy utrzymać poziom ochrony przyznawany przez inne instrumenty w dziedzinie praw człowieka, których Unia lub wszystkie państwa członkowskie są stronami.
- Z tego względu w niniejszym zestawieniu ujęto równoważne prawa przewidziane w innych instrumentach w dziedzinie praw człowieka, których Unia lub wszystkie państwa członkowskie są stronami. Wyjaśnienia dotyczące Karty zawierają odniesienia do tych źródeł, jednak nie we wszystkich przypadkach.
- W przypadku gdy w wyjaśnieniach dotyczących Karty brak jest odniesienia do źródła, dane postanowienie oznaczone jest gwiazdką (*).

C. Odnośne źródła prawa UE i prawa krajowego

- Artykuł 52 ust. 2 Karty stanowi, że prawa uznane w Karcie, które są przedmiotem postanowień traktatów, muszą być wykonywane na warunkach i w granicach w nich określonych. Z tego względu, jeżeli wyjaśnienia dotyczące Karty odnoszą się do odpowiednich postanowień traktatów, w przeglądzie również ujęto te postanowienia.

- W niniejszym przeglądzie uwzględniono również zawarte w wyjaśnieniach dotyczących Karty odniesienia do przepisów prawa wtórnego UE. Więcej informacji zawiera Charterpedia.
- Uwzględniono w nim również prawa, które – zgodnie z wyjaśnieniami dotyczącymi Karty – odzwierciedlają krajowe tradycje konstytucyjne. W myśl art. 52 ust. 4 Karty prawa te należy interpretować zgodnie z tymi tradycjami.
- Przegląd zawiera odniesienia do przepisów prawa krajowego, o których wspominają wyjaśnienia dotyczące Karty.
- W przeglądzie uwzględniono różne inne informacje zawarte w wyjaśnieniach dotyczących Karty, na przykład wskazanie, czy dane prawo jest ściśle związane z przynależnością do UE (np. prawo do głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego).

Karta praw podstawowych		Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 1	Godność człowieka			art. 1 MPOiP; art. 1 ICESCR; art. 17 CRPD	Orzecznictwo TSUE
art. 2 ust. 1	Prawo do życia	art. 2		art. 6 MPOiP; art. 10 ICESCR; art. 6 CRC	
art. 2 ust. 2	Zakaz stosowania kary śmierci	art. 1 i 2 P6; P13-1		art. 6 ust. 2-6 MPOiP; OPICCPR – DP	
art. 3	Prawo człowieka do integralności		Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie (ETS 164 i Protokół dodatkowy ETS 168)*	art. 7 MPOiP; art. 7 ust. 1 lit. g) statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego przyjętego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r.	Orzecznictwo TSUE

¹ Odniesienia do tych postanowień EKPC znajdują się również w wyjaśnieniach dotyczących Karty (z wyjątkiem art. 20 i 23 Karty, w przypadku których w wyjaśnieniach brak jest odniesienia do EKPC).

² Przedstawiono wyłącznie wybrane postanowienia. Pod uwagę wzięto jedynie podstawowe konwencje w dziedzinie praw człowieka, ratyfikowane przez wszystkie 28 państw członkowskich (wyjątek: EKS I EKS 96).

³ Przedstawiono wyłącznie wybrane postanowienia. Pod uwagę wzięto jedynie podstawowe konwencje w dziedzinie praw człowieka, ratyfikowane przez wszystkie 28 państw członkowskich (wyjątek: OPCRC – SC podpisało 28, zaś ratyfikowało zaledwie 27 państw członkowskich).

* Postanowienia, o których jest mowa w wyjaśnieniach dotyczących Karty, oznaczono gwiazdką (*).

Karta praw podstawowych		Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 4	Zakaz tortur lub niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania	art. 3	ECPT	art. 7 MPPOiP; CAT; art. 15 CRPD; art. 37 CRC; art. 5 lit. b) ICERD	
art. 5 ust. 1	Niewolnictwo lub poddaństwo	art. 4		art. 8 MPPOiP	
art. 5 ust. 2	Praca przymusowa lub obowiązkowa				
art. 5 ust. 3	Handel ludźmi		Konwencja w sprawie działań przeciwno-handlowi ludźmi	art. 8 ust. 1 i 2 MPPOiP	Załącznik do konwencji o Europolu, zwłaszcza jego art. 27 ust. 1; decyzja ramowa UE w sprawie zwalczania handlu ludźmi (Dz.U. L 203 z 1.8.2002, s. 1)
art. 6	Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego	art. 5		art. 9 i 10 MPPOiP; art. 14 CRPD	art. 82, 83 i 85 TFUE
art. 7	Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego	art. 8		art. 17 MPPOiP; art. 22 CRPD; art. 16 CEDAW; art. 16 CRC; art. 5 lit. d) ICERD	

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 8 ust. 1	Ochrona danych osobowych	Konwencja o ochronie danych (konwencja 108)*		art. 16 TFUE i art. 39 TUE; dyrektywa 95/46/WE; rozporządzenie 45/2001
art. 8 ust. 2	Rzetelność przetwarzania, określony cel, zgoda lub uzasadniona podstawa, dostęp, sprostowanie			
art. 8 ust. 3	Kontrola niezależnego organu			Odniesienie do „ustawodawstwa krajowego”
art. 9	Prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny		art. 23 MPPOiP	
art. 10 ust. 1	Wolność myśli, sumienia i religii		art. 18 MPPOiP; art. 14 CRC; art. 5 lit. d) ICERD	Odniesienie do „krajowych tradycji konstytucyjnych” i „ustawodawstwa krajowego”
art. 10 ust. 2	Odmowa działania sprzecznego z własnym sumieniem			Orzecznictwo TSUE; Protokoł w sprawie systemu publicznego nadawania w państwach członkowskich załączony do Traktatów; dyrektywa 89/552/EWG Rady (w szczególności motyw 17 tej dyrektywy)

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 11 ust. 1	Wolność wypowiedzi		art. 19 MPPPOIP; art. 21 CRPD; art. 13 CRC; art. 5 lit. d) ICERD	
art. 11 ust. 2	Wolność i pluralizm mediów		art. 17 CRC	Orzecznictwo TSUE; Protokół w sprawie systemu publicznego nadawania w Państwach Członkowskich załączony do Traktatów; dyrektywa 89/552/EWG Rady (w szczególności motywy 17 tej dyrektywy); odniesienie do „prawa konkurencji”
art. 12 ust. 1	Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się		art. 21 i 22 MPPPOIP; art. 8 ICESCR; art. 15 CRC; art. 5 lit. d) ICERD	art. 11 Wspólnotowej karty socjalnych praw podstawowych pracowników (Karta socjalna)*
art. 12 ust. 2	Partie polityczne			art. 10 ust. 4 TEU
art. 13	Wolność sztuki i nauki			Odniesienie do art. 1 Karty
art. 14	Prawo do nauki	art. 10 EKS*	art. 13 ICESCR; art. 24 CRPD; art. 10 CEDAW; art. 28 CRC; art. 5 lit. e) ICERD	Wspólne tradycje konstytucyjne państw członkowskich; punkt 15 karty socjalnej*
art. 14 ust. 1	Nauka, kształcenie zawodowe i ustawiczne		art. 13 ust. 2 lit. b) ICESCR	

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 14 ust. 2	Bezpłatna nauka obowiązkowa		art. 13 ust. 2 lit. a) i art. 14 ICESCR	Odniesienie do art. 24 Karty
art. 14 ust. 3	Placówki edukacyjne; wybór rodziców		art. 13 ust. 3 ICESCR	Odniesienie do art. 16 Karty i „ustawodawstwa krajowego”
art. 15 ust. 1	Wolność wyboru zawodu i prawo do podejmowania pracy	art. 1 ust. 2 EKS*	art. 6 ust. 1 ICESCR; art. 27 CRPD; art. 11 CE-DAW; art. 5 lit. e) ICERD	Orzecznictwo TSUE; art. 1 ust. 2 EKS; art. 156 TFUE (w odniesieniu do pojęcia „warunki pracy”); odniesienie do „ustawodawstwa krajowego”; punkt 4 karty socjalnej*
art. 15 ust. 2	Swoboda poszukiwania zatrudnienia, wykonywania pracy, korzystania z prawa przedsiębiorczości oraz świadczenia usług			Swobody zagwarantowane w art. 26, 45, 49 i 56 TFUE
art. 15 ust. 3	Niedyskryminacja obywateli państw trzecich, którzy posiadają zezwolenie na pracę	art. 19 ust. 4 EKS*		art. 153 ust. 1 lit. g) TFUE; odniesienie do „ustawodawstwa krajowego” (w odniesieniu do rekrutacji matrynarzy)

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Kartty
art. 16	Wolność prowadzenia działalności gospodarczej			Orzecznictwo TSUE; art. 119 ust. 1 i 3 TFUE
art. 17	Prawo własności		art. 5 lit. d) ICERD	Orzecznictwo TSUE; odniesienie do „wzornego prawa” UE
art. 18	Prawo do azylu			art. 78 TFUE; protokoły dotyczące Zjednoczonego Królestwa, Irlandii i Danii; protokołów w sprawie prawa azylu
art. 19 ust. 1	Wydalenie zbirowe		art. 5 ICERD; art. 13 MPP0IP*	
art. 19 ust. 2	Ochrona na wypadek usunięcia, wydalenia lub wydania	art. 3 ECPT	art. 3 CAT; art. 22 CRC; art. 13 MPP0IP	
20	Równość wobec prawa		art. 14 ust. 1 i art. 16 MPP0IP	„Ogólna zasada prawa zapisana we wszystkich konstytucjach europejskich”; orzecznictwo TSUE

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 21 Niedyskryminacja	art. 14	art. 11 Konwencji o prawach człowieka i biomedycynie w zakresie dziedzictwa genetycznego*; art. 3 Konwencji w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi	ICERD; art. 2 i 27 MPPOIP; art. 5 CRPD; CEDAW	art. 19 TFUE; ustęp 2 odpowiada art. 18 akapit pierwszy TFUE „i musi być stosowany zgodnie z tym artykułem”
art. 22 Różnorodność kulturowa, religijna i językowa			art. 27 MPPOIP; art. 15 ICESCR; art. 30 CRPD; art. 5 lit. e) ICERD	art. 6 TUE; art. 167 ust. 1 i 4 TFUE; art. 3 ust. 3 TUE; art. 17 TFUE
art. 23 Równość kobiet i mężczyzn	art. 14; P12	art. 20 EKS 96*; art. 17 Konwencji w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi	art. 3 MPPOIP; art. 3 CEDAW	art. 3 TUE; art. 8 TFUE; art. 157 TFUE; dyrektywa 76/207/EWG (równe traktowanie kobiet i mężczyzn); punkt 16 karty socjalnej*
art. 24 Prawa dziecka			art. 3, 9, 12 i 13 CRC*; art. 24 MPPOIP; art. 7 CRPD; OPCRC – SC	art. 81 TFUE

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 25 Prawa osób w podeszłym wieku		art. 23 EKS 96*		punkty 24 i 25 karty socjalnej*
art. 26 Integracja osób niepełnosprawnych		art. 15 EKS*	CRPD	punkt 26 karty socjalnej*
art. 27 Prawo pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstwa		art. 21 EKS 96*	Konwencje MOP	art. 154 i 155 TFUE; dyrektywy: 2002/14/WE (konsultacje z pracownikami), 98/59/WE (zwolnienia grupowe), 2001/23/WE (przeniesienie własności przedsiębiorstw) i 94/45/WE (europejskie rady zakładowe); art. 17 i 18 karty socjalnej*
art. 28 Prawo do rokowani i działań zbiorowych	art. 11	art. 6 EKS*		Orzecznictwo ETPC w sprawie art. 11 EKPC; odniesienie do „krajowych ustawodawstw i praktyk”; punkty 12–14 karty socjalnej*
art. 29 Prawo dostępu do pośrednictwa pracy		art. 1 ust. 3 EKS*		punkt 13 karty socjalnej*
art. 30 Ochrona w przypadku nieuzasadnionego zwolnienia z pracy		art. 24 EKS 96*	art. 5 lit. e) ICERD	Dyrektywa 2001/23/WE (przeniesienie własności przedsiębiorstw), dyrektywa 80/987/EWG (niewypłacalność pracodawcy) zmieniona dyrektywą 2007/74/WE
art. 31 ust. 1 Należyte warunki pracy		art. 3 EKS*; art. 26 EKS 96*	art. 7 ICESCR; art. 5 lit. e) ICERD	Dyrektywa 89/391/EWG (bezpieczeństwo i zdrowie pracowników); „warunki pracy” należy rozpatrywać w rozumieniu art. 156 TFUE; punkt 19 karty socjalnej*

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 31 ust. 2	Maksymalny wymiar czasu pracy	art. 2 EKS*	art. 7 lit. d) ICESCR	Dyrektywa 93/104/WE (czas pracy); punkt 8 karty socjalnej*
art. 32	Zakaz pracy dzieci i ochrona młodocianych w pracy	art. 7 EKS*	art. 10 ust. 3 ICESCR	Dyrektywa 94/33/WE (ochrona młodocianych w pracy); punkty 20-23 karty socjalnej*
art. 33 ust. 1	Życie rodzinne i zawodowe	art. 16 EKS*	art. 23 ust. 1 MPOIP; art. 10 ICESCR	
art. 33 ust. 2	Ochrona przed zwolnieniem	art. 8 EKS*; art. 27 EKS 96*	art. 10 ust. 2 ICESCR	Dyrektywa Rady 92/85/EWG (zdrowie pracowników w ciąży); dyrektywa 96/34/WE w sprawie porozumienia ramowego dotyczącego urlopu rodzicielskiego
art. 34	Zabezpieczenie społeczne i pomoc społeczna		art. 9-11 ICESCR; art. 28 CRPD; art. 13 CEDAW; art. 26 CRC; art. 5 lit. e) ICERD	
art. 34 ust. 1	Zabezpieczenie społeczne i pomoc społeczna	art. 12 EKS*		art. 153 i 156 TFUE; punkt 10 karty socjalnej*

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹⁾	Inne odpowiednie instrumenty RE ²⁾	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³⁾	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Kartty
art. 34 ust. 2	Zamieszkiwanie i przemieszczanie się legalnie w obrębie UE	art. 12 ust. 4 i art. 13 ust. 4 EKS*		Rozporządzenie (EWG) nr 1408/71 i rozporządzenie (EWG) nr 1612/68; punkt 2 karty socjalnej*
art. 34 ust. 3	Zwalczanie wykluczenia społecznego i ubóstwa	art. 13 EKS*; art. 30 i 31 EKS 96*	art. 5 lit. e) ICERD	art. 153 TFUE; punkt 10 karty socjalnej*
art. 35	Ochrona zdrowia	art. 11 i 12 EKS*	art. 12 ICESCR; art. 25 CRPD; art. 12 CEDAW; art. 24 CRC	art. 168 TFUE
art. 36	Dostęp do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym			art. 174 TFUE; odniesienie do „przepisów krajowych”
art. 37	Ochrona środowiska		art. 12 lit. b) ICESCR	art. 3 ust. 3 TUE; art. 11 i 191 TFUE; „wywodzi się [także] z postanowień niektórych konstytucji krajowych”
art. 38	Ochrona konsumentów			art. 169 TFUE

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 39 Prawo głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego			art. 29 CRPD; art. 7-8 CEDAW; art. 25 MPPOIP; art. 5 lit. c) ICERD	art. 20 ust. 2 i art. 22 TFUE; art. 14 ust. 3 TUE
art. 40 Prawo głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych			art. 29 CRPD; art. 7-8 CEDAW; art. 25 MPPOIP; art. 5 lit. c) ICERD	art. 20 ust. 2 i art. 22 TFUE
art. 41 Prawo do dobrej administracji				Orzecznictwo TSUE; art. 20 ust. 2 lit. d) oraz art. 25, 296, 298 i 340 TFUE; odniesienie do art. 47 Karty
art. 42 Prawo dostępu do dokumentów				art. 15 ust. 3 TFUE; rozporządzenie nr 1049/2001 (dostęp do dokumentów)
art. 43 Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich				art. 20 i 228 TFUE
art. 44 Prawo petycji				art. 20 i 227 TFUE
art. 45 Swoboda przemieszczania się i pobytu			art. 12 MPPOIP; art. 18 CRPD; art. 10 CRC; art. 5 lit. d) ICERD	art. 20 ust. 2 lit. a) TFUE; orzecznictwo TSUE; art. 77, 78 i 79 TFUE
art. 46 Opieka dyplomatyczna i konsularna				art. 20 i 23 TFUE

Karta praw podstawowych		Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów):	Inne odpowiednie instrumenty RE ² :	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 47 akapit pierwszy	Prawo do skutecznego środka prawnego przed sądem	art. 13		art. 2 ust. 3 MPOiP; art. 13 CRPD; art. 40 ust. 2 lit. b) CRC; art. 6 ICERD	Orzecznictwo TSUE; art. 251-281 TFUE
art. 47 akapit drugi	Sprawiedliwe i jawne rozpatrzenie sprawy	art. 6 ust. 1		art. 14 ust. 3 lit. d) MPOiP; art. 40 ust. 2 lit. b) CRC	Orzecznictwo TSUE
art. 47 akapit trzeci	Pomoc prawna (stosownie do potrzeb)	art. 6 ust. 1		art. 14 ust. 3 lit. d) MPOiP; art. 40 ust. 2 lit. b) CRC	
art. 48	Domniemanie niewinności i prawo do obrony	art. 6 ust. 2 i 3		art. 14 ust. 2 i 3) MPOiP; art. 40 ust. 2 lit. b) CRC	
art. 49 ust. 1 i 2	Zasady legalności oraz proporcjonalności kar do czynów zabronionych pod groźbą kary	art. 7*		art. 15 MPOiP*; art. 40 ust. 3 CRC	art. 15 MPOiP; art. 7 EKPC; odniesienie do „wspólnych tradycji konstytucyjnych” i orzecznictwa TSUE
art. 49 ust. 3	Proporcjonalnie surowe kary				

Karta praw podstawowych	Odpowiednie postanowienia EKPC (w tym protokołów) ¹	Inne odpowiednie instrumenty RE ²	Instrumenty w dziedzinie praw człowieka przyjęte przez ONZ ³	Prawo UE/ustawodawstwo krajowe, stosownie do informacji w wyjaśnieniach dotyczących Karty
art. 50 Zakaz ponownego sądzenia lub karanía w postępowaniu karnym za ten sam czyn zabroniony pod groźbą kary	art. 4 P7*		art. 14 ust. 7 MPP0IP	Orzecznictwo TSUE; konwencja z Sengen; art. 7 Konwencji w sprawie ochrony interesów finansowych Wspólnot

Źródło: FRA, 2018

Indeks

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

- A. Leur-Bloem przeciwko Inspecteur der Belastingdienst/
Ondernemingen Amsterdam 2*, C-28/95, 17 lipca 1997 r. 71
- Abdoulaye Amadou Tall przeciwko Centre public d'action sociale de Huy
(CPAS de Huy)*, C-239/14, 17 grudnia 2016 r. 32
- Åklagaren przeciwko Hansowi Åkerbergowi Franssonowi* [WI], C-617/10,
26 lutego 2013 r. 20, 40, 41, 44, 60
- Alfredo Rendón Marín przeciwko Administración del Estado* [WI],
C-165/14, 13 września 2016 r. 69, 70
- Andrea Francovich i Danila Bonifaci i in. przeciwko Republice Włoskiej,
sprawy połączone C-6/90 i C-9/90*, 19 listopada 1991 r. 35
- Ángel Rodríguez Caballero przeciwko Fondo de Garantía Salarial
(Fogasa)*, C-442/00, 12 grudnia 2002 r. 33, 45, 63, 70
- Angelo Ferlini przeciwko Centre hospitalier de Luxembourg*, C-411/98,
3 października 2000 r. 34
- Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) przeciwko
Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalis kai Koinonikis Allilengyis*
[WI], C-201/15, 21 grudnia 2016 r. 66, 68, 79
- Antonio Miravitlles Ciurana i in. przeciwko Contimark SA i Jordi Socias
Gispert*, C-243/16, 14 grudnia 2017 r. 62
- Association de médiation sociale przeciwko Union locale des syndicats
CGT i in.* [WI], C-176/12, 15 stycznia 2014 r. 22, 35
- Aurubis Bulgaria AD przeciwko Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*,
C-546/09, 31 marca 2011 r. 18, 60
- Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft i in. przeciwko Magyar
Állam*, C-98/14, 11 czerwca 2015 r. 46, 68
- Berlioz Investment Fund SA przeciwko Directeur de l'administration des
contributions directes* [WI], C-682/15, 16 maja 2017 r. 44, 60

<i>Blanka Soukupová przeciwko Ministerstvo zemědělství, C-401/11,</i> 11 kwietnia 2013 r.	18, 31
<i>Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) i Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00)</i> <i>przeciwko The Scottish Ministers, sprawy połączone C-20/00</i> <i>i C-64/00, 10 lipca 2003 r.</i>	43, 44, 53
<i>Brasserie du Pêcheur SA przeciwko Bundesrepublik Deutschland i The</i> <i>Queen przeciwko Secretary of State for Transport, ex parte:</i> <i>Factortame Ltd i in., sprawy połączone C-46/93 i C48/93, 5 marca 1996 r. ...</i>	35
<i>Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve przeciwko</i> <i>Moussie Abdidzie, C-562/13, 18 grudnia 2014 r.</i>	32
<i>Claude Chartry przeciwko État belge, C-457/09, 1 marca 2011 r.</i>	42
<i>Cruciano Siragusa przeciwko Regione Sicilia – Soprintendenza Beni</i> <i>Culturali e Ambientali di Palermo, C-206/13, 6 marca 2014 r.</i>	20, 42, 65, 73
<i>Daniele Annibaldi przeciwko Sindaco del Comune di Guidonia</i> <i>i Presidente Regione Lazio, C-309/96, 18 grudnia 1997 r.</i>	42
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH przeciwko</i> <i>Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 22 grudnia 2010 r.</i>	18, 20
<i>Deponiezweckverband Eiterköpfe przeciwko Land Rheinland-Pfalz,</i> <i>C-6/03, 14 kwietnia 2005 r.</i>	43, 56
<i>Dieter Krombach przeciwko Andrému Bamberskiemu, C-7/98,</i> 28 marca 2000 r.	43, 53
<i>Ebony Maritime SA i Loten Navigation Co. Ltd przeciwko Prefetto della</i> <i>Provincia di Brindisi i in., C-177/95, 27 lutego 1997 r.</i>	60
<i>Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE i Panellinia Omospondia Syllogon</i> <i>Prossopikou przeciwko Dimotiki Etairia Pliroforissis i Sotirios</i> <i>Kouvelas i Nicolaos Avdellas i in., C-260/89, 18 czerwca 1991 r.</i>	45, 66
<i>Emiliano Torralbo Marcos przeciwko Korota SA i Fondo de Garantía</i> <i>Salarial, C-265/13, 27 marca 2014 r.</i>	41
<i>Erich Stauder przeciwko Stadt Ulm - Sozialamt, Sprawa 29-69,</i> 29 października 1969 r.	16
<i>Eugenia Florescu i in. przeciwko Casa Județeană de Pensii Sibiu i in. [WI],</i> C-258/14, 13 czerwca 2017 r.	43, 52, 78, 81

<i>F</i> przeciwko <i>Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal</i> , C-473/16, 25 stycznia 2018 r.	74, 80, 82
<i>Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky</i> przeciwko <i>BB construct s.r.o.</i> , C-534/16, 26 października 2017 r.	75, 80, 82
<i>Gabrielle Defrenne</i> przeciwko <i>Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena</i> , Sprawa 43-75, 8 kwietnia 1976 r.	34
<i>Geoffrey Léger</i> przeciwko <i>Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes i Etablissement français du sang</i> , C-528/13, 29 kwietnia 2015 r.	18
<i>Georg Stollwitzer</i> przeciwko <i>ÖBB Personenverkehr AG</i> , C-482/16, 14 marca 2018 r.	33
<i>Gerardo Ruiz Zambrano</i> przeciwko <i>Office national de l'emploi (ONEm)</i> [WI], C-34/09, 8 marca 2011 r.	69
<i>Gerhard Fuchs</i> (C-159/10) i <i>Peter Köhler</i> (C-160/10) przeciwko <i>Land Hessen</i> , sprawy połączone C-159/10 i C-160/10, 21 lipca 2011 r.	80
<i>Grima Janet Nisttahuz</i> <i>Poclava</i> przeciwko <i>Josemu Marii Arizowi Toledanowi (Taberna del Marqués)</i> , C-117/14, 5 lutego 2015 r.	65, 72
<i>H. Jippes</i> , <i>Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren i Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren</i> przeciwko <i>Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij</i> , C-189/01, 12 lipca 2001 r.	81
<i>Hubert Wachauf</i> przeciwko <i>Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft</i> , C-5/88, 13 lipca 1989 r.	52, 55
<i>Idéal tourisme SA</i> przeciwko państwu belgijskiemu, C-36/99, 13 lipca 2000 r.	59
<i>Impact</i> przeciwko <i>Minister for Agriculture and Food i in.</i> [WI], C-268/06, 15 kwietnia 2008 r.	60
<i>International Transport Workers' Federation i Finnish Seamen's Union</i> przeciwko <i>Viking Line ABP i OÜ Viking Line Eesti</i> [WI], C-438/05, 11 grudnia 2007 r.	34

<i>Internationale Handelsgesellschaft mbH przeciwko Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, Sprawa 11-70,</i> 17 grudnia 1970 r.	16
<i>IR przeciwko JQ [WI], C-68/17, 11 września 2018 r.</i>	34
<i>J. N. przeciwko Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [WI],</i> C-601/15 PPU, 15 lutego 2016 r.	22, 77
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich, Sprawa 4-73, 14 maja 1974 r.</i>	16
<i>Jiří Sabou przeciwko Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu [WI],</i> C-276/12, 22 października 2013 r.	18, 44, 56
<i>Johan Piek przeciwko Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, C-384/05, 11 stycznia 2007 r.</i>	43, 53, 54
<i>José Vicente Olaso Valero przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa),</i> C-520/03, 16 grudnia 2004 r.	45, 63, 70
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo i María del Carmen Abril García przeciwko Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA, C-169/14, 17 lipca 2014 r.</i>	32
<i>Komisja Europejska przeciwko Królestwu Hiszpanii, C-610/10, 11 grudnia 2012 r. ...</i>	20
<i>Kreshnik Ymeraga i in. przeciwko. Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-87/12, 8 maja 2013 r.</i>	69
<i>Land Baden-Württemberg przeciwko Panagiotis Tsakouridis [WI],</i> C-145/09, 23 listopada 2010 r.	45, 66
<i>Ledra Advertising Ltd i in. przeciwko Komisji Europejskiej i Europejskiemu Bankowi Centralnemu (EBC) [WI], sprawy połączone od C-8/15 P do C-10/15 P, 20 września 2016 r.</i>	41
<i>Lidl GmbH & Co. KG przeciwko Freistaat Sachsen, C-134/15, 30 czerwca 2016 r.</i>	81
<i>Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras przeciwko Gintarasowi Dockevičiusowi i Jurgicie Dockevičienė, C-587/15,</i> 15 czerwca 2017 r.	43, 52
<i>Liliana Tudoran i in. przeciwko SC Suport Colect SRL, C-92/14, 3 lipca 2014 r.</i>	42

- Liselotte Hauer przeciwko Land Rheinland-Pfalz*, C-44/79, 13 grudnia 1979 r. 79
- M. G. Eman i O. B. Sevinger przeciwko College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [WI], C-300/04, 12 września 2006 r. 35, 44, 53
- María Cristina Guerrero Pecino przeciwko Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-177/05, 13 grudnia 2005 r. 45, 63, 70
- Maribel Dominguez przeciwko Centre informatique du Centre Ouest Atlantique i Préfet de la région Centre* [WI], C-282/10, 24 stycznia 2012 r. 56
- Marie Landtová przeciwko Česká správa sociálního zabezpečení*, C-399/09, 22 czerwca 2011 r. 33
- Mario Vital Pérez przeciwko Ayuntamiento de Oviedo*, C-416/13, 13 listopada 2014 r. 18
- Mark Alemo-Herron i in. przeciwko Parkwood Leisure Ltd*, C-426/11, 18 lipca 2013 r. 32
- Maximilian Schrems przeciwko Data Protection Commissioner* [WI], C-362/14, 6 października 2015 r. 78
- Michael Schwarz przeciwko Stadt Bochum*, C-291/12, 17 października 2013 r. 18
- N. S. (C-411/10) przeciwko Secretary of State for the Home Department i M. E. i in. (C-493/10) przeciwko Refugee Applications Commissioner i Minister for Justice, Equality and Law Reform* [WI], sprawy połączone C-411/10 i C-493/10, 21 grudnia 2011 r. 10, 56
- Nttonik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis i Ioannis Michail Pikoulas przeciwko Epitropi Kefalaiagoras*, C-430/05, 5 lipca 2007 r. 60, 61
- NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos przeciwko Netherlands Inland Revenue Administration*, Sprawa 26-62, 5 lutego 1963 r. 32
- O. i S. przeciwko Maahanmuuttovirasto i Maahanmuuttovirasto przeciwko L.*, sprawy połączone C-356/11 i C-357/11, 6 grudnia 2012 r. 44
- Othmar Michaeler (C-55/07 i C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 i C-56/07) i Ruth Volgger (C-56/07) przeciwko Amt für sozialen Arbeitsschutz i Autonome Provinz Bozen*, sprawy połączone C-55/07 i C-56/07, 24 kwietnia 2008 r. 16

<i>Paraskevas Louloudakis przeciwko Elliniko Dimosio</i> , C-262/99, 12 lipca 2001 r.	60
<i>Parlament Europejski przeciwko Radzie Unii Europejskiej [WI]</i> , C-540/03, 27 czerwca 2006 r.	25
<i>Pelckmans Turnhout NV przeciwko Walter Van Gastel Balen NV i in.</i> , C-483/12, 8 maja 2014 r.	42, 67
<i>Petya Milkova przeciwko Izpalniten direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol</i> , C-406/15, 9 marca 2017 r.	15, 56
<i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie przeciwko Salahowi Al Chodorowi i in.</i> , C-528/15, 15 marca 2017 r. ...	84
<i>Postępowania karne przeciwko Magatte Gueye (C-483/09) i Valentínowi Salmerónowi Sánchezowi (C-1/10), sprawy połączone C-483/09 i C1/10</i> , 15 września 2011 r.	42
<i>Postępowania karne przeciwko Marii Amélii Nunes i Evangelinie de Matos</i> , C-186/98, 8 lipca 1999 r.	60
<i>Postępowanie karne przeciwko Luce Menciemu [WI]</i> , C-524/15, 20 marca 2018 r.	78
<i>Postępowanie karne przeciwko Özlem Garenfeld</i> , C-405/10, 10 listopada 2011 r.	44, 60, 61
<i>Postępowanie karne przeciwko Gianpaolowi Paolettiemu i in.</i> , C-218/15, 6 października 2016 r.	60
<i>Productores de Música de España (Promusicae) przeciwko Telefónica de España SAU [WI]</i> , C-275/06, 29 stycznia 2008 r.	82
<i>Rada Unii Europejskiej przeciwko Bankowi Mellat</i> , C-176/13 P, 18 lutego 2016 r. ...	20
<i>Rada Unii Europejskiej przeciwko Bankowi Sederat Iran</i> , C-200/13 P, 21 kwietnia 2016 r.	20
<i>Raffinerie Mediterranee (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA i Syndial SpA przeciwko Ministero dello Sviluppo economico i in. (C-379/08) i ENI SpA przeciwko Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare i in. (C-380/08) [WI]</i> , sprawy połączone C-379/08 i 380/08, 9 marca 2010 r.	77
<i>Robert Pflieger i in.</i> , C-390/12, 30 kwietnia 2014 r.	18, 45, 46, 66

<i>Roman Angonese przeciwko Cassa di Risparmio di Bolzano SpA,</i> C-281/98, 6 czerwca 2000 r.	34
<i>Safe Interenvios, S.A. przeciwko Liberbank, S.A. i in.,</i> C-235/14, 13 maja 2014 r.	66
<i>Schindler Holding Ltd i in. przeciwko Komisji Europejskiej,</i> C-501/11 P, 18 lipca 2013 r.	22
<i>Secretary of State for the Home Department przeciwko CS [WI],</i> C-304/14, 13 września 2016 r.	69
<i>Seda Küçükdeveci przeciwko Swedex GmbH & Co. KG [WI],</i> C-555/07, 19 stycznia 2010 r.	33, 45, 64, 65
<i>Servet Kamberaj przeciwko Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) i in. [WI],</i> C-571/10, 24 kwietnia 2012 r.	22
<i>Sky Italia Srl przeciwko Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni,</i> C-234/12, 18 lipca 2013 r.	18, 58
<i>Sky Österreich GmbH przeciwko Österreichischer Rundfunk [WI],</i> C-283/11, 22 stycznia 2013 r.	82
<i>Società italiana petroli SpA (IP) przeciwko Borsana Srl,</i> C-2/97, 17 grudnia 1998 r.	43, 56
<i>Srl CILFIT i Lanificio di Gavardo SpA przeciwko Ministry of Health,</i> Sprawa 283/81, 6 października 1982 r.	38
<i>Staatssecretaris van Justitie przeciwko Tayfunowi Kahveciemu i Osmanowi Inanowi, sprawy połączone</i> C-7/10 i C-9/10, 29 marca 2012 r.	43, 53
<i>Stefano Melloni przeciwko Ministerio Fiscal [WI],</i> C-399/11, 26 lutego 2013 r.	26
<i>Tele2 Sverige AB przeciwko Post- och telestyrelsen i Secretary of State for the Home Department przeciwko Tomowi Watsonowi i in. [WI],</i> sprawy połączone C-203/15 i C-698/15, 21 grudnia 2016 r.	22, 23
<i>Teresa Cicala przeciwko Regione Siciliana,</i> C-482/10, 21 grudnia 2011 r.	43, 71
<i>Texdata Software GmbH,</i> C-418/11, 26 września 2013 r.	18, 41, 44, 62
<i>The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd przeciwko Stephen Grogan i innym,</i> C-159/90, 4 października 1991 r.	67

<i>The Queen przeciwko Secretary of State for the Environment i Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte H. A. Standley i in.,</i> C-293/97, 29 kwietnia 1999 r.	79
<i>The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd przeciwko Stephen Grogan i innym, C-159/90, 4 października 1991 r.</i>	67
<i>Thierry Delvigne przeciwko Commune de Lesparre Médoc i Préfet de la Gironde [WI], C-650/13, 6 października 2015 r.</i>	41, 44, 53, 74, 77, 78
<i>Thomas Pringle przeciwko Government of Ireland i in., C-370/12, 27 listopada 2012 r.</i>	43, 53
<i>Toshiba Corporation i in. przeciwko Úřad pro ochranu hospodářské soutěže [WI], C-17/10, 14 lutego 2012 r.</i>	18
<i>Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd przeciwko Justitiekanslern [WI], C-432/05, 13 marca 2007 r.</i>	60
<i>Vera Egenberger przeciwko Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV., C-414/16, 17 kwietnia 2018 r.</i>	34
<i>Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH przeciwko Heinrich Bauer Verlag, C-368/95, 26 czerwca 1997 r.</i>	68
<i>Víctor Manuel Julian Hernández i in. przeciwko Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) i in., C-198/13, 10 lipca 2014 r.</i>	42, 56, 65, 71
<i>Vino Cosimo Damiano przeciwko Poste Italiane SpA, C-161/11, 22 czerwca 2011 r.</i>	42
<i>Vino Cosimo Damiano przeciwko Poste Italiane SpA, C-20/10, 11 listopada 2010 r.</i>	42
<i>Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) i Hartmut Eifert (C-93/09) przeciwko Land Hessen [WI], sprawy połączone C-92/09 i C-93/09, 9 listopada 2010 r.</i>	81
<i>WebMindLicenses kft przeciwko Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és Vám Főigazgatóság, C-419/14, 17 grudnia 2015 r.</i>	41
<i>Werner Fries przeciwko Lufthansa CityLine GmbH, C-190/16, 5 lipca 2017 r.</i>	74, 77, 78, 79, 80

Werner Mangold przeciwko Rüdiger Helm [WI], C-144/04, 22 listopada 2005 r. 33

Yassin Abdullah Kadi i Al Barakaat International Foundation przeciwko Radzie Unii Europejskiej i Komisja Wspólnot Europejskich [WI], sprawy połączone C-402/05 P i C-415/05 P, 3 września 2008 r. 79

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Andrle przeciwko Republice Czeskiej, nr 6268/08, 20 czerwca 2011 r. 31

Malone przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr 8691/79, 2 sierpnia 1984 r. 77

The Sunday Times przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr 6538/74, 26 kwietnia 1979 r. 77

Akty prawne UE

Decyzja ramowa Rady nr 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym, Dz.U. L 82 z 22.3.2001, s. 1-4 65

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/13/UE z dnia 10 marca 2010 r. w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych, Dz.U. L 95 z 15.4.2010, s. 1 58

Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.U. L 303 z 2.12.2000, s. 16-22 65

Jedenasta dyrektywa Rady 89/666/EWG z dnia 21 grudnia 1989 r. dotycząca wymogów ujawniania informacji odnośnie do oddziałów utworzonych w państwie członkowskim przez niektóre rodzaje spółek podlegające prawu innego państwa, Dz.U. L 395 z 30.12.1989, s. 36-39 62

Rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów, Dz.U. L 190 z 12.7.2006, s. 1-98 61

Jak skontaktować się z UE

Osobiście

W całej Unii Europejskiej istnieje kilkaset centrów informacyjnych Europe Direct. Adres najbliższego centrum można znaleźć na stronie: https://europa.eu/european-union/contact_pl.

Telefonicznie lub drogą mailową

Europe Direct to serwis informacyjny, który udziela odpowiedzi na pytania na temat Unii Europejskiej. Można się z nim skontaktować:

- dzwoniąc pod bezpłatny numer telefonu: 00 800 6 7 8 9 10 11 (niektórzy operatorzy mogą naliczać opłaty za te połączenia),
- dzwoniąc pod standardowy numer telefonu: +32 22999696,
- drogą mailową: https://europa.eu/european-union/contact_pl.

Wyszukiwanie informacji o UE

Online

Informacje o Unii Europejskiej są dostępne we wszystkich językach urzędowych UE w portalu Europa: https://europa.eu/european-union/index_pl.

Publikacje UE

Bezpłatne i odpłatne publikacje UE można pobrać lub zamówić na stronie: <https://publications.europa.eu/pl/publications>. Większą liczbę egzemplarzy bezpłatnych publikacji można otrzymać, kontaktując się z serwisem Europe Direct lub z lokalnym centrum informacyjnym (zob. https://europa.eu/european-union/contact_pl).

Prawo UE i powiązane dokumenty

Informacje prawne dotyczące UE, w tym wszystkie unijne akty prawne od 1952 r., są dostępne we wszystkich językach urzędowych UE w portalu EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>.

Portal Otwartych Danych UE

Unijny portal otwartych danych (<http://data.europa.eu/euodp/pl>) umożliwia dostęp do zbiorów danych pochodzących z instytucji i innych organów UE. Dane można pobierać i wykorzystywać bezpłatnie, zarówno do celów komercyjnych, jak i niekomercyjnych.

Od 2000 r. Unia Europejska posiada własną kartę praw – Kartę praw podstawowych. W 2009 r. Karta stała się prawnie wiążąca i ma taką samą moc prawną jak traktaty UE. Ci, którym znane są główne zasady prawa UE, zwykle bez problemu są w stanie wyrecytować, że Karta jest zawsze wiążąca dla UE, a dla państw członkowskich wyłącznie w zakresie, w jakim „stosują one prawo Unii”. Bywa, że nawet w kręgach ekspertów brakuje pełnego zrozumienia zakresu zastosowania Karty. Podręcznik ten ma wspierać pogłębienie zrozumienia Karty, w tym w przypadkach, gdy ma ona zastosowanie w stanowieniu prawa i kształtowaniu polityki.

FRA – AGENCJA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wiedeń – Austria

Tel. +43 158030-0 – faks +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Urząd Publikacji
Unii Europejskiej